

Kjøbenhavns Universitets

Beskatning og Trængsler

i Krigsaarene 1657—60.

af

Holger Fr. Nordam.

Kjøbenhavn.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri

ved S. S. Møhl.

1856.

afsluttende samfundslige

Bestandning af Gængsler

i Arildsborg 1857-60

afsluttende af

afsluttende

Særskilt Aftryk af „Nyt historisk Tidsskrift“. 6te Bind.

1857

1857

De efterfølgende Blade udgjøre paa en Maade et Supplement til mit for ikke længe siden udgivne Skrift: „De danske og norske Studenters Deltagelse i Kjøbenhavns Forsvar mod Karl Gustav“, idet de vise Universitetslærernes Deltagelse i Kampen for Fædrelandet, en Deltagelse, som vistnok var af en meget forskjellig Art; thi medens hin bestod i den personlige Tjeneste paa „Bold og Bagt“, bestod denne væsentlig kun i Ydelse af Skatter og Afgifter. Denne var imidlertid ikke den ringeste, thi Noden og Mangelen var den værste Fjende, Kjøbenhavn havde at stride med; den Skade, Svenskerne direkte tilføiede Byens Indvaanere, var forholdsvis ringe. Efterfølgende Afhandling omfatter ikke blot Kjøbenhavns Belejring (Aug. 1658 — Maj 1660) men ogsaa Tidsrummet fra Begyndelsen af Rustningerne til den første Svenskekrig indtil Belejringen. Den er næsten udelukkende grundet paa hidtil ubenyttede originale Aktstykker og Dokumenter, væsentlig hentede fra Konsistoriets Archiv. Som man vil se, har jeg som oftest ladet mine Kilder selv tale, en Fremgangsmaade, som ved Benyttelsen af utrykte Materialer forekommer mig den hensigtsmæssigste.

Skjønt det nærmest er Universitetets Forhold, som her ere behandlede, vil der deri kunne findes ikke faa Bidrag til de øvrige Stænders Historie; thi de samme Skattefordringer, som udgif til Universitetet, stillede i Regelen samtidigt til Hovedstadens øvrige Stænder. Det havde vistnok været det rigtigste at behandle hele Kjøbenhavns Beskatningsforhold under et; men Mangelen paa Kilder for de andre Stænders Bedkommende af samme righoldige Beskaffenhed som Acta Consistorii gjorde en ligelig Behandling vanskelig; dog forekom det mig paa den anden Side, at jeg ikke burde lade det Kjendskab, jeg havde erhvervet mig til et Stof, som jeg i en anden Hensigt havde gennemforsket, hengaa ubenyttet, naar derved kunde meddeles Bidrag til Opklaring af Forhold, som hidtil kun have været lidet kjendte og dog have været af den største Vigtighed for hele Fædrelandet paa et vist Punkt af dets historiske Udvikling. Tillige haabede jeg ved Meddelelse af de autentiske Referater af Forhandlingerne paa de mange almindelige Stændermøder, som holdtes under Belejringen, at give et ikke aldeles værdiløst Bidrag til vor konstitutionelle Historie før 1660. — Jeg er ikke bleven træt af atter og atter at fremsføre de samme Fordringer, saaledes som de stillede til Stænderne i det Hele og til Universitetet i Særdeleshed, fordi der er intet, som giver en klarere Forestilling om, hvilken Nød Belejringen medførte, og hvor stor en moralsk Kraft der udfordredes for at bære denne uden at forstige eller forlange Fred paa hvilket som helst Vilkaar. Naar det imidlertid kunde synes, at Iveren for at skaffe de nødvendige Pengemidler tilveje til Krigens videre Førelse var svag nok, og den navnlig forekommer lunken i Sammenligning med den levende Fædrelandsfølelse, som vi have set Exempler paa i vor Tid, saa maa jeg minde om, at hver Tid maa bedømmes efter sin ejendommelige Maalestok. Vilde man vente at finde vor Tids

nationale Begejstring i Danmark i det 17de Aarhundrede, da vilde man tage storlig fejl, men den fandtes dengang neppe hos nogen civiliseret Nation. Det betragtedes nærmest som Regjeringens Sag at vaage over Rigets Integritet paa samme Maade, som den enkelte Stand vaagede over sine særegne Standsinteresser. At dette var en Dyd vil neppe nogen nu paaftaa, meget mere ville vi nu sige, at Gnevoldsmagtens Indførelse og alt, hvad dermed fulgte, var en Straf, Folket havde fortjent ved den Ueggyldighed, hvormed det omfattede alle almindelige Statsinteresser. — Skulde nogen endnu efter Gjennemlæsning af denne Afhandling synes, at Universitetets Optræden var mere lunken end nogen af de andre Stænders, da skal det først bemærkes, at som Tiden var, er det ikke at vente, at vi skulde finde den mest levende Fædrelandsfølelse hos den lærde Stand — Datidens Lærdom var saa unational som muligt. Dertil kommer, at Universitetet fundatsmæssigt var fritaget for enhver borgerlig Skat og Tyngde, og det betragtedes derfor som et slet Exempel, som kunde have skadelige Følger for Fremtiden ikke alene for dette men ogsaa for fremmede Akademier, om det herværende Universitet ganske sattes i Klasse med andre uprivilegerede Stænder. Endelig kan det ikke lades ude af Betragtning, at Professorernes Hovedindtægter bestode i Godser ude paa Landet, af hvilke de under Belejringen naturligvis ingen Afgifter kunde erholde. De hyppige Klager over Uformuenhed v. s. v. maa derfor ikke betragtes som opstaaede af Uvillighed men som grundede. — At Regjeringen ikke undtog Universitetet eller overhovedet nogen privilegeret Korporation for Skat var en klog Foranstaltning, ikke alene fordi den almindelige Beskatning blev taaleligere ved Fordeling over en videre Kreds, men navnlig fordi Bevidstheden om alles lige Delagtighed i Om-

for den „den sidste Bys“ Forsvar derved styrkedes og bevaredes.

1. Blandt de Rettigheder, hvormed Christian den Første udstyrede det af ham stiftede Kjøbenhavnske Universitet, var Immunitet eller Fritagelse for alle borgerlige Skatter og Tyingder en væsentlig¹). Denne Bestemmelse havde sin store Bigtighed ikke alene for Njeblikket, thi da maatte det vistnok være indlysende, at hvis den spæde Plantning skulde komme til Væxt og Modenhed, maatte den omhyggelig plejes, og alt fjernes, der kunde hæmme den i Væxten, men især for de kommende Tider, at ikke den Stiftelse, hvis Opgave det var i Hjemmet at meddele den danske Ungdom den Lærdom, den saalænge havde maattet søge udenlands, skulde standses i sin Udvikling ved at afgive en Del af sine endnu kun sparsomme Indtægter til Formaal, der vare Vidensfaberne fremmede. I den Bekræftelse af Universitetets Privilegier, som Kong Hans udstedte 19 Maj 1482 finde vi derfor samme Bestemmelse gjentaget og forstærket²). Heller ikke høre vi noget om, at denne Rettighed er bleven krænket indtil den Tid, da Universitetet sank i Dyale (1530) for atter at opstaa i en fornyet og forbedret Skikkelse.

I Christian den Tredies Universitetsfundats af 10 Juni 1539 formaner ikke alene alle fremtidige Konger i Danmark, at de paa ingen Maade maatte tillade, at Universitetets

1) Christian Istes saakaldte Fundats af 4 Oktob. 1478, trykt i Pontoppidans Ann. eccl. Dan. II, 672—73 og fl. St. (jfr. Regesta diplom. hist. Dan. I, 522); heri hedder det: „Inhibemus omnibus et singulis advocatis et subditis nostris, de hujusmodi doctoribus et magistris et eorum bonis et suppositis quovis modo se intromittere seu ingerere“.

2) Pontoppidans Ann. eccl. Dan. II, 677—78.

Renter og Indkomster blive anvendte til noget andet Brug; „thi det var at tjene Mæmmon og affkaffe den sande Guds Dyrkelse, efter som Paulus kalder Gjerrighed Afgudsdyrkelse“³⁾; men med bestemt Hensyn til den første Stifters Privilegier hedder det: „Universitetet tilligemed Doktorer og Magistre saavel som ogsaa alle studerende, saalænge de befatte sig med Studeringer, skal nyde de Privilegier, Friheder og Herlige heder, som ere dem skænkede ved den første Stiftelse, som skete ved høilovlig Ihukommelse Kong Christian I., vor Forsfader. De skulle med alle deres Tjenere være fri for alle Rigets Byrder; Universitetets Grund tilligemed dets Huse og Baaninger . . . skal til evig Tid beholde samme Frihed, som de hidtil have haft under Kannikerne og andre. Ligeledes skal og alt, hvad nyt der er opbygget paa samme Pladser, nyde samme Frihed.“ „Ogsaa alle Professorernes Enker her ved Akademiet samt Præsterne og alle deres Enker, der tjene Kirken og Skolen, skulle, saalænge de blive i Enkestand, være fri for alle borgerlige Skatter og Tyngder“⁴⁾.

Bed denne Skattefrihed forblev det en Tidlang; hverken i Christian den Tredies eller Frederik den Andens Tid synes der at have været gjort Indgreb i den⁵⁾, men i Christian den Fjerdes Tid maatte de gamle Privilegier vige for den Nød, hvori Riget var kommet ved denne Konges to sidste for Danmark højst ulykkelige og ødelæggende Krige, og Universitetet maatte bære sin Del af de almindelige Tyng-

3) Christian den Tredies Historie. Overs. 1776. I, 639.

4) Anf. Skr. I., 682—83. Ved en Rigsraadsdom 1630 mellem Universitetet og Borgemeistre og Raad i Kjøbenhavn indeslattedes „Jurisconsultorum og Medicorum Enker“ i ovenstaaende Privilegium.

5) S. P. B. Jacobsens Fremstilling af det danske Skattevæsen under Kongerne Christian III. og Frederik II., Kbhvn. 1833, omtales ingen Skatter paalagte Universitetet.

der og Paalæg, hvilke dog formilbedes derved, at det som oftest om ikke altid var Skatteyderne overladt selv at bestemme Afgiftens Størrelse, eller at læmpe den efter deres Formue og Lejlighed. At give en fuldstændig Fortegnelse over alle de Paalæg, hvormed Universitetet i denne Konges Tid besvaredes, ligger udenfor mit Formaal her; saameget er dog vist, at der oftere blev lagt Beslag paa betydelige Dele af Professorernes Indtægter, og det saavel til almindelige som til mere specielle Statsformaal. Ved en saaledes i 1638 „bevilget Kontribution til Lands Defension“ udrededes 4152¹/₂ Rdlr. in Specie og 20 Sk. af „Professorerne med andre Doctoribus, Magistris og andre lærde med deres Enker, Børger og andre Suppositis“. For Bengens Modtagelse udstedte Niels Trolle Kwittering, dateret 9 Januar 1640; Summen var tilvejebragt dels ved „godvillig Kontribution“ dels ved en to Procents Afgift af Rente penge. Af en Kwittering fra Knud Ulfeld (dat. 16 August 1645) erfares, at Universitetet ved sin Rektor Dr. Klavs Plum 1645 havde erlagt 500 Rdlr., som vare udlovede „til at lade færdiggjøre det ny Bærk uden Norreport“⁶⁾.

Begge disse Beslutninger nævnes dog kun eksempelvis, der har været andre og flere, som det imidlertid vilde blive for vidtløftigt her at opregne, hvor jeg kun agter at give en nøjagtig Udsgt over de Skatter og Tyngder, som paalagdes Universitetet i Krigsaarene 1657—60. Med Hensyn til Totalsummen af de Afgifter, Universitetet før den Tid havde maattet udrede, kan dog bemærkes, at det udtryffeligt hedder i en Erklæring, Professorerne afgav 28 Avg. 1658, at de Kontributioner, Universitetet i de sidste 18 Aar havde udgivet,

6) Begge disse Kwitteringer tilligemed „Copia af Skat og Rente penge, som blev af Dno. Mag. Erico Olai til Commissariis fremsendt sub sigillo Rectoris 7 Januar 1640“, findes i Konfist. Archiv i en Pakke med Udskrift „Acta belli Svecici et obsidionis Hafniensis 1658—60“.

beløb sig til 60,000 Rdlr., en ikke ringe Sum for en Stiftelse, der fundatsmæssigt var skattefri.

Hvad Universitetets Indtægtskilder angaar, hvoraf disse Byrder afholdtes, da behøver jeg ikke her vidtløftig at specificere dem, da dette alt er sket dels i Jansens Beskrivelse over Universitetets Midler og Indkomster (Kbhvn 1787) dels i Engelstofts „Efterretninger om den i Aaret 1796 begyndte Inddragelse af de akademiske Corpora og dermed forbundne Forandring i de akademiske Læreres Lønningsmaade“⁷⁾. Kun skal bemærkes, at der paa denne Tid ikke var noget almindeligt akademisk Fond, hvoraf Universitetslærerne lønnedes og de almindelige Udgifter afholdtes, men at det af Christian den Tredie og hans Efterfølgere. Universitetet tillagte Jordegods var fordelt i 13 Corpora mellem Professorene, som selv umiddelbart oppebar Landgilde, Indfæstning og andre jorddrottlige Rettigheder, og paa samme Maade vare de Universitetet skjænkede Tiender fordelte. Foruden disse havde Universitetet endnu adskillige Indtægter, som dels tjente til Afholdelsen af de forskjellige akademiske Udgifter, dels fordeltes mellem Professorene med forskjellige Beløb i Forhold til deres Fakulteter og Embedsaldre. I udsat Kapitalformue besad Universitetets Kasse ved en Registrering, som foretoges i Juni 1658, 13,660 Rdlr., Stipendiefondet bestod, uden at regne Kommunitetets betydelige Jordegods og Tiender, af en Sum af 32,800 Rdlr.⁸⁾

2. Det første betydelige Skridt, hvorved Krigen med Sverrig forberededes, var Indkaldelsen til Mødet i Odense i Februar 1657, hvis Formaal foreløbigt dog kun angaves

7) Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler 1810. II, 48—65.
Sfr. Sammes: Efterretninger ang. Kjøbenhavns Universitet o. s. v. 1823, S. 39—55.

8) Acta Consistorii, 28 Juni 1658.

at være at skaffe Midler til at sikre Rigets Grændser mod en muligt indbrydende Fjende. I Konsistoriets Akter hedder det under 7 Januar 1657: „Læst Kongl. Maj.s Brev dat. 1 Januar 1657 om det almindelige Møde udi Odense til den 23 Februar, at did skal stikkes nogle fra Universitetet med Fuldmagt til at fornemme, hvad Hs. Kgl. Mj. vil foregive og proponere til Landsens Sikkerhed og Bedste“. Universitetets Rektor Prof. theol. Dr. Jakob Knudsen, Prof. jur. Dr. Joh. Müller og Prof. med. Dr. Christen Stensfeldt bleve udsætte til Universitetets Deputerede⁹⁾. Imidlertid hedder det atter 12 Januar: „Blev læst Kongens Brev om det Møde udi Odense, som var noget lidet forandret fra det første, nemlig at de, som Universitetets Fuldmagt bekommer, ikke alene skal fornemme den høje Øvrigheds Vilje om hvis, som er til Landsens Sikkerhed og Bedste, men ogsaa at slutte. Dateret 1 Januar 1657“. I det Kongebrev, som her tilsigtes, tilskrives Rektor og menige Professorer saaledes:

„Efter som vi menige Ridderstab over al vort Rige Danmark haver forskrevet at møde i vor Kjøbstad Odense med de andre Stander til den 23 Februar førstkommendes, da bede vi eder og naadigst ville, at I retter eders Vejlighed efter nogle af eders Middel med Fuldmagt under Universitetets Segl til fornødt Tid afsted at færdige og fremsukke, da ydermere udi vores egen Nærvarrelse at fornemme og slutte, paa hvis vi naadigst til Fædernelandens Sikkerhed og Bedste agter at lade foregive og proponere“¹⁰⁾.

I Tiden, som gik forud for Mødet, forhandlede i Konsistoriet flere Spørgsmaal vedkommende Repræsentationen og

9) Om Universitetets Repræsentation paa Rigsdagene findes nogle Bemærkninger i J. E. Larsens Afhandling om Rigsdage, Landsting og Rigsraad i Danmark; Hist. Tidskr. I, 318 (hvor tillige gives en skarpsindig Begrundelse af Univ.s Berettigelse som Rigsstand).

10) Original i Konsist. Archiv, Pakken: „Acta belli Svecici“. Af det førstnævnte Kongebrev findes derimod intet Spor, hverken i Konsist. Archiv eller i Rancelliets Kopibøger (Regnelser og Registre).

Fuldmagten. Da Rektor saaledes 19 Januar „begjærede en fuldkommen Resolution at vide om dem, som paa Universitetets Begne skulde rejse til Odense mødet“, blev bestemt, at „efterdi der ikkun rejser to paa denne ganske Bys Begne, da kunde det og være nok, at tvende alene rejser paa Universitetets Begne, og blev dertil deputerede Rektor selv og Mag. Jakob Fincke, som anlovede at gjøre Universitetet den Tjeneste, saafremt Gud sparer Helbredet“. Den 5 Februar bestemtes, at den Fuldmagt, som skulde medgives de deputerede, skulde „stiles lige efter Kgl. Mj.s fremskikkede Brev“. Dr. Thomas Bang (theol. Prof.) lovede, at hvis Mag. Fincke ikke blev saa rask, at han kunde rejse, da vilde han følge med Rektor; men da han et Par Dage efter undskyldte sig, „blev Dr. Ostenfeld overtalt til at rejse med Rectore, dersom M. Jakob ikke blev saa stærk“. Herved blev det da; 16 Februar udfærdigede Universitetets Notarius M. Søren Pedersen (Prof. ethices) Fuldmagten for Dr. J. Knudsen og Dr. Ostenfeld til paa samtlige Professorens Begne „at gjøre og lade, som om de selv vare tilstede“¹¹⁾. Forsynede hermed begave de deputerede sig afsted til Odense og opsoge efter at være ankomne hertil deres Bolig hos M. Jakob Sperling, hos hvem de nød en gjæsteventlig Modtagelse¹²⁾. — Paa den bestemte Dag aabnedes Herredagen med en Tale af Kansleren Hr. Christen Thomesen, hvori han i Almindelighed udviklede, hvilke Kongens Begjæringer til Rigets Stænder vare¹³⁾. Derefter forelagdes der de enkelte Stænder skriftligt

11) A. C., Fuldmagten i Konfist. Domkopibog 1656—63, fol. 46 b.

12) Da denne ikke vilde modtage nogen Betaling for de Omkostninger, han havde haft ved de to Professorens Ophold i sit Hus under Herredagen, vedtoges i Konfistorium, at en Selvkande paa 60 Løb „M. Jak. Sperlings Kvinde til Foræring skulde skiftes“, hvilken ogsaa modtoges med Taffigelse. Jfr. A. C. 7 Marti og 16 Maj 1657.

13) Se P. W. Becker: Samlinger til Danmarks Hist. under K. Fre-

de Forbringinger, som gjordes til dem. Universitetets deputerede overgaves til Dvervejelse følgende

„Forflag, paa hvis Academia Hafniensis skal kontribuere til Militien¹⁴).

1. Af hver hel Bondegaard om Maanedens 24 Sk.
2. Halvparten af al visse Indkomst efter Fordebogen, enten man haver den pro persona eller pro officio.
3. Af hver hundrede Daler Rentepenge 3 Daler¹⁵), boristyl- dig Gjæld tilforne aftaget. Hvis nogen befindes sine Rentepenge ikke ret at have angivet, da lide Tiltale paa sin Ære og Redelighed.“

Efter et Par Dages Dvervejelse erklærede Universitetets Fuldmægtige sig herover paa følgende Maade:

„Kgl. Mj.s, vor allernaadigste Herres og Konges faderlige Forsorg for sine Lande og Riger imod alle fjendtlige Mitentater velsigne Gud af det høje.

Til Militiens dertil højsornøden Underholdning og Fortsættelse, imod de Propositiones, som Kgl. Mj. naadigst haver ladet gjøre, kjender Regia Academia Hafniensis sin underdanigst Skyldighed, dennem i alle muligste Maade at efterkomme, som efterfølger:

1. Bønderne af hver Høsgaard at udgive om Maanedens 24 Sk. og af hver Halvgaard 12 Sk., som de til deres Husbønde, som Landgilden af dennem opbær, skal levere, at det udi samlede Summer paa behørigte Steder kan til visse Terminer erlægges. Forhaabendes underdanigst, at forarmede Bønder, som med lovlige Tingvidner deres Armod af uhykkelig Tilfald at være forarsaget kan bevise, item øde Gods, som iligemaade kan bevises, for samme Paalæg naadigst at maatte forfaanes.

derif den Tredies Regjering af udenlandske Archiver. I, 168—70. Chr. Thomesens egenhændige Konzept til hans Tale er meddelt af F. Hammerich i Nyt hist. Tidsskr. I, 462—64.

- 14) Smlign Chr. Skeels Dagbog (Danske Mag. 3 Række IV, 300—01), Beckers anf. Skr. S. 173 f. og Kapitlernes Resolution, meddelt af Hammerich anf. St. S. 464.
- 15) Meningen er, at Univ.s Professorer og Supposita skulde betale Halvparten af den Rente, de fik ind af deres udsatte Kapitaler. 6 p. Ct. regnedes som den almindelige Rentefod.

2. Professores, som kan befindes intet andet at have end deres Stipendium at leve af, og det ubi saadan Maadelighed, at hvis de den halve Part deraf skal udgive, kan Resten ikke forstække til Livs fornøden Underholdning, mens de derudover i Gjæld og Besværing maa geraade, hvis de aldeles for Udgift af deres Stipendio ikke maa forstaaes, om de dog paa den sjerde eller tredie Del deraf at udgive maatte benaadès.

3. Eftersom af ublaante Penge ulige Rente opbæres, at somme ikkun tage 4, andre 5, de fleste 6 p. Ct., om det Kgl. Mj. naadigst maatte befalde ved den tredie Del af Rentens Udgivelse, eftersom opbæres, at lade det forblive. Dog at fortskyldig Gjæld og Rentens Udgivelse imod tilstaaende Gjæld og Rentens Annammelse maatte affortes, og hvis Rentepenge i denne besværlige Tid ikke vorder erlagt, intet deraf at udgives, førend man den kan bekomme.

Dg eftersom ofte befindes Kapitaler med Renter at blive uvishede, saa at man kan ikke vide sig derpaa forstrecke, vilde Kgl. Mj. saadan Uvished naadigst optage i Kgl. Hyldest og Mildhed, at ingen paa Ære og Redelighed skulde forpligtes, som ikke kan vide sig forstret, hvad han af Kapital eller Rente kan have at forvente. Formodendes visseligen, at enhver tro Underfaat herudi saavel sit fjære Fædernelands Konservation og Velstand tager ubi Agt, som han, paa et ærligt Navn og Nygte med sin Herres og Konges Hyldest og Naade at erlange og beholde, sig underdanigst bør at beslitte, og vide i højeste Naade Magt at være paaliggende.

Belangende fattige Enker og umyndige Børn, som med saa maadelige Kapitaler kan befindes at være forsynede, at de neppest kan strække til Livs fornøden Ophold, vilde vores fjære Fædernelands Fader og, næst Gud, i disse Lande og Neger Enkernes og faderløses Fader og højeste Forsvar ubi Naade efterlade, at de for Udgift af deres ringe maatte være forstaaenede.

Den trosfaste Gud lade sig dette Bærk vel befalde, fordre og fremme det til sit Navns Ære, Kgl. Mj.s og vores fjære Fædernelands Velstand. Dden 26 Februarii A^o 1657.

Kgl. Mj.s vor allernaadigste Herres allerunderdanigste Tjenere
Jakob Knudsen, Acad. h. t. Rector. Christianus Ostenfeld.

m. m.

m. m.

Da dette Forslag imidlertid ikke blev modtaget, indgav de to Fuldmægtige Dagen efter et nyt, hvori de indvilligede i de tre forelagte Punkter, hvortil de dog endnu søjede følgende Klavful til mulig Afværgelse af lignende Kontributioner i Fremtiden: „Forhaabendes allerunderdanigst, at hvis som nu til vores kjære Fædernelands Konsevation og gemene Bedste i disse vanskelige Tider underdanigst udloves, Akademiet herefter paa naadigst givne og konfirmerede kgl. Privilegier til Skade og Afbræk ikke skal geraade“¹⁶⁾.

Efterat de deputerede vare vendte tilbage, aflagde Rektor 5 Marts paa Konsistorium sin Beretning om Udfaldet af Mødet og forhørte sig siden, i hvilke Terminer vedkommende vilde betale de udlovede Penge. Man vedtog at svare dem i to Terminer, St. Hansdag og Jul førstkommende, men samtidigt hermed søgte man at undgaa Følgerne af de tidligere Paalæg; der blev nemlig 11 Marts paa Konsistoriet „talet om en Supplikation, som skal gjøres til Hs. Kgl. Mj. om gravaminibus Professorum og den usædvanlige Beshværing, som de lide med Told og andet, som fordres af deres forskrevne og tilskiftede Gods, Bøger og andet, efter at terminus var allerede expireret i Maj 1656“. Ligeledes da Supposita 15 April vare fremkaldte for Konsistorium for at mindes om at være betænkte paa Udredelsen af de paa Ddensmødet lovede Penge, „blev begjæret, at Rektor vilde mage det saa, at enhver efter Løfte maa igjen bekomme sin udgivne Haand paa udlovede Forstrækningspenge, førend de videre fra sig lægger“. Da Rektor et Par Dage efter talte med Kansleren om denne Sag, lovede denne, at den Bog, hvori en Del Professorer og Supposita havde indskrevet deres Løfte om Forstrækning, skulde

16) Disse Forslag og Erklæringer ere meddelte efter Konsist. Domkopibog 1656—63 fol. 47 b. — 48 b.

han nok skaffe Universitetet udeleveret fra Kancelliet, „at enhver kunde faa sin Haand igjen“¹⁷⁾.

Ikke længe efter udgik der et Paabud, der vistnok ikke berørte Universitetet direkte, men derimod kom til at hvile temmelig tungt paa dets Bønder, og derved gjorde det vanskeligere for disse at opfylde deres Pligter mod Husbonderne. Den 12 Maj 1657 udkom nemlig Kongebrev til Rektor og Professorer, at de skulde gjøre den Anordning hos deres Tjenere og Bønder, „at naar enten Krigsofficerer eller Ammunition dertil eller igjennem passerer, saalænge det urolige Væsen varer, de dennem med nødterstige Vogne ville forsyne“¹⁸⁾. I den Anledning gjorde Lensmand Dve Skade Professorerne det Forslag, at de skulde have en Mand, „som Universitetets Bønder kunde lade tilfige ordentlig og for Rejser affkrive“, hvorfor det blev besluttet at sende Ridfogden Samuel Thomesen ud at anmode Hans Møller i Roskilde om at overtage denne Forretning, „og om han ikke kunde bekommes, da at anmode en anden god Mand derom, hvis Umage Universitetet gjerne vilde forskyldde“. Da det imidlertid ikke lykkedes Ridfogden at faa nogen til at overtage Forretningen, vedtog man at anmode Byfogeden i Roskilde, „som havde Indseende med Kapitlets Bønder at lade tilfige og affkrive“, at han vilde paatage sig samme Umage med Universitetets¹⁹⁾.

3. Den 1 Juni viste den danske Regjering endelig tilfulde, hvad Rustningerne havde at betyde, idet der paa denne Dag udgik en Krigserklæring mod Sverrig, noget som imidlertid

17) A. C. 18 Apr. 1657.

18) Original i Konstl. Archiv („Acta belli Svec.“).

19) A. C. 19 og 22 Maj 1657.

neppe kom nogen mere skarpsynet Jagttager uventet. Nu antog de Forberedelserne til at møde et fjendtligt Indfald, eller til endog selv at angribe Fjenden i hans eget Land, en bestemtere Karakter, og som Følge deraf bleve Fordringerne til Folkets Bistand dels ved personlig Tjeneste dels ved Udredelsen af Skatter større og mere tvingende. Beboerne i Nærheden af Kysterne, og saaledes ogsaa en Del af Universitetets Tjenere, blev opbudte til Strandvagt; kun enkelte fritoges, som Universitetets Fisser ved Langvads Dam, der „blev forskaaet for Mønstring, Strandvagt og deslige, dog at han sit tilbørlige Gevær haver og holder i Beredskab og tillige med andre til Tid og Sted sig forsejer, om (det Gud forbyde) fjendtlig Indfald blev foretaget at skulle ske“²⁰). — Da St. Hansdag nærmede sig, mindedes Rektor i en Skrivelse fra Krigskommissærerne Dve Gjedde og Christen Skeel om med det første at levere de udlovede Penge til Landkommisærerne i Sjælland Lave Beck til Førslev, Landsdommer paa Laaland, og Otto Powisch, kgl. Befalingsmand paa Fredriksborg Slot, „eftersom Pengene til Mynstermaaneder og anden Fornødenhed udkrævedes“²¹). Pengene vare ogsaa rede, thi Dagen efter, 23 Juni, kvitterede fornævnte Kommissærer 1) for 632 Rdlr. 3 Ort 11 $\frac{1}{2}$ Sk., der var en Fjerdedel af Professorernes visse Indtægt i Aaret 1657 af Jordegods, 2) for 6584 Rdlr. 1 Ort 22 Sk., som udgjorde en Fjerdedel af Renten, Professorer og Supposita havde af deres udsatte Kapitaler. Af denne Sum havde alene Magrete fl. Dr. Jørgen Fjurenø paa egne og sine to Søners, Dr.

20) Ifølge et Brev af 6 Juni 1657 fra Henrik Meyn, Ridfoged paa paa Kjøbenhavns Len, indført i Acta Consist.

21) Orig. i Konfist. Arch. (A. b. Sv.).

Henrik F.s og Thomas Sturens Begne erlagt omtrent Tre-
diedelen²²⁾.

I den følgende Maaned skete der ikke noget direkte Paa-
læg, men den ny Forhøjelse i Told- og Konsumtionsafgifterne
(af 21 Juli 1657) ramte ligesaavel Universitetets Lærere, som
dets undergivne²³⁾. — Smidlertid foregik det almindelige aarlige
Rektorskifte, idet Dr. Jak. Knudsen traadte af, og Dr.
Chr. Ostenfeld overtog Embedet, og indtog første Gang
sin Plads i Konsistorium som Rektor den 14 Juli. Han fik
snart Lejlighed til at virke for Bevarelsen af Universitetets
Privilegier, da nogle Supposita indkom med Klage over,
at de vare ved Borgerstads Bud tilsagt at skulle holde Tje-
nere paa Bagt. Efterat Rektor havde fremstillet Sagen
Konsistorium, „blev sluttet, eftersom Hs. Exc. Hr. Kansler
haver afføndret sig fra alle verdslige Forretninger²⁴⁾, at

22) Kvitteringerne tilligemed de originale Erklæringer om Rentepenge fra
alle Profesorer og Supposita findes i Konsist. Arch. (A. b. Sv.).

23) Trykt i Henrik Gødes Samling af Forordninger fra 1643 til 1666.
Kbhvn. 1667, S. 195—201.

24) Døde kort efter, 5 August, jfr. A. C. sm. Dag: „Proponerede Magn.
Rector, eftersom det havde behaget den almægtige Gud at til sig kalde
fra denne Dødelighed Hs. Exc. Hr. Christen Thomæson Se-
hested, Kgl. M.s Kansler, dette Kgl. Universitets og den geistlige
Ordens meget gunstige Patron; og altid haver været her udi Univer-
sitetet en berømmelig Observant, naar den alvidende Gud af sit
himmelige Raad Kansleren borttager, saavel som naar Hs. Kgl. Mj.
eller Hs. Kgl. Højhed henkalbes, da for deres høje Meriter, med hvilke
de Universitetet og den geistlige Orden haver sig obligeret, at paren-
teres over den næste Dag efter Begravelsen publica oratione af
en Professore; og Hs. Exc.s store Gunst, at den Stund han haver
været Kansler, Universitetet og den ganske litterato ordini betet, ud-
fordrer særdeles Ihukommelse og største Berømmelse; at Collegæ der-
fore vilde vel gjøre og nu deliberere om, hvem ex Professoribus samme
Oration skulde holde. Hvorpaa blev svaret, at det kom den Professori
til, som var næst efter den, som senest saadan Parentation havde holdet.
Og eftersom befandt, at Dn. Episcopus, D. Svaningius senesten havde

Magnificus Rector talede med Hs. Exc. Hr. Rigens Hofmester derom, andragendes Universitetets ydmygkelige Begjæring, at de maatte nyde deres Privilegier og være forstaaede for al borgerlig Lyngde. Til hvilken Ende og blev for godt anset paa en Memorial at andrage, hvad Reccessen om geistlige Personers Privilegier formelder, og at Academiæ Supposita, som ere nogle faa familiæ, bruger ingen borgerlig Næring, mens med daglig Udgift til Husholdnings Fornødenhed ere Borgerfabet gavnlige, hvilken Udgift tilforn er beregnet at beløbe af Universitetet og dets Suppositis 40,000 Rdr.; og nu nyligen i højeste Maader langt over Borgerfabet, som kunde være ligesaamange i Tallet som de, kontesteret deres Affektion med Udgift til Fædernelands Bedste. Da Sagen blev forebragt for Rigets Hofmester Hr. Jochem Gerstorf, svarede han, „at saadant hverken med hans Vidskab eller med hans Vilje var sket, og lovede, at han baade herudi saavel som ellers udi al anden Occasion vilde altid være Universitetet bevaagen, at de ved deres Privilegier kunde konserveres“²⁵).

parenteret over Prindsen (formodentlig den udvalgte Prinds Christian V, der døde 1647), høflig Gihufommelse, da tilfaldt Ordenen, at D. Bangius nu parenterede. Hvilket der Mag. Rector D. Bangio foreholbt, paatog han sig more majorum at efterkomme. (Sfr. Binding: Regia Acad. Hafn. p. 47). — End blev proponeret af Magn. Rectore, efter som sædvanligt var, at Professores stiftedes til at vaage over Hs. Exc.s Sig, tvende hver Nat, ligesom tilforn sket var over Hs. Exc.s salige Frues og sl. Holger Rosenkrandses Sig, som begge døde der udi Huset, Collegæ vilde samtykke, at saadan Vaagen til Taknemmeligheds Tegn nu ogsaa blev efterkommet. Hvor paa blev sluttet, at naar der begyndtes at vaage, da tvende Professores hver Nat vaagede, og det ordine; nemlig en af superiorum Facultatum Professoribus tilligemed en af Philosophis. Og hvis en Professor det ikke kunde efterkomme den Nat, som Ordenen hannem tilfaldt, da at bede en af Collegis for sig, og derimod siden vaage i hans Sted.“

²⁵) A. C. 30 Juli og 1 Avg. 1657.

Først til Jul skulde den anden Halvdel af den af Universitetet udlovede Kontribution betales, men alt længe før opstod der Trang til den. Rektor berettede 11 August i Konfistoriet, at han samme Dag „ved en Renteskriver var nogle Gange af samtlige her tilstedeværende Rigens Raad meget venligen og slitteligen ombedet, at han paa deres Begne vilde hos Universitetet anholde, at det en godvillig Forstrækning vilde gjøre af den udlovede Kontribution, paa det at Molkhans Ryttere, som her ligge og ere Borgerstabet til stor Fortred og Besværing, kunde betales, og Byen dennem saa entlediges. Svortil højbemeldte Rigens Raad begjærede at forstrækkes først 1300, siden 1500, endelig 3000 Rdlr.“ Professorerne opfordredes nu venligst til at erklære sig om, hvormeget de mente, de kunde bringe tilveje. De svarede, at de „samtlige ønskede, at deres Øyne til at undsætte denne store Fornødenhed og efterkomme Rigsraadets meget venlige og indstændige Begjæring var saa stor, som deres Vilje var færdig til saadan Forstrækning gjerne at udgjøre. Men eftersom nogle ikke havde sig til saadan Forstrækning beredt, og nogle ikke havde i denne Tid noget af deres Gjældnere bekommet, befandtes herudi stor Besværlighed.“ Imidlertid bekvemmede de fleste Professorer og Supposita sig strax til at erlægge Halvdelen af den Kontribution, de ellers først skulde indbetale til Jul, og 13 August kvitterede Landkommisærerne for Modtagelsen af 2800 Rdlr.²⁶⁾

Det foran omtalte Forsøg paa at paalægge Supposita de samme Byrder som Byens øvrige Borgere blev langt fra det eneste, og Universitetet maatte oftere værne om sine un-

26) S A. C. 11 Avg. findes Regnskabet over disse Penge tilligemed Kvitteringen indført, jfr. Domkøpbogen fol. 136—137.

dergivne. Fordringen paa deres Fritagelse for almindelige Paalæg støttede sig dels til Universitetets gamle Privilegium paa Skattefrihed, dels paa et Kongebrev af 21 Febr. 1644 til den daværende Rigshofmester Korfits Ulfeld, hvoraf Folgen var bleven, at Supposita vare blevene fritagne for Indkvartering under den forrige svenske Krig, da Borgemestere og Raad havde forsøgt at paalægge dem denne Byrde. Denne Gang opkom Spørgsmaalet derved, at Byens Tjenere havde anvist nogle Soldater Indkvartering hos Universitetets Boghandler Jochim Moltken. I den Anledning tilskrev Rector Byens Øvrighed følgende ved sin hele Tone ret karakteristiske Brev²⁷⁾:

Velvise Borgemestere og Raad!

Næst en lykkelig Dags Ønske og min beredvillige Tjenestes Erhjdelse: Efter som Jochim Moltken, dette fgl. Universitet's Suppositum, beklager sig med Indkvartering at være besværet, og det, som angives, efter Borgemestere og Raads Anordning, hvilket er imod vel bemeldte fgl. Universitet's ældgamle Fundatser og høist benaadede fgl. Privilegier cum clausula: Sub poenis et indignationibus; hvilke bemeldte fgl. Fundatser og Privilegier endog i alsomfarligste Krigtider indtil denne Tid ere blevene usforbrandede, og haabes aldrig den Tid skal komme i vores Fæderneland, at samme Privilegier skulle blive forsvækkede; og bemeldte Suppositum i den af Universitetet udlovede Kontribution sig meget godvillig haver ladet befinde, og derfor ikke tvende Øvrigheder kan svare, er jeg paa forn^e Universitet's Vegne af velvise Borgemestere og Raad, som mine højsædede Venner, paa det tjenstvilligste begjærendes, at de ubi den høieste Øvrigheds Traværelse, som samme sit fgl. Universitet's Fundatser og Privilegier med fgl. Ed bekræftet haver, ej ville tilstede, at sliq Novitet nu ved saadan Anordning ske skulde, som til Konfusion og Uenighed Udseen haver, paa det vi ikke skulle

27) Afskrift i Domkopibogen fol. 115.

have Marsag til os paa tilbørlig Steder at beklage. Befalendes eder samtlige den højeste Gud i Vold. Kjøbenhavn den 25 Augusti Aar 1657.

Christianus Ostenfeld D.

Reg. Hafn. Acad. Rector.

Da ikke længe efter endnu et andet Suppositum, M. Anders Gundtzo, indkom med en lignende Klage over Borgemeistere og Raad paa Christianshavn, som den der tidligere var ført over Dyrigheden i Kjøbenhavn, lod Rector sig ikke nøje med at tilskrive hine et Brev ligt med det foranførte, men han foreslog 13 September i Konfistorium at indgaa med en Begjæring til Kongen, „at Universitetets Supposita maatte forfaaenes for Vagt og Indkvartering og deslige borgerlige Lyngder, eftersom adskillige sig beklager at være om Vagt tilfagt og en Del pantet“. Dette Forslag „befaldt Professoribus meget vel“, og Dagen efter indgik et Andragende til Kongen, hvori ikke alene de tidligere Benaadninger ligefra Christian den Førstes Tid paaberaabtes, men ogsaa Kongens egen Bekræftelse af disse, hvori det hed, at han dette sit Universitet „udinden sin fgl. Hegn, Værn, Fred og Beskjærmelse besønderligen vilde beskjærme og forsvare“, medens der tillige truedes med, at hvis den attraaede Frihed ikke erholdtes, vilde Universitetet ikke være istand til at betale den resterende Del af den udlovede Kontribution²⁸⁾. Det sidste Argument har formodentlig været det kraftigste, da den Hjælp, man ønskede af Universitetet, ikke indskrænkede sig til hin Sum. Et Par Dage før havde nemlig Rigsraaderne Chr. Skeel og Otto Krag tilskrevet Rector et Brev (af 12 Sept.), hvori de un-

28) Afstrift i Domtopibogen fol. 140, jfr. A. C. 13 Sept. 1657.

der Bevidnelse af Rigets Nød²⁹⁾ „venlig ombede ham, han vilde bemøje sig det hæderlige Universitet derhen at disponere, at enhver, som enten har Penge, Guld eller Sølv, som de nogenlunde kunde miste, de saadant til Kronens og deres Fædernelands Tjeneste ville laane og forstrække“ mod nøjagtig Forsikring af Kapital og Rente³⁰⁾. Rektor forelæste dette Brev for samtlige Universitetets Professorer og Supposita og bad dem „sig herpaa med forderligste til Landsens Bedste at resolve“; men da de to Rigsraader nogle Dage efter ved en Renteftriever begjærede skriftligt Svar angaaende den begjærede Forstrækning af Guld og Sølv, svarede han temmelig spydigt, „at Universitetet ikke vidste nu, hvem det havde som Supposita at tilsiige, eftersom en Del af dem, som hidtil havde været under Universitetets Jurisdiktion vare af Byens Betsjente blevne pantede, og en Del med Panttagelse truede“. Dog skulde, søjede han til, Rigsraadet ikke tvivle paa, „at han jo af yderste Bindskibelighed deres Begjæring skulde efterkomme“. Da Rektor, efter at have berettet dette, atter opfordrede sine Kolleger til at give Svar, blev dette, „at Professores ønskede gjerne at efterkomme Rigens Raads Begjæring; men lidet at forstrække kunde intet hjælpe, meget havde

29) Hvor ubesindig den danske Regjerings Krigserklæring var, ses tilstrækkeligt af følgende Ytringer i Indledningens til Brevet: „M. R. Det er hannem saavel som enhver fornuftig mere end nok bekjendt, hvad Mangel og Besværing for Penges Middell, denne Krig med at udføre, findes. Og endog vi ikke andet end Stændernes Villighed ubi alt, hvis af demnem er begjæret, maa berømme, saa haver saadant dog ikke kunnet strække til den Kapital, som disse Læder udfordrer.“ Ifke engang de første forholdsvis mindre besværlige Krigsmaaneder kunde afholdes uden overordentlige Beslutninger! Videre Oplysning om Rigets store Nød, inden Krigen endnu ret var begyndt, kan findes i nogle mærkelige Breve fra Krigskommissærerne Dve Gjedde og Chr. Skeel (Gehejmearch. „Rigens Raads Breve“, Pakken 61). Jfr. Danske Mag. 3 Række IV, 310 f. 316.

30) Afskrift i Domtopibogen fol. 141.

de ikke³¹⁾. Og herved synes det da ogsaa at være blevet, thi rigtignok mindede Rigets Hofmester engang om at give Svar, og Rektor sagde til Professorene, „at han ikke uden stor For-
tænkelse længere kunde forholde Svar til de to Rigens Raad“; men da Bispen, som den Dag var tilstede i Konsistoriet, havde sagt, at „da han havde faaet et særdeles Brev af Rigens Raad anlangende samme Forstrækning og han stod udi Traktats med deres Excellenser om sær Forsikring, og derfor ikke kunde give sit Botum med i Konsistorium“, fandt Professorene for godt at udsætte Svaret til et mere fuldtalligt Møde, hvor ogsaa Supposita vare tilstede³²⁾. Et saadant har imidlertid neppe nogenstunde fundet Sted, og Sagen faldt dermed formodentlig hen for denne Gang.

Imidlertid havde Rigshofmesteren i Anledning af Universitetets Bønsskrift om Indkvarteringsfrihed for Supposita modtaget et Kongebrev (af 21 Sept. 1657), hvorved det paa-
lagdes ham at undersøge Andragendets Bestaenhed og gjøre den Anordning, „at med Akademiets Betjente og dets Suppositis vorder forholdet, som tilforn i lige Tilfælde udi Krigstider haver været brugeligt“³³⁾. Rigshofmesteren havde givet Rektor Løfte om at være Universitetet til Hjælp saavel i dette som i andre Tilfælde, og han udstedte i den Anledning en Befaling til Borgemestre og Raad, uden at denne dog synes at have haft den forønskede Virkning, hvorom følgende Konsistoriebeslutning vidner: „Estersom Supposita beklager sig, at Hs. Excellenses Hr. Rigens Hofmesters Befaling ikke er efterkommet, saa at deres fratagne Guds dennem igjen tilstilles, men de paa ny til Bagtholden tilsiges og med Guds Besatagelse trues, da saadan Vold at gives Hr. Rigens Hof-

31) A. C. 15 og 19 Sept. 1657.

32) A. C. 23 Sept. og 3 Okt. 1657.

33) Bekræftet Afskrift i Konsist. Archiv (A. b. Sv.).

mester tilkjende, og om den ikke derved kan forekommes, at supplere til Kgl. Maj. derom³⁴⁾. — Da en anden Klasse af Universitetets undergivne, dets Bønder, paa samme Tid ligeledes vare temmelig haardt trykkede, blev det anseet for „højnødvendigt at ansøge Kongen om, at disse maatte forfaaenes for Uegter“³⁵⁾, en Begjæring, som dog neppe er bleven indgivet, da Professorerne formodentlig snart indsaa, at de ikke kunde vente den opfyldt.

4. I de sidste Maaneder af 1657 ligesom i Januar 1658 blev ingen ny Byrder paalagte Universitetet, efterat det tilligemed de øvrige Stænder i Oktober havde modtaget Krigskommissarerne Dve Gjeddes og Chr. Skeels Regnskab „for hvis Penge, de siden Krigens Begyndelse til Flaadens samt Militiens Fornødenhed havde udgivet“³⁶⁾. Den resterende Del af den i Odense udlovede Kontribution kom kun langsomt ind, og Rektor maatte oftere minde om den, da Krigen paa engang flyttedes fra Halsøen over til Dørne, idet Karl Gustav gjorde sit eventyrlige Tog over de tilfrosne Belter og Sunde, saa Hovedstaden, der hidtil syntes sikker for Krigens umiddelbare Fare, pludselig saa sig udsat for en Beljærings Nød.

Saa snart Budskabet om Kong Karls Landgang paa Sjøen naaede Kjøbenhavn, sammenkaldtes alle Stændernes deputerede (2 Febr. 1658) paa Slottet, hvor Kongen ved

34) A. C. 22 Okt. 1657, jfr. 17 Okt. s. A.

35) A. C. 17 Okt. Et andet Vidnesbyrd om, hvor haardt Bøndestanden paa denne Tid trykkedes, afgiver den kgl. Forordning, hvorved „Udlæg i Bøndernes Korn og Foder i disse Tider“ forbydes, dat. 15 Okt. 1657 (aftrykt i Gødes Saml. af Forordninger 1643—66, S. 205).

36) Kgbrev af 12 Okt. 1657 til Dr. Ostensfeld om at møde paa det islandske Kompagnihus findes i Original i Konfist. Arch. (A. b. Sv.). Jfr. Stændernes Kvittering, Nyt hist. Tidsskr. I, 465.

Rigets Hofmester lod dem minde om deres edsvorne Trofskab og opfordre til uden Hensyn til deres Privilegier at hjælpes ad med at bære Krigens Byrder. „Efter fuldendte Oration traadte Hs. Exc. Hr. Rigens Hofmester til Magnificum Rectorem og bad hannem, at han vilde tale med sine Collegis om en Bihjælp til forestaaende Indkvartering i befrygtede Byens Bestolding og algemene Fare, og Universitetets Resolution hannem med forderligste at notificere. Hvilket Magn. Rector anlovede.“ — Extrax efter blev der holdt Møde af samtlige Professorer og Supposita, og det blev besluttet at sende M. Rasm. Cnev. Brochmand og Sr. Hans Matthiesen Mechlenborg³⁷⁾ som deputerede til Gerstorf for at udvirke, „at Hs. Exc. gunstig sig vilde lade sig befalde, snarest muligt at befordre den tilfagte fgl. Befaling til Universitetets og Byens deputatos, anlangende en Proportion udi disse nødvendige oneribus at gjøre imellem Universitetets Supposita og Borgereskabet; og at Professores actu docentes, som ere ifkun atten i Tal, og mesten fattige Mænd, som intet andet have at leve af end deres Stipendium, hvilket de nu en lang Tid ikke haver kunnet nyde formedelft Bøndernes strænge Medfart, — maatte for Indkvartering forskaaes. Og eftersom deres vitæ professioni er imod selv at tractere arma, at da Hs. Kgl. Mj. vilde naadigst lade sig befalde, at det ved andre, som af Kaptajnerne i deres Sted kunde frembringes, for en billig Penge maatte forrettes; og derhos tage sit tro og lydige Universitet i fgl. Skjærm og Hegn imod befrygtede militariff Insolens³⁸⁾.“ — Dagen efter (3 Febr.) udkom den

37) En af Univ.s anseeligste og mest bemidlede Supposita (jfr. Resens Inscript. Hafn. p. 202. 205, og det ved hans Død trykte Universitetsprogram).

38) Afskrift i Domkopibogen fol. 153 b.

forønskede kgl. Befaling³⁹⁾, medens det tillige hedder i et samtidigt Kongebrev til Professorerne, at de Studenter, som besvemme sig til at gribe til Vaaben „maa I selv for eders Anpart tilligemed Officererne, som vi derover ville forordne, underholde, og saa for andre Soldater eller Ryttere at holde være forskaaede, saafremt det kan betræffe den Proportion, som eder kan tilkomme“⁴⁰⁾. — Den 4 Februar samledes Universitetets Lærere og undergivne med Borgemester Peder Pedersen, Raadmand Jakob Andersen, Stadshauptmand Frederik Thuresen, Johan Stenkul og et Par andre Borgere; men de kunde ikke komme til nogen Enighed om Forholdet i Byrderne; dog syntes det at klare sig Dagen efter, da en Del af Professorerne samledes hos den fornævnte Borgemester; thi i dette Møde vedtoges, at Universitetet skulde holde 70 Ryttere for sin Part eller saamange Soldater, som svarede til dette Antal⁴¹⁾. Da de øvrige Stænder imidlertid ikke kunde blive enige, blev der udfkrevet et almindeligt Stændermøde til 6 Februar, „eftersom en Belejring herudi vor Kjøbsted Kjøbenhavn er at befrygte og Klagemaal over Indkvarteringsens Ulighed indkommer, idet somme ere fri og somme for meget besvarede, hvorover Konfusion og Disordre forarsages“. Paa Universitetets og Præstestabets Begne skulde Rektor og Bissen møde Kl. 9 flet om Formiddagen paa det islandske Kompagnihus for at raadflaa om en billig

39) ... „At I med det allerforderligste deputerer nogle visse af eders Middel til at konferere med Borgerskabets Middel her i Staden om Enlighed om Indkvartering og andet udi disse Tider at holde.“ Orig. i Konfist. Arkiv (A. b. Sv.).

40) Aftrykt i mit Skr.: De danske og norske Studenter's Deltagelse i Kbhvns Forsvar mod Karl Gustav 1658—60, S. 168.

41) A. C. 4, 5 og 9 Febr. 1658. En Rytter regnedes ved Indkvarteringsberegningen lig med 3 Soldater, en Officer lig med 2, 3 eller flere Ryttere, efter hans lavere eller højere Grad.

Fordeling af Indkvarteringen med de andre Stænders deputerede, nemlig Jochem Gerstorf, Chr. Steel, Lave Beck, Otto Powisch, „saa og vores egne Betjente Cornelius Lerche og Henrich Møller, desligeste ogsaa tvende af de ældste Borgemestere her i Byen, saa og tvende af vores øverste Renteskriverer“⁴²⁾. Her blev da Forholdet saaledes bestemt: Adelen skulde holde 51 Ryttere, de høilærde 51, de kgl. Betjente 51, Renteskriverne særskilt 13½, Borgerstabet 433, Borgemestre og Raad særskilt 13½. Præsterne alene bleve forskaaede, i hvilken Anledning Rector, da han berettede det i Konfistorium, erklærede, at „eftersom Borgerstabet holdt deres Præster fri for Indkvartering, vilde han ikke heller paa Universitetets Vegne, at Vor Frue Kirkes Præster skulde mere end andre af ministerio besværes“, og det uagtet „denne Stands Velsighed i dette Fald ikke burde holdes bedre end Universitetets“, og den kgl. Befaling ikke gjorde nogen Undtagelse.

Det blev overdraget den juridiske Professor Dr. Peder Scavenius at bestyre alt Universitetets Indkvartering vedkommende, og han overtog „efter indstændig Begjæring“ det anbetroede Hverv⁴³⁾, og udførte det med megen Dygtighed, hvorom hans endnu bevarede særdeles omhyggelige Regnskaber vidne⁴⁴⁾.

42) Indkaldelsesbrevet af 5. Febr. 1658 findes i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

43) A. C. 9 Febr. 1658.

44) I Konfist. Archiv (A. b. Sv.) findes et Bind i Folio, paa hvis Titelblad Dr. Scavenius har skrevet: „En Rictig fortegnelse, paa hvis Indkvartering her schiebe 3 byen, siden de Privilegerede Stender loffuede den at holde, och fornemmelig, huormange Universitati Hafniensi och dets Suppositis tilfald efter den ligning, som aff Mag^{co} D. Rectore D. Christiano Ostensfeld tilligge med de andre stenders deputatis her 3 byen efter Hans Kongl. Maj. Naadigste breff, schiebe

Den Indkvartering af Ryttere med deres Heste, som fra 11 Februar blev Universitetet paalagt, saldt mange meget besværlig, da de hverken havde Staldrum eller Foder til Hestene, og man anholdt derfor hos Rigsraad Dve Gjedde om, „at en publica stabula maatte anordnes og Foderatie for Penge bekommes“; han lovede at tage sig af Sagen⁴⁵. — Dette var imidlertid forholdsvis kun en Ubetydelighed, et andet Uvejr traf op over Universitetet og satte Professorerne i stor Bevægelse.

Blandt de store Afstaaelser, Svenskerne fordrøede for Freden, var Skaane den betydeligste. Fra dette Landskab havde Professorerne en Del af deres Indtægter⁴⁶), og det var derfor ikke at undre over, at de bleve temmelig urolige, da de hørte, at der var Udset til, at Svenskerne ikke vilde indlade sig paa Fred uden mod, foruden andre Afstaaelser, ogsaa

den . . . Februarij och paa D. D. Professorum och Academiæ Suppositorum vegne udloffued, saa lenge belegringens fryct paaftod, til borgerskabets forlindring at holde; Saa vel som och den taxt, ein huer bleff sat for, huorefter med Indkvarteringen siden bleff forholten aff Professoribus, som der til vare beschiede.“ Bindet indeholder meget udsørlige Regnskaber over alle Universitetet paaligende Indkvarteringer fra 11 Februar til 28 November 1658; bag i er indhæftet alle tilhørende Bilag. Vedlagt er endnu en Del Indkvarteringsregnskaber for Belegringens følgende Tid. — Den 16 Juni 1659 „blev D. Scavenii Regnskab anlangende Indkvarteringen hørt og approberet og i alle Maader rigtig befunden, saa Professores hannem for hans store Umage og Flittighed paa det højest betakkede.“ (A. C.).

45) A. C. 14 Febr. 1658.

46) Univ. havde følgende Godser i og Indtægter fra Skaane: 1) To Professorpræbender (Pædagog 1^{mi} & 2^{di}), 2) Præbendet Gjersø, 3) Stipendium Medicum, 4) Studiefat af Kirkerne, 5) Anni gratiæ af Kannikedsømmerne i Lunde Kapitel, 6) Indtægter af Vikarier (Vic. altaris S. Canuti Regis, vic. altaris beatæ Virginis prope horologium, vic. altaris beatæ Virginis in medio Capellæ), 7) Patronatsret til Fosste Kirke, 8) „Hvis som gives af Vicariis novis og ordinandis“ (A. C. 19 Febr. 1658 og Domfb. fol. 160 b.).

at erholde denne Provinds. De indgif derfor med Andragende til Kongen, „at Universitetets Interesse ved Fredsmæglingen maatte have i naadigst Konsideration, paa det Studia formedelst Lønnens Betagelse ikke skulde tage saa mærkelig Skade“⁴⁷⁾. Da Kongen „naadigst lod sig befalde, at vore Gesandter, som i Roskilde traktere om Fred, bliver givet paa en Memorial Professorernes Begjæring om deres Guds i Skaane at beholde“, blev Dr. Scavenius 19 Februar af sine Kolleger udvalgt til at rejse ud til Roskilde „vore Gesandter det samme at insinuere og med daglig Ansøgning erindre, at i Traktaterne maatte indføres den Generalclausula, at Universitetets i Kjøbenhavn, Kirkerne, Skolers og Hospitalers jura maatte blive beholdne, og at den Indkomst, som af gudsfrygtige fremfarne Konger i Danmark per pias legationes under Guds Havn og Straf Universitetet til evindelig Ejendom er perpetueret, derved maa forblive“.

Strax efter at Dr. Scavenius havde faaet Hvervet overdraget, begav han sig paa Bejen og indstillede sig endnu samme Dags Eftermiddag i Roskilde hos de danske Fredskommissærer Joh. Gerstorf og Chr. Skeel. Da han havde forebragt dem sit Grinde, begjærede de, at han skulde levere dem en skriftlig Memorial, saa vilde de næste Morgen fremsætte Sagen for de svenske Kommissærer og anvende al deres Flid, „at Universitetet intet i nogen Maade afgif“. Scavenius affattede nu den begjærede Memorial, og i et Møde om Morgenen 20 Februar fremslillede de danske Kommissærer Sagen for de svenske, men uden Nytte; Scavenius fik det Svar, da han efter Mødet kom til dem, „at der var kun ringe Forhaabning, og at de svenske sig hverken med Ord, raisons,

47) A. C. 17 Febr. Andragendet, dat. 17 Febr. 1658, findes i Afskrift i Domkøpbogen fol. 156.

eller de store Forbandelser, som Fundatsernes Dvertrædere vare paalagte, vilde bevæge til Billighed“. Gerstorf og Skeel raadede ham derfor, at han „for større Underretning“ selv skulde henvende sig til de svenske Kommissærer eller endog til Kong Karl, der 22 Febr. vilde indtræffe i Roskilde. Herpaa vilde Scavenius dog ikke indlade sig, men henholdt sig til den kongelige Befaling om, at de skulde varetage Universitetets Lary, og bad tillige, at Professorernes Begjæring maatte blive indført i det første Fredsudkast, som blev overleveret de svenske Kommissærer. Dette skete ogsaa; thi i det Fredsforslag, som overleveredes 24 Februar udgjorde følgende den 28de Paragraf:

„Hvad Retter, Indkomster, Friheder eller andre jura, i hvad Navn de have kunne, som til Universitetet og Professores ubi Kjøbenhavn, saag Kirker, Skoler, Høspitaler eller andre pias causas, ihvor de ligger, efter de derpaa af Arilds Tid oprettede Fundatser og fgl. udgivne Benaadninger, under Guds Havn og Straf ere perpetuerede, og ubi de til Sverrigs Krone astrødne Provindser og Len ere beliggende, saadant skal altsammen herefter som tilforn til evig Tid, efter Fundatsernes Indhold, med alle sine Rettigheder blive og følge bemeldte Universitet, Kirker, Skoler og Høspitaler, uden noget deraf i ringeste Maader at formindste eller fratage. Saa skulle og de Blåper, som nu ere i de astrødne Stifter og Provindser, saalange de leve, blive ubi deres Bestilling, og de, som med Kannonikater, Vikarier og andet geistligt Gods ere beneficerede, derved blive og Indkomsten deres Livstid nyde.“

Herved udrettedes imidlertid ikke noget, da de svenske Kommissærer ikke vilde gaa ind paa denne Artikel, og der gaves ikke Universitetet Udset til nogen Erstatning i de endelige Fredsbetingelser, der underskrevnes i Roskilde 26 Februar⁴⁸⁾.

48) Hele denne Beretning er meddelt efter Dr. Scavenius's udførlige Referat af Forhandlingerne, afgivet i Konsistorium 1 Marts 1658.

Dog opgav Professorerne ikke ganske Haabet, endnu 2 Marts overleverede de paa Frederiksborg den kgl. Sekretær Crif Krag en Begjæring om at beholde deres Gods i Skaane, og bad ham hos Kongen at andrage, „at Universitetets Interesse maatte have i Agt“; ligesom ogsaa Rektor, da han nogle Dage efter berettede i Konsistorium, at de danske og svenske Kommissærer om nogle Uger skulde komme sammen „at handle om particuliere Punkter, som udi Fredens Traktater ikke vare forenede“, adspurgte sine Kolleger, om de ønskede, at Sagen videre skulde forfølges. „Men Professorerne refererede sig paa deres allerede gjorte Ansøgning hos Kgl. Maj., og vilde hos ingen anden derom anholde end hos Kgl. Maj. selv⁴⁹⁾. — Resultatet blev imidlertid, som man kunde vente, at Svenskerne intet Hensyn toge til Universitetets Fordringer. Ved de senere Fredsunderhandlinger i Maj 1660 optoges Spørgsmaalet igien; hvad Udfald Professorernes Bestræbelser dengang havde, skal senere omtales.

6. Saasnart Budskabet om Fredens Afslutning kom til Kjøbenhavn, ja endnu samme Dag, Fredsbetingelserne vare underskrevne, vare Professorerne betænkte paa at indgaa med Andragende til Kongen om at forskaanes for Indkvartering og Vagt, „eftersom de onera at udstaa ikke længere har været begjæret af Universitetet, end Belejrings Fare forestod, hvilken nu, Gud vare lovet, ikke er at befrygte“. Tillige bad de om, at „den Tjeneste, Universitetet i denne Tid havde gjort, ikke maatte være Privilegierne til Præjudice“⁵⁰⁾. Men istedetfor Svar paa disse Begjæringer, der just ikke røbe stor Høielse

49) A. C. 28 Febr. og 7 Marts 1658 (jfr. Domtopis. fol. 160 b.).

50) A. C. 26 Febr. og det orig. Andragende i Gehejmearchivet (Sjællandske Indlæg 1658 A.).

for Fædrelandets Nød og store Tab, indløb der en ny Forordning til Universitetet i et Kongebrev (af 28 Febr.), hvori det hed: „Eftersom vi næst Guds Hjælp førstkommende Tirsdag agter at begive os til vort Slot Frederiksborg, da bede vi eder og naadigt ville, at I os til samme Tid ville laane 12 gode Postvogne med tilbehørig Heste, som med vores Hofbetjente did kunne henfølges⁵¹⁾. Da Rektor havde modtaget dette Brev, afæffede han i Konsistorium hver af de tilstedeværende Professorer hans Mening derom. Disse Erklæringer ere mærkelige, da de vise Universitetets Betragtningmaade i det hele af de det paalagte Byrder. Man var enig om at andrage hos Kongen om Forstaaelse for dette Paalæg, da det, som M. Willem Lange ytrede, var imod Universitetets Privilegier og mod den Reputation, som alle Akademier i al Verden have. Universitetet havde allerede haft alt for mange Byrder, sagde Dr. Thom. Bartholin, nu maatte det, skjønt det var Kongen al Lydighed skyldig, underdanigt bede sig fritaget. Skulde Kongen endelig have Vogne, og dem mente man, han let kunde faa, da der var over 150 Postvogne i Byen hos Krigsofficererne: saa maatte det betragtes som en privat Billighed, de enkelte Professorer, som havde Vogne og Heste, viste ham ved at laane ham deres. Forøvrigt bemærkedes, at ikke over fire Professorer havde egen Befordring. — Da Rektor endnu samme Dag talte med den egl. Sekretær om Sagen, sagde denne vel, at Befalingen „var udgaaet i en god Mening, da Professorerne efter Beretning havde mange smukke Vogne og Heste“, men Dr. Ostenfeld bad, at „Kongebrevet for ond Konsekvenses Skyld maatte forblive uregistreret, eftersom det var imod Universitetets Privilegier,

51) Orig. i Konsist. Archiv (A. b. Sv.).

og hidtildags aldrig nogenstunde en saadan fgl. Begjæring var fket". Efterat han endnu dertil havde fremstillet Sagen for Hofmarskal Rørby, og sagt, at kun to eller tre forspændte Vogne vilde kunne bringes tilveje, blev den attraaede Fritagelse tilstaaet⁵²⁾.

Efter det forefaldne haabede Professorerne snart at opnaa Befrielse fra Krigsbyrderne, og heri bestyrkedes de ved en Samtale, Rektor og de 4 Dekaner Søndagen 14 Marts efter Prædiken havde haft med Hs. Majestæt selv. Thi da de havde beklaget sig over, at Borgemestre og Raad forlangte, at Universitetet fremdeles skulde holde Indkvartering og Vagt⁵³⁾, havde Kongen naadig optaget Klagen samt lovet at modtage en nøjere skriftlig Udsvikling af denne og for Frem-

52) A. C. 1 Marts 1658.

53) Den 6 Marts tillod nogle Borgere sig at gaa ind i Dr. Joh. Wandals Hus „med Bøsser og tændte Lunter“ og egenmægtig i hans Fræverelse udpante ham for 2 Mk., som de foregav, han var en Karl skyldig, han havde lejet til Vagt. Dette gav Anledning til, at Universitetet indgik med en Klage til Kongen (Domkopibog fol. 158), hvilken fremkaldte en Erklæring fra Nørrekompanis Officerer (af 14 Marts), hvori disse udtalte sig for, at „de lærde, som levede af Landsens Indkomst og store Rentepenge, og efter Formue ikke have gjort en 10de Part mod Borgerne“, men dog havde samme Nytte af Vagten som disse, og saa burde have deres Del af Byrden. Sagen var nær kommen til Proces, hvis ikke Borgemester P. Pedersen havde bevæget Dr. Wandal til at afstaa fra sit Klagemaal, dog paa den Betingelse, som Konfistoriet fastsatte, „at Wandal fik den Satisfaktion, at de som Stagerne (det Gods, som var taget til Pant, bestod i to Linlyestager) udtog, dennem selv i hans Hus igjen bære, og deprecere deres Forseelse. Dog at Dr. Wandal laver det saa, at det sfer præsentibus testibus et arbitris sive dignis, paadet det in rei memoriam kan føres ind i Protokollen; eller og at det sfer ved et skriftligt instrumentum. Og at han for alle Ting intet gjør eller lader herudi, med mindre Universitetet for sig enormi og inaudita injuria bliver tilbørligen og i allerbedste Maade caveret. Hvis det ikke sfer, at han da farer fort med Processen, til hvilken Hs. Mj. det naadigst haver remitteret (sfr. A. C. 7. 13. 27 Marts og 3 Apr. 1658).

tiden forskaane Universitetet for Krigsbyrder⁵⁴). Det kunde derfor ikke andet end fremkalde stor Bevægelse, da Rektor modtog et Kongebrev (af 20 Marts 1658), hvori Universitetet, eftersom en stor Del Soldater til Hest og Fods var forlagt til Kjøbenhavn, anmodedes om, indtil Bandet blev aabent og de svenske Folk vare af Landet, tilligemed Hofbetjentene og Borgereskabet at tage mod Indkvartering, og i den Anledning konferere med Borgereskabet om en rigtig Proportion. Til Beroligelse tilføiedes: „Hvorimod vi eder ville love og tilsige, saadan godvillig Indkvarterings Paalæggelse ej i nogen Maader eders eller Universitetets Privilegier at skal præjudicere eller svække, eller udi nogen Konsekvens tages, meget mindre af Borgemestre og Raad eller Borgereskabet for nogen Rettighed eller Skyldighed i Fremtiden regnes eller agtes, mens meget mere saadan eders Godvillighed og Redebonhed imod os i al Raade af os erkjendes“⁵⁵). — Efter dette Brevs Læsning i Konfistoriet maatte enhver Professor afgive sin Erklæring derover; disse løb alle ud paa det samme og kunne omtrent samles i følgende Ytringer af Rektor: „Det er høistlig fornødent at gjøre Hs. Maj. den Remonstrations, at den atter begjærte Indkvartering, nu Freden er sluttet, ikke aleneste Byen til ingen eller liden Forlettelse kommer, men endog Hs. Kgl. Mj. selv til Disreputation og Universitetet til Skade og Bannære; og vilde give onde Konsekvenser, hvilket man skinbarlig nu befinder, idet Borgereskabet, i Stedet for Tak for den Forhindring, som Universitetet i Belejrings Fare, Byen til Bihjælp, imod alle christne Akademiers Skik og Pligt gjort haver, de nu paany Hs. Mj. hobevis overløbe, idet Borgemestere og Raad samtlige med tvende af hvert Lag ere komne paa Støttet

54) A. C. 17 Marts 1658.

55) Orig. i Konfist. Arch. (A. h. Sv.).

om ny Indkvartering Universitetet at paabringe, imod nyligen gjorte Kgl. M:s naadigste Løfte, hvorefter jeg dennem ved Peder Jakobsen og Kort Merker, der de hos mig vare, haver ladet vide, at vi ganske skulde for Indkvartering være forskaaede, med andre Umuligheder at allegere. I Særdeleshed at det Krigsfolk, som Byen sidste Gang blev entlediget fra, er en stor Del indkvarteret paa vore Bønder, af hvilke vi skal have vor Løn og Underholdning: og naar de blive forarmede, som de nu moxen ere, er Universitetets Undergang visseelig at befrygte". Det blev da strax vedtaget at indgaa med Andragende til Kongen om Fritagelse, og heri bestyrkedes man end mere, da der under selve Mødet kom Bud, at Byens Underofficerer „under Straf for Ulydighed" havde ladet tilstige Vagt i en Del af Professorerens Residenser. Under den oprørte Stemning, som herved fremkaldtes, taltes tillige om, „at dersom saadan forsinædelig Modvillighed blev fremturende, og saadan nu beviste Insolens ikke blev aflagt, da vilde det være raadeligt, at Universitetet underdanigt anholdt, at det herfra Byen maatte forflyttes til Roskilde, hvor det med langt større Kommoditet kunde holdes end her i Byen"⁵⁶). Efterat Andragendet var forfattet, begav Rektor tilligemed de 4 Defaner sig næste Dag med det op paa Slottet og overleverede det⁵⁷). Denne Gang kronedes Beskræbelserne med et heldigt Udfald, thi endnu samme Dag udgik der Kongebrev til Professorerne om, at de ikke skulde modtage videre Indkvartering, end de allerede havde, men denne skulde de ligne saaledes mellem sig, at den ene ikke

56) A. C. 22 Marts 1658. Tanken om Universitetets Forskyttelse til Roskilde var ikke ny, under en pestagtig Epidemii 1626 var det midlertidigt flyttet til denne Stab.

57) Orig. i Gehejmearchivet (Sjæll. Indlæg 1568 A) indeholder væsentligt det samme som Rektors Erklæring.

besværedes mere end den anden⁵⁸). Dog lader det ikke til, at Borgerstabet har haft videre Tilbøjelighed til at iværksætte den kgl. Befaling; thi endnu en Maaned efter tilskrev Rigshofmesteren Borgemestre og Raad, at „eftersom Universitetet sig beklager, at de endnu imod Kgl. Mj.s naadigste sidste udgangne Ordre med Vagt besværes, saa har Borgemester og Raad her ubi Staden at gjøre den Anordning, at de for samme Vagt herefter bliver umolesteret“⁵⁹). Det var Universitetets Supposita, Byen gjerne vilde regne med blandt de menige Borgere og beskafte som saadanne.

Det gode Udfald, Professorernes sidste Andragende til Høve havde haft, bragte dem snart til at tænke paa, om det ikke var muligt aldeles at slippe for Indkvartering⁶⁰). At Begjæringen herom, som formodentlig er forebragt mundtligt, har haft det forønskede Udfald, erfare vi af et Kongebrev (af 27 Apr. 1658) til Borgemestre og Raad, hvori det meddeles, at eftersom to Kompagnier Ryttere havde faaet Befaling at drage ud af Byen, skulde de tilbageblevne fordeles saaledes, at de kongelige og Universitetets „Betjente“ for Fremtiden bleve fri for Indkvartering⁶¹). Udtrykket „Betjente“ gav Borgerstabet Lejlighed til at gjøre Bauskelighed, idet det der ved kun vilde forstaa Professorerne, medens disse mente, at

58) A. C. 23 og 24 Marts. Det orig. Rgbr. af 23 Marts 1658 i Konfist. Archiv (A. b. Sv.); i et Rgbr. af sin. Dag underrettedes Borgerstabet herom (Affkr. i Domkopib. fol. 160 b). Om Fordelingen af den forhaandenstående Indkvartering se A. C. 27 Marts og Dr. Scavennius's Regnskab.

59) Brevet, dat. 21 Apr. 1658, findes i Affkr. i Domk. fol. 162.

60) A. C. 7 Apr.: „Proponerede Magn. Rect., om Univ. nu skulde suppliere om Befrielse for Indkvartering. Proff. mente, at det var raadeligst at se Tiden endnu noget lidet an. Men kunde det incidenter, data occasione, mundtlig andrages, da forsaa man sig ikke.“

61) Affkr. i Domkopibogen fol. 162, jfr. A. C. 1 Maj 1658.

efter Fundatsen forstodes Bedeller, Bogtrykkere, Bogbindere o. s. v., men at Professorene vare Universitetets Dyrighed⁶²). Sagen afgjordes ved, at Rigshofmesteren tilskrev Borgerskabet: „Det er Hs. Mj.s Vilje, at Borgemestre og Raad skiller Universitetet ved den Indkvartering, de have“⁶³). Herved blev det; efter nogen Nølen fra Borgernes Side udtømtes Indkvarteringen, og Universitetet var saaledes atter frit for overordentlige Krigspaalæg⁶⁴).

7. I de 3 Maaneder, som forløb, inden der atter blev Tale om at beskaffe Universitetet, søgte dette at faa Oprensning for den Skade, det i den forløbne Tid havde lidt paa Ejendomme og Privilegier. Bestræbelserne i denne Retning toge navnlig deres Begyndelse, efterat Dr. Ostenfeld til sædvanlig Tid, Pinteaften, havde frasagt sig Rektoratet og Mag. Rasmus Gnevoldsen Brochmand var bleven udvalgt til hans Efterfølger i Ledelsen af de akademiske Anliggender⁶⁵). Den første Gang Professorene samledes i Konfistorium efter Rektorskiftet, besluttede de nemlig at andrage hos Kongen „om vore Privilegiers Fornyeelse, at hvis vi i denne Krigstid have udstaaet ikke skal være vore Privilegier til Præjudice; om at vore Bønder maa være forskaaede for Indkvartering, efterdi Adelens ere allerede fri, og vore formedelst idelige Rejser ere blevene fordærvede“⁶⁶); om Restitution for

62) A. C. 3 Maj 1658.

63) Afstr. i Domkopibogen, fol. 162.

64) A. C. 22 Maj 1658.

65) Om Forhandlingerne i denne Aaledning se A. C. 1. 15. 22. 25 og Maj 1658, sml. L. Engelstoft: Nogle Fragmenter om R. E. Brochmands Rektorat ved Kjøbenhavns Universitet, i Aarene 1658 og 1659 (Indbydelseskr. til det Schouboefte Instituts off. Examen 1803), aftrykt i Skandinav. Museum 1803, II. 121—35.

66) Jfr. A. C. 17 Marts 58: „Blev omtalt, eftersom Univ.s Bønder ikke

hvis Universitetet har mistet i Skaane, hvorfor kan begjæres Studiefkat af Kirkerne i Jylland, Stipendium studiosi mathematicum, Kobberstikkerens efterladte Vikarie og to Præbender udi Ribe, Viborg eller Aarhus Kapitler⁶⁷); om at vi maa selv lægge vore Bønder i Læg udi alle Udskrivelser, Statninger og al anden Paalæg; om jus patronatus til Hellig Trefoldigheds Kirke, og at Kgl. Maj. vilde naadigst betænke at give noget, hvormed den kan holdes vedlige⁶⁸). — Angaaende Erstatning for de skaanske Godser havde Rektor forøvrigt allerede før underhandlet med Rigets Hofmester, som havde givet godt Haab, „endog han mente endnu ikke være vist, om Svensken Universitetet det vilde fratage“⁶⁹). Nu indgaves med kort Mellemrum to Andragender til Kongen (daterede 16 og 30 Juni 1658) om Bevilling paa de fornævnte Punkter. I det første af dem⁷⁰) var der endnu ikke sænderlig Tale om Fritagelse for Universitetets Bønder, men da der kort efter dets Affattelse indkom stærke Klager fra nogle Bønder i Skjenselille og Snoldeløvs-Hastrup over, „at de med Indkvartering vare betyngede, i den Sted Adelens Bønder

aleneste med Indkvartering, men endog med Rejser besværes og ruineres, om man skulde saadanne gravamina in specie andrage“, — hvilket for Djebliffet ikke blev anset for raadeligt. A. C. 24 Apr.: Bønderne sørgte Hjelpe af Proff. til Pløjning og Saaning; sinde 1 Maj: „Frue Kirkes Bønder beklagede sig at være saa ruinerede, at de ikke uden særdeles Hjelpe kunde blive ved Gaardene, og derfor begjærede at være tvit for forlede Mars Restance og at nyde Afslag af dette Mars Landgilde.“

67) Det havde tidligere været paatænkt, hvis der ikke kunde erhøves nogen Erstatning for de skaanske Godser, da at foreslaa Inddragelsen af to Professorposter, forat de øvrige intet Afdrag skulde lide i Indkomster; en saadan Fremgangsmaade havde den daværende Rektor, Dr. Ostenfeld dog fraraadet (A. C. 7 Marts 1658).

68) A. C. 13 Juni 1658.

69) A. C. 24 Apr. 1658.

70) Findes i Orig. i Gehejmearchivet (Sjæll. Indl. 1658 B.).

vare derfor forfaaenede⁷¹, og Notarius M. Chr. Stenbuch intet udrettede ved en direkte Henvendelse til Lensmand Dve Skade⁷²), vedtoges Indgivelsen af den anden Ansøgning⁷³), der belagdes med Udskrifter af herhen hørende Bestemmelser i Christian III.s Universitetsfundats og i Frederik II.s Forordning om Kommunitet (1569), hvorved Universitetets Tjenere og Bønder tilstodes samme Frihed for Paalæg som Adelens Tjenere.

Universitetet havde Grund til at glæde sig ved det Udsald, dets Bestræbelser havde; thi ved en Række af Konges breve bevilligedes alle Punkter. Under 6 Juli tilstodes det Patronatsret til Trinitatis Kirke og det indrømmedes, at den Indkomst, som af Stolestader, Begravelsessteder eller andet kan oppebæres, maa til Kirkens Fornødenhed blive forbrugt⁷⁴). Samme Dag tillagdes Universitetet Studiefatten af Kirkerne i Nørrejylland, „desligeste og det Bisariat, som Formsuideren haver haft og nu er fradød⁷⁵), itigemaade og de 2 Bisariater udi Roskilde Kapitel, hvormed Mathematicum Studiosus tilforn har været forlenet⁷⁶). Under 14 Juli gaves kongeligt Tilsagn om, at hvad Tjeneste Universitetet i denne Tjædetid havde ydet ikke skulde være dets Privilegier til Skade⁷⁶), og samme Dag bevilligedes, at „esterfom Universitetets Bønder og Tjenere mere end Adelsens paa adskillige Steder usikkert skal graveres, dennem til største Skade og Afbræk paa deres Indkomst, imod Fundatsen og andre dennem givne Privilegier,

71) A. C. 23 og 24 Juni 1658.

72) Orig. i Gehejmearchivet (Sjæll. Indlæg 1658 A.).

73) Orig. i Konsist. Arch. blandt Trinitatis Kirkes Papirer.

74) Kobberstifter Albert Halveg, hvem dette Bisariat egentlig tilkom, skulde have anden Erstatning.

75) Sjæll. Registre Nr. 24, fol. 230 b. De to betegnede Bisariater vare Erasmi og Barbaræ senioris.

76) Smits fol. 234.

... da maa Rektor og Professore her sammesteds selv her-
 efter udi alle Rejser, Kontributioner, Skatninger eller Udskri-
 velsler ved deres egne tilforordnede udi Læg lade lægge, tarere
 og udskrive deres egne Bønder og Tjenere, saasom det ret og
 forsvarligt kan være⁷⁷⁾. Under samme Dato tilstodes tillige
 Begjæringen om de to jydse Kapitelspræbender som Erstat-
 ning for de tabte skaanske⁷⁸⁾.

Nu var Universitetet da atter fuldkomment paa det tørre,
 alle de Paalæg, Krigen havde medført, vare hævede⁷⁹⁾, Ta-
 bet var erstattet, og alt syntes at love Hvide efter Besvarlig-
 heberne. Rektoren og Dr. Ostenfeld rejste ud paa Landet
 for at bese Godssets Tilstand⁸⁰⁾; — men paa engang stod
 Krigen og alle dens Tryk atter for Døren, Ængstelserne,
 Klagerne, alt begynder paany; dog maa det indrømmes, at
 de Trængsler, Universitetet nu igjen underkastedes, bestod
 med langt større Hæder end de forrige, og der tilkommer det
 ligesom de øvrige Stænder den Ros, at det, saalænge det var
 muligt, villigt gjorde sit for ved enhver Opoffrelse at redde
 Fædrelandet fra den truende Undergang.

8. Søndagen 8 Avgust 1658 kom Efterretningen om
 Karl Gustavs Landgang paa Sjælland til Kjøbenhavn; Faren
 var lige over Hovedet, og det var nødvendigt strax at tænke
 paa Udveje til at afsværgе den; endnu samme Aften bleve
 Stænderne derfor tilsagte til at møde paa Slottet næste
 Dags Morgen Kl. 8 „at fornemme, hvad Kgl. Maj. der havde
 at lade proponere“. Samtlige Professore mødte til den bestemte

77) Sjæll. Registre Nr. 24, fol. 235.

78) Jydse Registre Nr. 13, fol. 89—90.

79) Jfr. Chr. Skeels Dagbog (Danske Mag. 3 Række IV, 319) til
 2 Avg. 1658: „Alle de, som bor i Byen, at bære Tyngen, de høj-
 lærde undtagendes“.

80) A. C. 21 Juli 1658.

Tid, men kun Vicerector Dr. Jaf. Knudsen blev indladt i Salen, hvor Rigsraadet var forsamlet. Her erklærede Rigets Hofmester, „at det var Kgl. Mj.s naadigste Begjæring, ihvor unødigt han og det gjorde, at Universitetet med dets Suppositis i denne besværlige Tid, Borgeriet dermed at gjøre des villigere, godvilligen vilde holde Vagt og hvis anden Tynge, der kunde paakomme, ikkun aleneste mens denne Pust gif over. Desligeste at hvo, som havde Heste, vilde paa en kort Tid laane Kgl. Mj. dem“. Rigets Hofmester erklærede, at han vilde indestaa for, at enhver skulde blive holdt skadesløs derfor. Vicerector begjærede, at han, inden han gav Svar, maatte fremstille Sagen for Professorerne, der vare tilstede paa Slottet, ligeledes bad han strax Hs. Exc., at Universitetet maatte være fri for Indkvartering, eller, om dette ikke kunde tilstedes, da betale en passende Pengesum som Bederlag for virkelig Indkvartering. Til det sidste gav Gersdorf strax sit Minde; derpaa begav Dr. J. Knudsen sig ud til sine Kolleger, der samtlige erklærede, „at enhver underdanigst var overhødig af yderste Formue at gjøre, hvad Kongen og Fædrelandet kunde være til bedste, saalænge denne Tumult paastaar og den svenske Hær er for Porten, hvorfor de strax lovede at ville holde Vagt; om Heste skulde de senere afgive Erklæring, naar de havde undersøgt, hvormange Universitetet havde at raade over⁸¹⁾).

Næste Dag begjærede Stadshauptmanden Fr. Thurensen, at Universitetet paa nogle faa Dages Tid vilde stille et vist Antal „Plisfarle“ til at arbejde paa Boldens Udbedring; han fik Tilfagn om 25⁸²⁾.

81) A. C. 9 Avg. (jfr. Badens Universitetsjournal 1794, S. 141—42) Erklæringen om Heste afgaves Dagen efter.

82) A. C. 10 Avg. (jfr. Baden a. St.).

Man ser af alt, at der endnu ikke var Formodning om, at Svenskerne's Indfald skulde føre til en langvarig Belejring; — men to for Hovedstaden som for hele Danmarks Rige tunge Aar henrandt næsten, inden den Kreds fuldkomment brødes, som Sjenden saa Dage efter slog om Byen.

Med hver Dag bleve Krigsudsigterne mere truende; ved Kongebrev af 11 August anmodedes derfor Professorer og Supposita om „i den besværlige Tid tilligemed alle andre her udi vor Kjøbstad Kjøbenhavn proportionaliter at hjælpe med Indvartering“, skjønt denne Opfordring vel nærmest kan betragtes som en Formalitet, da Universitetet (ifølge Dr. Scaevenius's Regnskab) alt 10 August havde modtaget en Del Ryttere i Indvartering. Endvidere forlangtes, at Universitetet skulde „sekundere Ritmester Diderik Unghen med 4 monterede Heste“⁸³). Da disse Kongebreve forelåstes for Supposita, udvalgte de en Mand af deres Midte, Dr. Asjuerus Payngk, til deres Fuldmægtig, som kunde lade dem tilsiige, naar noget skulde proponeres dem angaaende. Tillige vedtog de at gjøre en fiscus, hvoraf der i denne Tid kunde tages Penge til fælles fornøden Udgift, og hvori enhver efter sin Formue skulde gjøre et passende Indskud. Det blev overdraget Dr. Payngk at bestyre denne Kasse⁸⁴).

De fornævnte Fordringer fulgtes snart af andre; under 13 August tilfrevs Prorektor J. Knudsen om „paa vore Begne af Geistligheden“⁸⁵) at begjære, at enhver vil af sin Gaard og Baaning forstaafe paa 3 Dages Tid en Karl eller

83) Originalerne i Konsist. Archiv (A. b. Sv.).

84) A. C. 12 Aug. Dr. A. Payngk var Hofmedikus (jfr. Worms Lexikon II, 175). Hans Virksomhed i det her nævnte Hverv har ikke efterladt sig noget Spor.

85) Professorerne regnedes undertiden til Geistligheden i videre Forstand, — saaledes her.

Kvindesperson med en Spade til at arbejde paa Boldene, hvoraf de to Trediedele skal i Morgen være ved Frederiksfæstet tilstede, og den ene Del møde ved Løshuset⁸⁶). I det ligelydende Brev til Rigsraadet om at gjøre samme Begjæring til Adelen, som her gjordes til den lærde Stand, tilføjedes endnu en Opfordring til at foreholde alle Stænderne, „om nogen af dem, som Middel har, vilde forstrække enten Sølv eller Guld til at lade mynte, efter som det til Stedets Defension højlig behøves“⁸⁷). Efterat Rigsraadet havde tilskillet Professorerne dette Kongebrev til Gjennemlæsning, udsendte Notarius en Liste med Navnene paa alle Professorer og Supposita, for at enhver kunde vedtegne, hvad han saa sig istand til at give. Til Kundskab om den lærde Stands Evne og Vilje meddeles Fortegnelsen. Guld havde ingen at give, alle Angivelserne ere i Sølv.

Dr. Bang 400 Løb. Dr. J. Knudsen 150 L. Dr. Joh. Vandal 120 L. Dr. Joh. Müller var ikke i Byen, hans Husfru skrev: „Weil mein Doctor nicht zu Hause ist, will ich 50 Loth geben“. Dr. Scavenius 100 L. Dr. Ped. Resen 100 L. M. Rasm. Binding 50. M. Jaf. Finke 300. M. Joh. Zoega „en Sølvkande, vejer 83½ L.“ M. V. Lange 130. M. Jerg. Gjellerfen 100.⁸⁸) Sille Dr. Jespers 300. Anne Dr. Raspers 100. Mette Dr. Nielses 50. Malene Dr. Olufs 100. Kirsten M. Sørensen 64. Magrethe Dr. Jerg. Fiurens 100.⁸⁹) Dr. Rasp.

⁸⁶) Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.). Sfr. A. C. 14 Avg.: „At tale med Oberst Dvighov, at maatte bestiffes visse Arbejdsfolk til Bolden at forsjærdige. Hvilket Vicerektor og Professores bade, at Spectabilis Decanus vilde hos hannem forrette.“

⁸⁷) Sjællandske Tegnelser Nr. 34, fol. 672.

⁸⁸) Af de her ikke ansættede Professorer vare fire, M. Rasm. E. Brochmand, Dr. Ostenfeld, Dr. Th. Bartholin og M. Bert. Bartholin fraværende; de øvrige havde intet at give.

⁸⁹) De ansættede Damer vare Professor-Enkerne (blandt dem, som savnes paa Listien, vare Drude Dr. Haujes og Dorteia M. Vulfgangs fraværende fra Byen; nogle havde intet at give).

Bartholin „hverver Hs. Mj. et Kompagni Soldater“. Dr. Gent. Tiuren „100 R. S. foruden Hvervingen“. Dr. Bayngt 12 R. Hans Mule 100. Hans Matthiesen 100. Thom. Tiuren 100. Joch. Moltken „en Sølvkande, vejer 60“. Jerg. Holst 20. Baltzer Hansen 30. Stephan Rasmussen 10 Lod. De øvrige havde intet at give⁹⁰).

Da Regjeringen formodentlig havde modtaget Underretning om det Skridt, der var gjort for at efterkomme den kgl. Befaling, modtog Bispen og Rektor Brev (af 24 Avg.) om at lade „den godvillig Forstrækning af Penge, Guld og Sølv, som Geistligheden nu har resolveret at gjøre“, levere til Landskommisjærerne Lave Beck og Otto Powisch⁹¹); vi overrastes derfor ved følgende Beslutning, tagen i Konfistoriet 26 Avgust: „Den udlovede Forstrækning af Sølv undskyldte Professorerne sig at kunne efterkomme, eftersom dennem nyligen adskillig Tynge formedelst Indkvartering og Bagtholden er paalagt, og dagligen tiltager, saa at de nødes til at sælge af hvis gjort Sølv, de haver.“ — Da det altsaa væsentligt var ny Bestemmelser om Indkvartering, der bragte Professorerne til at gjøre Brud paa det engang givne Tilsagn, maa vi kaste et Blik tilbage paa, hvad der i denne Henseende var foregaaet.

Foruden den Rytterindkvartering, som 10 Avgust var Universitetet paalignet⁹²), og som i de følgende Dage blev forsøget, var der givet Studenterne, som samtidigt kaldtes til

90) Konssft. Archiv (A. b. Sv.).

91) Orig. smsts.

92) I den Tært, som tilstillebes Universitetet, over de indkvarterede Soldaters Underholdning (dat. 11 Avg. 1658, understrevent af Otto Kragh og Heinrich Müller) bestemtes en menig Soldats daglige Forplejning saaledes: 1 T blødt Brød eller $\frac{3}{4}$ T Kavring, 2 Potter Ml, 6 Lod Flek eller søden Rjød, to flamske eller anden god Sib. (Bilag til Scavinius's Regnskab.)

Baaben, det Tilfagn, at forsaavidt de ikke nød Underholdning i Kommunitetet eller havde egen Formue, skulde de have Indkvartering hos „de geistlige“⁹³). Herved forstodes saavel Professorer og Supposita som det egentlige „Ministerium“. Men da Præstefabet hidtil havde været frit for Indkvartering, var det kun lidet tilbøjeligt til at deltage med Universitetet i de trængende Studenters Underhold, og Resultatet blev efter lange Underhandlinger, at Professorer og Supposita kom til at underholde disse tilligemed dem af Studenteregimentets Over- og Underofficerer, som ikke vare danske Herremænd⁹⁴) eller akademiske Borgere⁹⁵).

Samtidigt med at disse Forhandlinger dreves, blev der af Universitetet forfærdiget en Ligning over dets Indkvartering efter den Tært, som forrige Vinter var bleven affattet af samtlige Stænder paa det islandske Kompagnihus⁹⁶). Denne fik dog ikke nogen Betydning, da der 23 August udgik fgl. Befaling til Rentemester Mogens Friis til Favrskov, Dr. Scavenius, Raadmand Bartholomæus Michelsen, Hofskriver Hans Bøjesen og Renteskriver Klavs Jørgensen om „til Underlæg at forekomme strax og uden nogen Forhaling at gjøre Husføgning, rigtig og billig Proportion Hus fra Hus her i Byen, i hvem de og tilhøre, hvormeget Folk til Hest og Fods i hvert kan logere, og hvad der nu logeres, efter enhvers itige i Hænde havende Middel og Formue af

93) Se mit Skrift: De danske og norske Studenters Deltagelse i Kbhvns Forsvar. S. 24.

94) Jf. Afbrev af 31 Avg. 1658 til Borgemeistre og Raad.

95) Forhandlingerne om Studenternes Indkvartering kjendes af A. C. 13, 14, 16, 27, 30, 31 Avg. og 1 Sept. 1658 samt af nogle Dokumenter i Konfist. Archiv (A. b. Sv.), jfr. mit anf. Skr. S. 37—39, hvor der dog ikke er tilstrækkeligt sondret mellem „Ministerium“ og det mere omfattende Begreb „Geistlighed“.

96) A. C. 21 Avg. 1658.

Brug, Handel og Næring". — Den nedsatte Kommission fandt sig imidlertid strax beføjet til at udbede sig nøjere Instrux, da det ikke syntes paaagtet i den fgl. Befaling, at en Hussøgning som den paatænkte vilde medtage 3 til 4 Uger, ligesom der heller ikke var bemærket noget, om den i afvigte Februar Maaned vedtagne Proportion skulde lægges til Grund eller kasseres, ligesaa lidt som om der under Udtrykket „enhver“ ogsaa indbefattedes Præsteskabet, som tidligere ifølge samtlige Stænders Beslutning havde været fritaget for Indkvartering. Hvad den Post angik, at der skulde undersøges, hvormeget Folk til Hest og Fods der kunde logere i hver Gaard, begjæredes nøjere Dplysning, „om samme Folk alene skal logeres eller og tillige underholdes, hvilket vil falde fast umuligt, eftersom ingen kan underholde saamange, som han kan logere“⁹⁷). Som Svar paa disse Spørgsmaal kan et nyt Kommissorium betragtes, som 24 Avgust for Univerfitetets Bedkommende meddeltes Bispen, Prorektor J. Knudsen, Dr. Th. Bang, Dr. Scavenius, Dr. Rasm. Bartholin, M. Binding og M. Jørg. Eilersen om næste Dag at træde sammen med de øvrige Stænders deputerede „for at forfatte en Fortegnelse paa hver Stands Gaarde, saa og hvormange Gaarde der formenes at kunne holde to Heste, og hvormange der kunne modtage i det højeste 4 Soldater i Indkvartering, for at derefter kunde træffes en rigtig Proportion og enhver kunde vide, hvorvidt dennem efter Billighed og pro quota kunde tilkomme, saalænge denne paahængende Fare paaistaar“⁹⁸). Da den mundtlige Forhandling dog ikke førte til noget Resultat, blev det bestemt, at hver Stand

97) Afskrift af Brevet og Forespørgselen (der er dat. 24 Avg. 1658) findes i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

98) Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

skulde indgive særskilt Erklæring om, hvormange Ryttere den formaaede at holde. Universitetet ytrer sig herom paa følgende Maade under 28 August:

„ . . . Uanset Universitetet formedelst denne sidste Indkvartering saavel som og mange godvillige Kontributioner, som paa adskillige Gange i 18 Aars Tid sig over 60,000 Rdlr. beløber, sig nu befinder fast uden Middell og ved saa rede Penge, og desforuden nu haver ganske ingen Næring og Løn; dog alligevel for at lade se vores underdanigste og redbon Tjeneste imod Hs. Kgl. Mj. og vores kjære Fæderneland, haver vi efterstrevne os erklæret at holde til Indkvartering efter næstfølgende Lart 102 gemene Ryttere eller Officerer, efter Proportion, og det saalange de andre Stænder samtligen denne Indkvartering vil holde, og er vi herhos underdanigst begjærendes, at vi for virkelig Indkvartering maatte forskaaes og betale, hvis os kan tilfalde, enten med rede Penge efter sidste udgangne Ordinans eller og i Mangel af Penge med Selv, det hvide beregnet til 3 $\frac{1}{2}$ og forghltd til 3 $\frac{1}{2}$ 4 Sk. Hvilke Penge efter de gunstige Herrers, høivise Rigens Raads, Forslag kunne ved vores egen Deputatum samles og til Soldatens Underhold udgives. Denne vores underdanigste Erklæring formoder vi i al Naade bliver optagen, og ellers om Fornødenhed større Indkvartering skulde udkræve, og samtlige Stænder sig videre paatager, erbyder vi os ogsaa til al mulig Tjeneste og Undsætning, som af tro Undersaatter nogenstinde kan forventes“⁹⁹).

Denne Erklæring forekom dog ikke Generalkommisærerne tilfredsstillende, navnlig vistes hen til, at Adelen, som i Februar 1658 var ansat for samme Indkvartering som Universitetet (hvorved dog hin Stand maa synes utilbørlig begunstiget), nu havde lovet at holde 300 Ryttere. Men Professorerne vilde ikke indlade sig paa mere; de forment, at de alt havde erklæret sig saaledes, „at det skal befindes i alle

⁹⁹) Afstrift blandt Bilagene til Scavenius's Regnskab; der er tillige paa Erklæringen Fortegnelse over de 102 Rytteres Fordeling i det enkelte.

Maader billigt og proportionabelt med alle andre Stænders Tilbud. Og dersom nogen Stand har noget derimod at sige, da er Universitetet redebon til at holde Konferens med de andre Stænder derom. Og dersom disse sig til videre Indkvartering erklære, da haver Universitetet sig ogsaa dertil proportionaliter erbødet¹⁰⁰).

Efter denne Erklæring blev Sagen ikke dreven videre; paa det almindelige Stændermøde, som holdtes paa det islandske Kompagnihus 6 Sept. 1658, blev bestemt, at Indkvarteringen over hele Byen skulde begynde Dagen efter, og at de enkelte Stænder skulde indtage Officerer og Soldater til Underhold foreløbigt paa to Maaneder i Antal, der for Adelsens Bedkommende kunde beregnes til 300 Ryttere, for Universitetets til 103, for Ministeriets til 33, for Borgerskabets til 1028, for Høstjernerne og Renteskriverne til 164. En Rytter beregnedes lig med $3\frac{1}{2}$ Soldater, medens Officererne regnedes lige med $1\frac{1}{2}$ —3 Ryttere, alt efter deres lavere eller højere Grad. Universitetet kom til at underholde alle de ubemidlede Studenter, i alt 63, tilligemed deres Officerer, dog saaledes, at de tilsammen ansattes lige med $51\frac{3}{4}$ Ryttere og kom til at udgjøre Halvdelen af hele dets Indkvartering¹⁰¹).

9. Efterat Indkvarteringsagen var tilfredsstillende ordnet, varede det nogen Tid, inden større Fordringer gjordes til Universitetet; men Begjæring om Ydelse af en mindre Hjælp til forffjelligartede Formaal indløb jevnligt, og disse maa for Fuldstændighedens Skyld her kortelig omtales.

Saaledes havde i de første Dage af September Profes-

100) A. C. 1 Sept. 1658.

101) Dr. Scavenius's Regnskab med Bilag. Under 6 Sept. 1658 udkom en Igl. „Ordnans, hvorefter Officererne deres Traktament ubi værende Belejring skal nyde.“

sorer og undergivne faaet Befaling om at indsende en nøjagtig Fortegnelse over, hvad Gevær og Munition de besad, ligesom om, hvilke Personer de havde i deres Huse. Flere Professore sorer vare ogsaa bedre forsynede med Vaaben af forskjellig Art, end man skulde tro, lærde Mænd i Regelen vare; kun Dr. Bang erklærede, som det sommeede sig en Troens Stridsmand: „Mit Huses Gevær er Bønner til Vorherre tilligemed det Gamle og det Ny Testament“¹⁰²).

Den 13 September androg Fr. Thuresen „paa Borgemeisters og Raads saavelsom menige Borgeriets Begne“ hos Universitetet, at „efterdi en stor Del af Borgerne, som i denne Tid intet kan fortjene, af Indkvartering og anden Besværighed ere forarmede, saa de til deres Livs Middel og Underhold Hjælp ere behøvende, Universitetet derfor med dets Suppositis efter deres egen gode Vilje noget til samme vedtørvende Borgers Underholdning vilde forhjælpe, anseende den store Besværing og tro Tjeneste, som de til Stadens og vores hjære Fædernelands Bedste Nat og Dag paa Volden udstaa“. Som det ofte gif i lignende Tilfælde, bleve Professorene i det første Øjeblik lidt ængstelige ved Begjæringen; Dr. Bandal mente, at Borgerfabet til Gjengjæld burde love i paa kommende Tilfælde at hjælpe paa de fattige Studenter; dog bevemmede Universitetet sig snart til efter Gyne at skyde en Sum sammen, hvoraf en Del fattige Borgere kunde modtage en ugentlig Understøttelse af 3 Mk. hver, paa det Vilkaar, at Hjælpen ophørte, naar Hans Mule ikke længere formaaede at underholde de 144 Kommunitetsalunner, da disse saa vilde have Pengene behov¹⁰³).

102) De originale Erklæringer ere aftrykte i Aegteser som Tilleg.

103) A. C. 13 og 20 Sept. og 23 Okt. 1658. Universitetets Svar og Fortegnelse over Bidragene findes vedlagt Dr. Scavenius's Regnskab.

Omtrent samtidigt med disse Forhandlinger meddeltes der Universitetet den første Underretning om, at 6000 Mand (Hollandse) Hælpetropper forventedes, og det opfordredes til at erklære, om det med de øvrige Stænder vilde deltage i at skaffe disse Folk Husly og Senge, — Penge, Proviant og Munition havde de selv med. Herpaa svarede, at man helst vilde være forfæaaet for virkelig Indkvartering og give Penge istedet, ligesom Ministerium havde tilbudt, kunde det imidlertid ikke ske, da skulde Universitetet heri ikke staa tilbage for de andre Stænder¹⁰⁴).

Et Par mindre betydelige Forlængender til Universitetet behøve kun kort at nævnes, som: at „Professorer og de geistlige vilde laane deres Bogne til at age hver 5 Læs Tørv til Kastellet“¹⁰⁵), at de med de andre Stænder vilde bidrage til at underholde det Kompagni „Euspændigere“, som Ritmester Uncken havde oprettet for Dronningen¹⁰⁶), at de vilde erklære, hvormange Senge de kunde levere til et Lazaret, som oprettedes paa Christianshavn¹⁰⁷). I alle tre Begjæringer indvilligede Universitetet.

Da det imidlertid begyndte at skorte paa Foder til Rytterhestene, og de 2 Måaneder, for hvilke Stænderne havde lovet at holde Indkvarteringen, nærmede sig deres Ende, fik Vicerector Jak. Knudsen og fem andre Professorer Befaling at samles med de andre Stænders deputerede for at overveje, „ved hvad Middel det Rytterf, som her ubi Staden findes, kan konserveres til sælles Defension, saa og hvorledes

104) A. C. 16 og 18 Sept. 1658.

105) Rgbrev af 20 Sept. 1658 i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

106) Rigsraadets orig. Skrivelse af 23 Sept. blandt Bilagene til Scavenius's Regnskab. (Sfr. et Brev af 18 Okt. f. A. fra 3 Rigsraader om ydere Underholdning for samme Kompagni, snits). J. D. A. (1658)

107) A. C. 17 Okt. 1658.

den udlovede Bevilling paa to Maaneders Tid til Garnisonsens Underholdning fremdeles, naar denne Tid er tilende, paa nogle Maaneders Tid kan kontinuere¹⁰⁸). Mødet holdtes 18 Oktober; Dr. Knudsen foreholdt her de andre Stænder „den store Tynge, Universitetet hidtil har udstaaet med Kontributioner og langvarig streng Indkvartering og anden Bystynge, og derimod en Del Professorens lidet, en Del intet, af deres Løn havde bekommet, og ikke vidste, om de noget deraf kunde bekomme og dog maatte sidde for daglig Udgift“; han begjærede derfor, at han, inden Spørgsmaalet afgjordes, maatte forhandle derom med sine Kolleger. Det tilstoddes, og i et Møde paa Konfistorium vedtoges da følgende Svar: „Belangende Foderatie og Hestefoder, vil enhver gjerne give Fortegnelse paa, hvormeget han deraf haver. Og paa det hvis Heste fornøden gjøres, kan underholdes, synes raadeligt, at et Overflag bliver gjort, hvormeget Hø, Havre og Foderatie udi Byen findes, og hvormange Heste her ere, og at alle unyttige Heste blive affaffede. Anlangende Garnisonen erbyder Universitetet sig endnu som tilforn at holde Indkvartering til Byens Defension lige med alle de andre Stænder¹⁰⁹). Det givne Raad om Husundersøgelse blev taget til Følge, og et Par Dage efter fik Universitetet Befaling om at udvælge nogle Mænd, som tilligemed den kgl. Fodermarck Christian Viborg og Renteskriver Jørgen Hansen kunde gennemsege alle Stadens Huse for at faa en rigtig Fortegnelse over alt det Krudt og Foder, der var i privat Eje¹¹⁰). Bogtrykkeren Joch. Moltken og Ridesogden Samuel Thomesen udvalgtes til denne Forretning, og da der kort efter (23 Okt.)

108) Kgbrevet af 17 Okt. 1658 i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

109) A. C. 19 og 20 Okt. 1658.

110) Kgbrevet af 21 Okt. 1658 i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

kom Befaling, at de, som gjorde Husføgning, tillige skulde gjøre Kvarter for det forventede hollandske Fodfolk, der ansloges til 2300 Mand „med tilhørende høje og lave Officerer“, blev endnu to Mænd (Bogfører Jørgen Holst og Bogtrykker Peter Hake) udvalgte til at deltage i Husføgningen¹¹¹).

Det synes dog ikke, at disse Mænd med den tilbørlige Dygtighed have varetaget Universitetets Interesse, da vi høre Dr. Jak. Knudsen i Konsistorium klage over, „at de deputerede Borgere med Rodemestrene udi den Husføgning sætte enhver af Professorerne efter deres egen Vilje, anseende alene Husenes Størrelse; hvoraf vil følge, dersom det skal staa ved Magt og have Gænge, at den største og besværligste Del af Indkvarteringsens Tynge kommer til at ligge paa Universitetet, og den Proportion, som forleden Winter blev af samtlige Stænders deputerede gjort, nu ganske kuldastes; — tilmed at Universitetet kommer til at udstaa Byrde, ligesom Byens Betjente og Rodemestrene godt synes“. Professorerne besluttede i denne Anledning at henvende sig til Generalkommisærerne og forlange en Udskrift af den almindelige Taxering for at se, om Universitetet var blevet forurettet ved Indkvarteringsansættelsen. De vare villige til at modtage Folk i Overensstemmelse med den tidligere for alle Stænder lagte Proportion, ja endog endnu nogle flere; „dog ingenlunde samtykkes, at de ved Rodemestrene omlægges“. — Da Sagen af Dr. Scavenius blev Chr. Skeel forestillet overensstemmende med den tagne Beslutning, lovede han strax, at Taxeringsrullerne skulde blive Universitetet tilstillede til Gjennemsyn,

111) A. C. 23 og 26 Okt. 1658. Sgbr. i Orig. i Konsist. Archiv (A. b. Sv.).

og at dets forholdsmæssige Andel maatte fordeles efter eget Stjøn¹¹²).

10. Efterat den hollandske Flaade i længere Tid havde ligget for Modvind i Kattegat ud for Drefund, lykkedes det den endelig 29 Oktober for en strygende Medbør at tiltvinge sig Gjennemgang ved Kronborg og efter en skarp Træfning at slaa sig igjennem til Kjøbenhavn, hvor Hjelpehærens Ankomst opvakte nyt Mod til at underkaste sig de Besværligheder, Beslejringer krævede. Disse bleve i en vis Henseende ogsaa snarere forsøgede end formindskede ved denne Begivenhed; thi vistnok brød Svenskerne Lejren af, som de havde umiddelbart foran Kjøbenhavn, og flyttede den en halv Mil længere ud i Landet, hvorved det i længere Tid mere og mere snærende Baand, hvormed de ligesom havde omgivet Hovedstaden, atter løsnedes, og Afdgangen lettedes for Tilførsel til Lands og Bands; men Indkvarteringsbyrden forsøgedes, og den faldt, fortsat stadigt flere Aar efter hinanden, ofte tungere end større men forbigaaende Skatteudskrivninger.

Saaledes udgif der strax 30 Oktober fgl. Befaling til Professorerne om „at forordne en eller flere af deres Middel, som tilligemed Borgerkabets deputerede kunde gjøre rigtige Biletter efter den Kulle, som derpaa overleveres, paa de gejstliges Gaarde, for de hollandske Folk, som til Sukkurs hid ere ankomne“¹¹³). Dr. Scavenius assendtes og overværede som Universitetets deputerede Stændermødet 1 Novbr. paa det islandske Kompagnihus, hvor Rigsraad Otto Krag paa

112) A. C. 28 og 30 Okt. 1658.

113) Orig. i Konsist. Archiv (A. b. Sv.). En mindre Begjæring var den, at Universitetet vilde „laane Sengflæder til de hollandske Folk, som i seneste Slagting bleve kvæbete“. (A. C. 31 Okt. Erklæringerne om, hvad hver kunde levere, i Konsist. Archiv).

Regjeringens Begne var tilstede. Det samlede Antal af de 38 Kompagnier hollandske Fodfolk beløb sig til 2210 Underofficerer og Menige¹¹⁴), hvortil endnu kom omtrent 100 Officerer og Mellemstabsbetjente. Den tidligere Proportion lagdes til Grund, og efter denne fik Universitetet 210 Soldater i Kvarter (Officererne regnedes for flere Soldater). Efter fgl. Begjæring fik Hollændernes Anfører Oberst Custatius Buchelar Bolig hos Universitetets Suppositum Hans Matthiesen Mechlenborg, hvis Gaard var vel stiftet til at huse en saa høj Officer „saavel for dens Belejlighed som for den bekvemme Plads“¹¹⁵).

Medens altsaa Hollændernes Indkvartering ordnedes til gjensidig Tilfredshed, foraarsagedes derimod stor Bevægelse ved en fgl. Befaling (af 10 Novbr.) til Professorerne om „at gjøre den Anordning, at de hid ankomne hollandske Folk ved deres egen Præst kan holde Prædiken i det nederste Auditorio“. Universitetets Fædre holdt det nemlig for en Krænkelse af deres Rettroenhed, og mente, „at det vilde give stor Forargelse hos alle, baade hos Indvaanerne saa og hos augsburgiske Konfessions Akademier paa fremmede Steder“, om en kalvinistisk Præst fik Lov til at prædike i Høresale, der vare indviede til den rene Læres Forkyndelse, og efter deres indstændige Anmodning blev Befalingen tilbagekaldt¹¹⁶).

114) Det var uden tvivl hvervede Folk, da kun 17 Komp. vare Hollændere, 6 Komp. vare Walloner, 6 Engelskmænd, 6 Franskmænd og 3 Skotter (ifølge en, som det synes, original hollandsk Liste over Kompagnierne, benevnte efter deres Kommandører, i Scavinius's Regnskab).

115) Jf. Scavinius's Regnskab. Hans Matthiesen ejede Gaarden Nr. 8 paa Amagertorv (Schoustrups Gaard; jfr. Nyt hist. Tidsskr. V, 265); da han ved en anden Lejlighed blev foreholdt at betale en Sum Penge, han havde lovet til Garnisonens Underhold, undskyldte han sig med den store Beføstning, han havde med „Generalmajor Bockelaers“ Indkvartering (A. C. 28 Jan. 1659).

116) A. C. 11 og 15 Novbr. Kgbrevet i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

Neppe vare de fremmede Hjelptropper vel anbragte i Kvartererne hos Kjøbenhavns Indvaanere, før et almindeligt Stændermøde atter blev nødvendigt for at raadslaa om Midler til Krigens Førelse og Garnisonens Underholdning. Regjeringen agtede denne Gang at ordne Sagen for længere Tid, da det Gaab om Belejringsens snarlige Dphør, hvormed man hidtil havde smigret sig, nu syntes at glippe, efterat Svenskerne havde forfandsket sig ved Brønshøj, og der beredte sig en Vinterlejr i „Karlstaden“. — Den 13 November samledes Stænderne paa det islandfke Kompagnihus; Vicerector Dr. Ostenfeld og Dr. Bang vare paa Universitetets Begne tilstede. Rigets Hofmester traadte frem og erklærede i Kongens Navn, „at Hs. Maj. udi al kongelig Gunst erkjender den Trofskab, hidtil er bevist af samtlige Byens Stænder til Fædernelandets Konfervation“, men nu var det atter nødvendigt at skaffe Midler til Garnisonens Underhold i fem Maaneder, mod Forsikring i Kronens Gods, „hvor det og begjæredes“, for vedkommende Skatteydere. — Stænderne vedtoge hver for sig at tage Sagen under Dvervejelse¹¹⁷⁾.

I Konfistorialmødet 15 November var Sagen for; samtlige Profesorer og Supposita bleve enige om følgende Beslutning: „De vilde udi fem Maaneder, om Fornødenhed det saalænge udkrævede, og alle andre Stænder det tillige holdt, betale med Sølv og Guld, eftersom de ikke havde Penge¹¹⁸⁾, Sølvet beregnet og antaget for 3 Mk. Loddet og forgyldt Sølv for 4 Mk., Kroneguld for 7 Rdlr., Rosenobelguld for 8½ Rdlr. Loddet. Dog med den Kondition, at de forsikredes

117) A. C. 13 og 14 Novbr 1658.

118) Jfr. Chr. Skeels „Betænkende“ i Rigsraads-mødet 6 Novbr. 1658: „Den geistlige Stand er heller intet at saa hos, thi om bennem end nogle Penge tilfkaar, da haver de det i Papir og Breve, saa de kan ikke blive bennem mægtig“ (Danfke Magazin 3 Række, IV, 327).

fuldkommelige, at de for virkelig Indkvartering og anden Krigstynge blive forskaaede, og at Betalingens Forsikring sker udi Kronens Gods nøjsagteligen, og Godset at nyde efter sidst udgaaene fgl. Privilegier". — Denne Universitets-Beslutning blev af Vicerektor meddelt de forsamlede Stænder i et Møde, som holdtes 27 November paa det sædvanlige Samlingssted, men ligesaa tidt den Dag som i et senere Møde 30 Novbr.¹¹⁹⁾ kom Forhandlingerne til endelig Afgjørelse, „fordi Kullerne paa Soldatesken var urigtige". Derimod blev det afgjort, at Universitetet istedetfor Studenterne, som vare blevne forløvede, skulde have sin Andel i nogle Tropper, der nylig vare ankomne fra Laaland¹²⁰⁾.

Først i et Møde 4 December blev Sagen bragt til Ende¹²¹⁾; Stænderne lovede i Forening at betale 82,980 Rdlr., fordelt paa 5 Maaneder, til Garnisonens Underhold; hvor stor en Del af denne Sum der faldt paa Universitetet, findes ikke udtrykkelig bemærket, men efter de tidligere Proportioner maa det omtrent have været $\frac{1}{16}$, eller c. 5000 Rdl. Betalingstiden regnedes fra 1 Decbr., hvo som tog virkelig Indkvartering, fik det godtgjort i den ham tilkommende Andel af det almindelige Paalæg. Det blev først overdraget en større Kommission bestaaende af Medlemmer af de forskjellige Stænder maanedligt at opkræve Pengene og igjen at udlevere dem til Garnisonen¹²²⁾; men da det upraktiske i denne Frem-

119) Indkalbelsesbrevet til Proff. i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

120) A. C. 28 og 30 Novbr. Paa Fordelingen af disse Tropper indeholder Scavenius's Regnskab Specification.

121) Indkalbelsesbr. af 3 Decbr. til Bispen, Dr. Ostenfeld og Dr. Scavenius i Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.). Der findes i A. C. intet meddelt om Mødets Udfald, men da Bevillingen var givet 12 Decbr., og et senere Møde ikke omtales, maa Beslutningen uden tvivl være tagen nævnte Dag.

122) Rgbrev af 12 Decbr. til Lave Bef. Holger Bind, Dr. Scavenius, M.

gangsmaade formodentlig var indset, blev hele Regnskabsforreelsen overgivet til Lave Beck, Holger Wind og Kammerfrivær Christoffer Gabel¹²³). Hvad Forsikringen for Stændernes Udlæg angaar, da lovedes dem „Betaling for Indkvarteringen i Kronens Gods efter Kenteris Tært og aarlig Rente 6 pCt., indtil alle Interessenterne tillige bleve betalte“¹²⁴). Ved en Rundskrivelse lod Dr. Ostenfeld derefter forespørge hos de enkelte Professorer og Supposita, om nogen vilde have speciel Forsikring, eller de vilde nøjes med den almindelige, Universitetet fik; alle erklærede sig tilfreds med den almindelige¹²⁵). Det var nogen Tid efter til Forhandling i Konseistoriet, hvilket Gods der da skulde forlanges; Ganløse, Tibberup, Lyngby, Ballerup og Bagsværd nævnedes; men Sagen kom ikke til nogen Afgjørelse, inden man havde forhørt sig „om disse Steders Vilkaar“¹²⁶).

Medens disse temmelig vidtløftige Forhandlinger om Garnisonens Underholdning førtes, vare adskillige andre For-

Gregers (Christensen) Konrektor, Hofmynsterfrivær Hans Bøjesen, Kenterfrivær Jens Sørensen, Raadmand Bartholomæus Pedersen og Borger Kort Henrik Mercker i Kbhvn, Borgemeester Hans Sørensen og Ræmmer Jakob Jakobsen paa Chrbyn. (Sjæll. Tegn. Nr. 34, fol. 803). Under samme Datum udgik fgl. Befaling om den Betaling for Underhold, hver Tjenesteklasse i Garnisonen skulde have; denne bestod paa den Tid af et Kavalleriregiment (Gen.maj. Hans Ahlefeldts, 415 Mand Officerer og Menige) og 5 Infanteriregimenter (Oberst Fredr. Ahlefeldts, 778 M., Generallient. Schaks, 928 M., Oberst Duitzovs, 413 M., Oberst Boths, 171 M. og Generallientn. Gyldenløves 478 M.).

123) Rgbrev af 18 Decr. 1658 til fornævnte større Kommission (Afskr. i Konseist. Archiv). Jfr. Rgbv. af 30 Decr. til Proff.: „at I levere Lave Beck og Holger Wind, hvis Penge Univ. til Garnisonens Underhold har lovet at forstrække, eller og tage mod hvis Resignation, de til eder gjørendes vorder“ (Drig. smsts).

124) A. C. 7 Decr. 1658.

125) Rundskrivelsen er dat. 16 Decr. 1658 (Konseist. Archiv).

126) A. C. 10 Jan. 1659.

dringer indløbne til Univerfitetet, som her maa finde Dmtale. Saaledes modtog Vicerektor Kongebrev (af 21 Novbr.) om „at forstændige de højlarde, at Hs. Mj.s naadigste Vilje var, at de skulde næste Dag laane ham saa mange Bogne, som der kunde tilvejebringes til at age Tømmer fra Bartov til Kastellet¹²⁷⁾; og under 19 December fik han Brev om „at tale med Professorene om, at de undertiden vilde laane Generalmajor Hans v. Ahlesfeldt deres Heste, naar han dem begjærer, til nogen Parti eller Udfald dermed at gjøre“¹²⁸⁾. Saadanne Begjæringer have dog kun liden Betydning i Sammenligning med de stedse tilbagevendende Spørgsmaal om Troppesdelingens Indkvartering og Kontributioners Udredeelse.

11. Pengene til Garnisonens Underhold indkom, saavidt vi kunne se, kun langsomt, ligesom de heller ikke synes at have været tilstrækkelige til at afhjælpe al Nød. Derfor maatte Univerfitetet (ligesom de øvrige Stænder) tilholdes ved et Kongebrev (af 20 Decbr. 1658) „at forskaffe Officererne og de menige Knægte, som ingen Kvarter have, fornødent Kvarter herudi Byen“¹²⁹⁾. Til Svar paa denne Befaling indgave Professorene et Andragende til Kongen, hvori de bade om, „at Univerfitetet maatte for virkelig Indkvartering være forskaaet, og at naar de udlovede Penge ere til Sol-

127) Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

128) Orig. smsts. Jfr. Kgbr. af 9 Decbr. 1658 til Bispen og Dr. Scavenius om at gjøre Fortegnelse paa de Heste, de geistlige havde, og indlevere den i Kancelliet (Sjæll. Tegn. Nr. 34, fol. 799; de andre Stænder fik lignende Breve); og Kgbr. af 6 Jan. 1659 til Stænderne, at enhver som har Heste, „lader dem være Gen. H. v. Ahlesfeldt selvgagtig til Vagt og Tog“; — Afskriften i Konfist. Archiv er vedlagt Scavenius's Håndskrivelse til Professorene i denne Anledning, og deres Erklæring.

129) Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

dateffen erlagte, Universitetet da ved sin egen Middel maa lade indlevere i Rentekammeret Regnskab og Soldateffens Kvittanser derpaa og derimod bekomme den tilfagte Forskring lige ved de andre Stænder¹³⁰). — Under 29 December modtog de tre Kommissærer Befaling til, „eftersom faa af de lovede Penge indkomme, indtil paa videre Anordning efter den gjorte Distribution at assignere enhver Officer, hos hvem de Pengene skal annamme, hver paa sit Regiment¹³¹); og da Stænderne tænkte paa at afsorte Garnisonen saameget i første Maanedes Underhold, som den tidligere havde modtaget, før Løftet om de fem Maanedes Kontribution var givet, tilholdtes de ved fgl. Befaling at udbetale Garnisonen det fulde Beløb; hvad de havde tilgode kunde de faa godtgjort i den femte Maaned¹³²).

Hidtil havde Universitetet kun bidraget til Landtroppernes Forplejning, fra det ny Aars (1659) Begyndelse blev det forlangt, at det ogsaa skulde hjælpe til at underholde Søfolkene. Dr. Povel Noth, der synes at have fungeret som en Slags Overintendant over Flaaden, opfordrede Professorerne til at give Bidrag til Skibsfolkenes Lønning. De erklærede sig enkeltvis villige til at give efter Gyne, men som Stand vilde de ingen Forpligtelse paatage sig¹³³). Der kom da en Kollekt istand; de fleste Professorer og nogle Supposita tegnede sig for ret anstændige tomaanedlige Bidrag, og anmodede derhos Vicerector om, at han „vilde have Umage med de Penge, som de havde udlovet til Kgl. Mj.s Skibsfolk, at levere til enhver

130) A. C. 23 Decbr. 1658. Jfr. 29 Decbr.: „Sluttet at Vicerector anholder hos Sekretæren om Svar paa seneft overlevere de Supplikats“.

131) Bekræftet Afskrift af Regbrevet i Konfist. Archiv.

132) Regbr. af 8 Jan. 1659 til Rector og Professorer i Orig. i Konfist. Archiv.

133) A. C. 10 Jan. 1659.

især efter fremviſt rigtig^t Beviſ, at han er i virkelig Tjenefte paa Flaaden“. Paa denne Begjæring gif Dr. Jak. Knudſen villig ind under den Betingeſe, at de øvrige Profefſorer ogſaa ſkulde være tilſtede, hvilket de lovede¹³⁴).

Jeg ſagde nys, at Soldaterne led Nød, og at den Underholdning, de fik af Stænderne ikke var tilſtrækkelig; ſom Beviſ herpaa kan anføres nogle Ytringer af Oberſt Hening Duihov i en Anſøgning, han (1 Febr. 1659) indgav til Rigsraadet om Indkvartering med „Service“ af Ild og Lys for hans ſjællandſke Regiment. Det hedder nemlig heri, at Hjælpen er aldeles nødvendig, „eſterdi der nu for Djeſes, at baade døde og ſyge paa Bolden befindes beliggende, thi at naar der begjæres i Kvartererne, at de ſyge ville der indgaa, ere de ſtrar pludſeligen udviſte og derfra udfødt“¹³⁵). Denne Klage gav Anledning til et Kongebrev (af ſm. D.) til Profefſorerne, hvori de opfordredes til at gjøre den Anordning, „at ſamme Folk med dets Officerer, ſaavidt ſom eder kan tilkomme, bekomme Kvarter og Service, ligefom de andre Soldater her udi Garniſonen“¹³⁶). De fandt ſig imidlertid beſøjede til „at deprecere dette Onus“, og da man trængte ind paa dem, erklærede de, at „derſom de nu ſkulde betynges med mere Indkvartering, da nødtes de til at indeholde de Penge, de til Kgl. Mj.s Skibſfolk havde udlovet“¹³⁷). Herved blev det dog ikke, thi 3 Marts refererede Rector M. Raſm. Brochmand i Konſistoriet, „at en Herremand havde været hos ham fra Høve, givendes tilkjende, at Oberſt Duihovs Regiment haver hos Kgl. Mj. beſværet ſig, at de ikke har ſaaet Indkvartering hos Univerſitetet eller

134) A. C. 1 Febr. 1659.

135) Orig. i Gehejmearchivet (Sjæll. Indlæg 1659 A.).

136) Orig. i Konſiſt. Archiv (A. b. Sv.).

137) A. C. 1 og 16 Febr. 1659.

Indkvarterings-Penge, og at Rector og Professorer skulde til Kgl. Mj. ved Sekretæren deres Erklæring derom insinnere. Hertil svarede Professorerne, at de alt to Gange havde afgivet Erklæring i den Sag, men intet Svar modtaget; de vedtog derfor atter at udskrive Erklæringerne og paany anholde om Fritagelse for denne Byrde, med mindre det tillodes dem at standse med Udbetalingen af Penge til Skibsfolkene. Næste Dag indsendt fire Professorer sig paa Slottet for at høre Resultatet hos Oversekretæren; det blev, „at de tvende Oberst Quijovs Kompagnier, som endnu ingen Kvarter havde, skulde akkommoderes dermed, og at Kgl. Mj. var naadigst tilfreds, at de Penge, som af Universitetets Middele ere udlovede til Skibsfolkene, dertil maa anvendes; dog med den Vilkaar, at det blev hos dem selv, at andre ej skulde gjøre det samme.“ Om Eftermiddagen kom Obersten selv til Dr. Bang i hans Hus, „og paa det høieste gjorde sin Undskyldning, at Professorer i saa Maade skulde graves, og paa det han kunde forlindre Tallet, lovede han at gjøre sin Flid, naar nogen blev syg, at ville skikke dem til Universitetet, som fattige Lemmer, der kunde hjælpes, fordi de andre, som vare helbredede, skulde saavel som han selv ligge Dag og Nat paa Boldene.“ — Professorerne bestemte, at de syge Soldater væsentlig skulde indkvarteres hos dem blandt Supposita, „som enten ingen eller liden Byrde hjælper med Universitetet at drage“¹³⁸).

Saa snart Foraaret begyndte at nærme sig, og Løvejr løsne de Jorden efter en langvarig Frost, bleve Jordarbejder nødvendige, hvortil alle Stænders Hjælp udfordredes. Universitetet modtog saaledes Kongebrev (af 23 Febr., lignende udgif til de øvrige Stænder) om dagligt af hver Gaard at

138) A. C. 3 og 8 Marts 1659.

sende en Karl paa Arbejde, „eftersom vi naadigst have anbefalet de gamle Volde udenfor Vesterport saavel som ved Bartov at skulle nedbrydes og sløffes“¹³⁹); og nogle Dage efter fik Professorerne Anmodning om at laane deres Vogne til Generalmajor Fuchs, hver at kjøre fire Læs Jord eller Møg til „det Værk, ved ny Kastel skal gjøres og forfærdiges“¹⁴⁰). I den følgende Tid indløb saadanne Anmodninger oftere¹⁴¹).

Ingen af disse Begjæring var større, end at Universitetet vel kunde overkomme dem; men 13 April udgik Befaling til, at, da der nu med Kraft skulde tages fat paa Voldarbejdet, skulde alle Professorer og Supposita, som havde „Gaarde og Residenser“ sende en Fuldmægtig til et Stændermøde, hvis Opgave det skulde være at forfatte „en rigtig Taxt over alle Indvaanerne heri Staden, hvormange Personer enhver om Ugen paa Voldarbejdet kan og bør at holde“¹⁴²). Rektor og Professorer besluttede at erklære sig herover, men inden en saadan Erklæring kom istand, indfandt en Dag en Borger paa Borgemeisters og Raads Begne sig hos Rektor, og opfordrede til overensstemmende med Kongebrevet at sende en Fuldmægtig til Mødet næste Dag. Nu opstod der Bevægelse blandt de højslarde, da de ikke ved „Residenser“ vilde have forstaaet de offentlige Boliger, en Del af dem havde, men kun de Ejendomsvæninger, enkelte besad. Men omendstjont det

139) Rgbr. af 27 Febr. 1659 i Sjæll. Tegnelser Nr. 35 fol. 75.

140) Sjæll. Tegnelser Nr. 35 fol. 78.

141) Rgbr. af 14 Apr. 1659 til Proff.: „... at 3, saamange som Heste og Vogne have, ville lade dem møde imorgen tidlig ubi Kastelet, og at enhver af dem til Voldenes Reparation ager 20 Læs Jord efter vor Ingeniør Gottfried Hofmand hans Anvisning“ (Orig. i Konfist. Arch.). Rgbr. 28 Juni 1659 til Proff. om at lade 2 Vogne møde hos Gen. Fuchs for at age 4 Læs Jord hver (Sjæll. Tegn. Nr. 35 fol. 287).

142) Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

vilde være vigtigt for dem at gjøre denne Mening gjældende paa Forsamlingen, havde de dog Betænkkeligheder ved at udvælge Professorer til at møde der, da de ingen Sikkerhed havde for, at nogen af „Byens Dyrighed“ kom der tilstede, og det vilde være en Skam, om en Professor mødte til en Forsamling med underordnede Personer, „eftersom consistorialis senatus sede aliisque conditionibus af Arlds Tid er værdiget over urbicum senatum“¹⁴³). Denne og andre Betænkkeligheder af lignende Art have formodentlig foraarsaget, at der for det første ikke blev noget af Mødet, inden der kom flere Spørgsmaal til, som krævede Afgjørelse.

Imidlertid var Universitetet atter blevet opfordret til, „anseende disse Tiders høje Nød og Trang, saa og denne belejlige Tids Odkast til Sjendens Afbræk“, godvillig at bidrage til Flaadens Udrustning og Skibsfolks Hverving¹⁴⁴) og Underhold. Omendstjønt Professorerne nu, efter hvad der tidligere var forhandlet den Sag vedkommende, mente at have gyldig Grund til Bægning, lovede de dog paa Rektor M. Brochmands indstændige Opsordring, „saafremt de nogensteds vidste Penge til Laans hos nogen her i Byen at kunne bekomme“, at de maanedligt vilde give en Sum Penge til Skibsfolkene, „paa det de ej mere skulde synes Hs. Kgl. Mj. samt deres Fæderneland disaffektionerede end andre Stænder, iblandt hvilke ej Tvivl var, de havde mange Habere, som

143) A. C. 14 Apr. og en Mundskrivelse (af 17 Apr.) fra Rektor til Professorerne med disses Paategninger.

144) Kongens Lovlæge Dr. P. Møth, hvem paa Regjeringens Begne Forhandlingerne om denne Sag vare overdragne, havde i et Møde hos Rektor ytret, „at her af Staden ikke kunde udgjøres saa mange Vaadsfolk, som til den hele Flaade at expedere behøves, men fra Lybek og andre fremmede Stæder maa erhverves, hvortil en anseelig Sum Penge gjøres fornøden.“

saadant ubi højeste Maade skulde udgjøre og hos Kgl. Mj. interpretere og udtolke, Hs. Mj.s gode Affektion ved slige Praktiker fra Universitetet at divertere, og paa det endelig at den store Bevillighed, Akademiet over sin Gyne hertilbogs haver bevist, ei skulde miste sin Erkjendelse og Anseelse“. En Betingelse stillede dog, nemlig den, at de Folk, som skulde have Penge, personligt skulde indfinde sig paa Konsistoriet og modtage Udbetalingen¹⁴⁵).

Den Willighed, Professorerne ved denne Lejlighed viste, skjønt deres Formuestilstand, efter hvad de dyrt forsikrede, var i højeste Grad slet, var tildeels beregnet paa at give følgende Andragende om Fritagelse for Hustraxation mere Bægt:

„Stormægtigste, højsaaerne Fyrste,

Allernaadigste Herre og Konning

Værdiges Eders Kongelige Majestæt naadigst at vide, hvorlunde vi E. K. M.s aabne Brev, dateret Kjøbenhavns Slot næstforleden 13 Aprilis, undfanget haver, deraf E. M.s naadigste Begjæring forstaaende, at saa mange af os, som Gaarde eller Residensser her ubi Staden haver, skulde lade vores Fuldmægtige møde tilføede, naar den Taxering foretoges, hvilken E. K. M. naadigst haver anbefalet over alle Indvaanerne her ubi Staden at lade forfatte, hvor mange Personer enhver om Ugen paa Voldarbejdet kan og her at holde. Saa skal den alvidende Gud kjende og med os vidne, med hvad Hjertens Godvillighed vi slig E. K. M.s naadigste Behag og Vilje i største Underdanighed efterkommede. Medens vor uforbigængelig høje Nød og Trang os imod al vor Vilje hid hen trænger og bevæger her med en Gang for alle i samme alvidende Guds Dine og Nafyn rundt ud at bekjende og vedgaa, at vi ej videre ved de Middell og Formue nu ere, saa vi til slig Taxering eller nogen anden Besværing og Lyngde ydermere formaa at svare, eftersom vi her til Dags imod Fundatsen, konge-

145) A. C. 19 Apr. og en Mundskrivelse fra Rektor til Professorerne med disses Bemærkninger, i Konsist. Archiv (jfr. A. C. 4 og 10 Maj).

lige Privilegier og alle Akademiers Sædvane over ganske Europa (hvilke aldrig nogensteds endog under haardeste Belejringer den almindelige Konfervation, der altid imod os foregives, til almindelige Kontribution konstringeret haver; det vi bevislig skal gjøre, om paaastes) alene af Kjarlighed til G. K. M., som vi for sin ulignelige Mildhed og Godhed erkjende os ej alene med Middel og Formue, men Liv og Blod evindeligen tilforpligtede, fra denne Belejrings første Begyndelse kontribueret, lidt og udstaaet med en Hjertens Godvillighed alt, hvad af os er begjeret, lige ved den allerringeste Borgere her i Staden, alt saa længe vor Sølv og Guld og anden sliq Nøds-Penge kunne lange og tilstrække. Men eftersom sliq aldeles nu er medganget, og vi selv, endog de som blandt os af Middel ere, ej møren til vore egne Husets nødtørftige Underhold vide os Naad, eftersom vi aldeles intet af vores Indkomme nu paa tredie Aar haver nydt, og de fleste af os usandfærdelig besvære for Middel og Formue udraabes, de andre ganske saa, der noget have, ere deres Udstaaende hverken selv magtige, kunne ej heller for de almindelige Tidens Besværing, det forrige svenske Indfald forarsagede, foruden en ringe Del Rente næstforleden 11 Juni, af deres Kreditorer bekomme, og ere af sliqe Aarsager ligesom de, der intet have: i den Sted der dog ingen af Borgerstabet er, endog til den ringeste Høker, som jo nogen Næring og Indkomme haver ved daglige Fortjeneste, og derved des lettere Kontributioner, Skatninger og Forstrækninger formaa at gjøre og udstaa. Saa deres og vores Vilkaar i sliqe Maader er ganske ulige, hvilket vi derfor paa det allerydmyggeligste og underdanigste formoder G. K. M. ej alene efter sine højsøvlige Forsædres højberømte Exempler (som have altid søgt deres fornemste Behag og uødkelige Navn ubi Akademiers Konfervation og Florering), medens allermest af eders egen sædvanlige store Naade og Mildhed, sit fattige Akademi i saa mange Maade betet, barmhjærtelig anser og faderlig sig behjærtiger, paa det vi saa og fattige G. K. M.s underdanigste Professorer og Tjenere ej efter sliq deres blotte Angivende, som muligen os kunne være misgunstige, og derpaa følgende kontinuerlige Begjæringer (hvilke vi fattige Mænd, saafremt ingen billig Protest og Undskyldning maa agtes eller anses, fornustelig have at optage som alvorlige og strange Befalinger)

ej dog endelig andre Akademier til Spektakel skulle vorde med alle foragtede, undertrykte og ruinerede. Hvilket saasom vi fuldkom-
mellig som for Guds Dine ere forstredte G. K. M. aldrig lider
og bevilger, saa ere vi og ubi den underdanigst utvylagtige For-
haabning denne vores ydmygeligste Supplikats med et misfunde-
ligt Dje anser, saa og denne højastrængte vor underdanigste De-
precation og Undskyldning imod sliq Umulighed med sædvanlige
kongelige Mildhed og Naade optager. Vi skal derimod (dei vores
rette Skyldighed er til den almindelige Konservatton foruden vore
andre Embeders Forretninger) aldrig Dag eller Nat underlade
Kongernes Konge inderligen og af Hjærtet at anraabe, han vilde
sely med udstrakt Arm udføre G. M.s retfærdige Sag mod sine
og eders Fjender, saa at al Verden maa sjonne og dømme der-
paa; og enten give G. M. af Himmelen særdeles Lykke og Sejr
over dennem, eller sely ramme og slutte en bestandig og ønskelig
Fred, som overgaar alle Victorier og Triumpher, og i hvilken G.
K. M. maa finde sit inderste Hjertes Fornøjelighed, indtil Gud
sely endelig (dei vi dog ønske, for saa god og naadig en Herre
længe at nyde, senligen at se) G. K. M., mæt af Alder og for-
nøjet af al jordiske Velsignelse og Høshed, hjemfordrer til sin
evige Fred.

Kjøbenhavn den 23 Aprilis Aar 1659.

G. K. M.s

Allerunderdanigste Tjenere

og tro Forbedere

Rector og Professores."

Denne Ansøgning blev 28 April af Dr. Bang, Dr.
Ostenfeld og M. Binding paa Slottet overleveret i Kon-
gens egen Haand, og Sagen desuden mundtlig paa bedste
Naade anbefalet; men desuagtet opnaaedes ikke det forønskede
Resultat, thi en Ugestid efter fik Professorerne deres Andra-
gende tilbage med følgende Paategning af Erik Krag:

„Hs. Kgl. Mj. formoder naadigst, at Universitetet sig ubi
vanskelige og besværlige Lieder vilde befremme uden deres Privile-
giers Præjudice at sekundere Hs. Mj. lige ved andre gode Pa-

trioter, hvilket højsibemeldte Hs. Mj. udi deres Privilegiers Kon-
 servation og andre kongelige Benaadninger udi sin Tid igjen vil
 vide at erkjende. Datum Kancelliet for Kjøbenhavns Slot, den
 6 Maj 1659¹⁴⁶⁾.

12. Universitetet havde stræbt efter at faa sine Byrder
 lettede; det lykkedes ikke, de bleve i den følgende Tid snarere
 forøgede end formindskede. — Den Tid, for hvilken Stænderne
 havde lovet Garnisonen Underhold, nærmede sig sin Ende,
 men med Belejringen traf det i Langdrag; Regjeringen maatte
 derfor være betænkt paa itide at faa Løfterne om „Forstræk-
 ning“ fornyede. Alt 27 April 1659 paalagdes det Univer-
 sitetet at lade sine deputerede samles med de øvrige Stænders
 „for at deliberere og overveje, ved hvad Middel Garnisonen
 til Hest og Fods kan blive underholdt, efterat de udlovede 5
 Maaneders Forstrækning ophører“; thi Kongen vidste dertil
 „ringe eller ingen Middel“, hvis han ikke understøttedes af
 sine tro Undersaatter¹⁴⁷⁾. Det tilstgtede Møde afholdtes dog
 først 9 Maj paa det islandske Kompagnihus. Rigsraaderne
 Mogens Høg til Kjærsgaardsholm og Oluf Barsbjerg
 til Jernet forelagde paa Regjeringens Begne fire Forhandlings-
 punkter; de to ere alt tidligere nævnte, nemlig Spørgsmaalene
 om Midler til Udbedring af Kjøbenhavns Fæstningsværker og
 Soldaternes Underhold, hertil kom de to ny „om Indkvar-
 tering til den forventede hollandske Sulkurs, som skulde lange
 til 4000 Mand“, og om „at de, som Heste havde, vilde dem
 til Kgl. Mj. godvillig laane til Udfald at gjøre“¹⁴⁸⁾. —

146) Den orig. Ansøgning med Paategning i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

147) Sjæll. Tegnelser Nr. 35 fol. 178. Sfr. Nyt hist. Tidsskrift I,
 467—68.

148) Rgbreve af 7 og 8 Maj til fornævnte to Rigsraader om Stændernes
 Forsamling i Afskrift i Konfist. Archiv. Sfr. A. C. 9 Maj 1659.

Stændernes deputerede modtog de fire Punkter til nærmere Overvejelse og skiltes dermed fra hinanden.

Den følgende Dag var der som Følge deraf for Universitetets Bedkommende vidtløftige Forhandlinger i Konsistoriet. Der blev bestemt, at Prorektor Dr. Ostenfeld næste Dag (11 Maj) skulde møde i Stændernes Forsamling, og der erklære „hvad den første Post belanger: eftersom ej kan vides, hvad Arbejde endelig foretages skal paa Byens Fortifikation, og Professorene nu allerede den ganste Belejrings Tid igjennem hver en Karl paa Boldene haver holdet baade til Bagt og Arbejde; ej heller, hvad den anden Post anlanger om Garnisonens Underholdning, vides hvad der Behov skulde gjøres, førend en rigtig Reduktion blev ffet, — at han derfor paa Universitetets Vegne tilfagde almindelig mulig Hjælp af dem, som nu leve og ere tilstede og hos Universitetet og nogen Formue kunde have; — dermed at kontestere Professorernes gode Vilje og underdanigste Lydighed mod Hs. Kgl. Mj. og det gemene bedste“. Den tredie Post skulde aldeles afbedes, „i Anseende af den store og ulidelige Indkvartering, som allerede havdes“. Hvad den fjerde Post angik, da besad Universitetet kun faa Heste, men dem vare deres Ejermænd villige til at lade bruge Kongen og Fædrenelandet til Tjeneste „mod Restitutions Forsikring“¹⁴⁹).

Da der imidlertid ikke blev noget af Mødet 11 Maj, fordi Adelens og de kgl. Betjentes Fuldmægtige udebleve, blev det bestemt, at hver Stand for sig skulde indgive sit Svar skriftlig. Efterat Universitetet skriftligt havde opsat sin Resolution, henvendte det sig privat til Righshofmesteren og til General Schaack, for at erfare, om de mente, den vilde blive

149) A. C. 10 Maj 1659.

antagen. Den første svarede, at han ikke vilde tilraade „den konciperede Universitetets Resolution i Bærk at stille, anlæggende de to Kompagnier at underholde paa to Maaneders Tid, for visse Aarsagers Skyld, uanset han holdt fore, consilium i sig selv at være laudabile“. Et lignende Raad gav General Schaack¹⁵⁰⁾.

Efterat en ny Erklæring derfor var udarbejdet af Professorerne, hvilken vi dog ikke nøiere kjende¹⁵¹⁾, samledes Stændernes befuldmægtigede efter fgl. Indfaldelse¹⁵²⁾ 29 Maj og afgave samlede følgende Erklæring:

„Efter G. Kgl. M.s naadigste Befalinger haver vi efterfrevne Sten Brahe til Knudstrup og Jørgen Reedtz til Vedø, Befalingsmand paa Jungshoved Slot paa Ridderstandens, Dr. Christen Ostenfeld, Prorektor Academiæ, og Dr. Peder Lavritsén paa menige Professorum og Universitetets Vegne, Hans Mansen og Peder Pedersen, Borgemeistere her udi Staden, paa deres egne og samtlige Borgerstabs sammefteds, Jens Sørensen og Hans Sørensen, Borgemeistere udi Christianshavn paa deres egne og menige Borgerstabs ibid., saa og Thomas Thomesen, øverste Renteskriver, og Morten Lavritsén¹⁵³⁾ Aligens Skriver paa de fgl. Betjente deres Vegne, den 29 Maj nærværende Aar været forsamlede at konferere og forenes om den nu hid forventende hollandske Sukkurses Indkvartering, saavel som hviis Voldarbejde, som her omkring Kjøbenhavns og Christianshavns By nu høist fornøden gjøres at reparere; da ere

150) A. C. 13, 16 og 17 Maj. Til Univ.s Svar haves intet videre Kjendskab end det, som fremgaar af Gerstorfs Raad.

151) Den blev indført i Kopibogen, som nu er forsvunden.

152) Indfaldelsesbrevet til Univ. af 23 Maj findes i Orig. i Konfist. Archiv. Heri nævnes kun de 2 Forhandlingspunkter: Medlerne til Fæstningsværkerne Udbring og de ny hollandske Hjelsetroppers Indkvartering.

153) Scavenius, en Broder til Dr. Ped. Lavr. Scavenius (se Zwergius: Sjæll. Cleresie S. 252, Tab.).

vi saaledes først forenede om fornævnte Voldarbejde, at saasnart det behager E. Kgl. Mj. at lade bestigte, hvor først og bedst fornøden gjøres, ere samtlige Stænder overbødig hver udi sit Kvarter, han bor udi, tilligemed sine Naboer at holde sine egne Folk, eller Penge dertil kontribuere efter derom befattede Tart. Anlangende det hollandske Folks Indkvartering, da er paa Ridderstandens Vegne udlovet at tage af tusinde Soldater, som antommer, $\frac{1}{12}$ Part, som er — $83\frac{1}{3}$. Samtlige Professores $\frac{1}{20}$ Part, som er — 50. Borgemeistere og Raad paa samtlige Kjøbenhavns Borgers Vegne 666 Soldater. De kgl. Hofjenerne, Rentestriverne med indberegnet, $83\frac{1}{3}$. Gjør — $882\frac{2}{3}$ Soldater. Resten, som er $117\frac{1}{3}$ syntes fornø Stænder at kunne tilfalde Christianshavns Indbyggere, efter som den Menighed eragtes bedre end de kgl. Tjenere; hvortilmod deres Fuldmægtige sig besværgede, ikke uden 50 Soldater af hver Tusinde at kunne til Indkvartering antage formedelt Almuens store Fattigdom, hvilket vi til Hs. Kgl. Mj.s naadigste Disposition ville have hedenstillet, og at E. Kgl. Mj.s naadigste Befalninger saaledes underdanigst ere efterkomne, det bedste muligt har været, bekvæmdes" (her følge Underkrifterne)¹⁵⁴).

Hvad Voldarbejdet angaar, lovede Universitetet at holde 90 Karle dertil om Ugen, „saalænge af samtlige Stænder bevilget vorder“, dog paa det Billaar, „at de, som selv Tjenere have, lade dem bruge til Arbejdet, naar de ere fri for at holde Vagt, og desforuden at de for deres Hyrlinge, som ere bortførte paa Skibene, maatte entlediges, og dem andre, som Vagt og Arbejde kunde gjøre, for billig Værd af Stadshoymand maatte tilvises“¹⁵⁵).

13. I Juni Maaned 1659 høre vi intet om ny For-
dringer, som stilledes til Universitetet eller til Stænderne i det hele; kun en Gang vare deres udvalgte samlede med Rigets

154) Afskrift blandt Bilagene til Dr. Scavenius's Regnskab.

155) Tarten over, hvormange Karle enhver af Univ.s „tilhørigte“ skulde holde, findes snævt.

raadet¹⁵⁶), men denne Gang i Anledning af det Fredsfor-
 slag, Holland, Frankrig og England forelagde (den første
 Haagſke Koncert), hvorpaa de imidlertid ligesaa lidt ſom Kon-
 gen kunde gaa ind, da Koſtildfredens Beſtemmelſer afgave
 Grundlag for Fredsvilkaarene, og den danſke Konges allierede
 ſkulde udelukkes fra Deltagelse i Underhandlingerne. — Da Re-
 gjeringen og Folkets udvalgte ſaaledes havde afviſt det gjorte
 Forſlag, maatte det være Opgaven, inden ny Betingelſer fore-
 lagdes, at faa noget udrettet med egne Kræfter, der kunde
 ſtemme de mæglende Magter gunſtigere for Danmarks Sag,
 og give den danſke Regjering Anledning til med Høje at ſtille
 Vilkaarene højere. Foran Kjøbenhavn lod der ſig imidlertid
 ikke udrette meget, Svenskerne vare for godt forſkandsede, til
 at man med Haab om et heldigt Udfald ſkulde have kunnet
 angribe dem. Angrebet maatte ſe udenfra; men endnu var
 en ſtor Del af Provindſerne i Hjendevold, og for at udfri
 dem behøvedes en Del Skibe til at overføre Soldater. For
 at tilvejebringe diſſe maatte Regjeringen da atter henvende ſig
 til Stænderne, af hvilke vi dog her kun have med de højſt lærde
 at gjøre. Den 6 Juli var Rigsraad Gunde Roſenkrands
 tilſtede i Rektor M. Brochmands Hus, hvor Konſistorium
 holdtes paa Grund af Rektorens Sygdom. Han „propone-
 rede paa Hs. Mj.s Vegne, hvorlunde de havde nu endelig
 taget Reſolution alle ſaamange Skuder og Fartøj, ſom her
 for Byen fandtes, med ſikker Konvoj at affærdige, Ryttere og
 Soldater at indtage, og førſt dermed Naſſov at ſukkurrere, de

156) Sfr. A. C. 6 Juni 1659. Det var ikke noget egentligt Stændermøde,
 men et Rigsraadmøde, til hvilket der var givet udvalgte Medlemmer
 af de borgerlige Stænder Afgang. (Sfr. det intereſſante og vigtige
 Aftſtykke Nr. 19, vedſejet F. Hammerichs Afhandling om de
 uadelige Stænders Deltagelse i Statsſager, Nyt hiſt. Tidſſkr. I,
 166—67.)

andre siden herover at føre, paa det vi dog engang ved Guds Velstguelse kunde fange Landet ryddeligt. Alene var ubi dette Værk Diffikulteten, at efter som de fleste Skuder ere fremmede, Hs. Kgl. Mj. og højvigtige Aarsager haves, hvorfor han ej vil bruge sin Ret og dennem presse, og de ej ville forstaa sig til nogen Tjeneste at gjøre, før de deres halve Fragt forud bekommer, til hvilken at opbringe nu saa hastig, som de fort skulde, ej er Raad eller Middel, med mindre at Stænderne ville Hs. Kgl. Mj. og deres Fæderneland i sliq Tilfald med Forstrækning behjælpe. Og paa det Universitetet, som sliq at ville gjøre og ombedes, kunde vorder, for hvis de i saa Maade godvilligen forstrække ville, med deres egen Gavn forstikrede, da erbad Hs. Kgl. Mj. sig at ville dennem derfor forsikre udi en Skov ved Ebeltoft i Jylland ved Navn Bjørnjær, hvorudi og ere 3 Gaarde liggende, som iligemaade til Forsikring og tilbydes, saavidt samme deres Forstrækning kunde bedrage. Var og nogen, som heller vilde have Ved, kunde de den og gjerne af samme Skov bekomme (efter som nogle etlige Favne skal allerede staa der ved Strandsiden færdige); og Hs. Mj. skulde noksom være villig deres Fartøj, som den skulde hid hente med nødvendig Konvoj at forsyne; og skulde de da annamme hver Favu der for en Sletdaler.

Profesorerne svarede hertil, at vistnok var Ved det, de bedst kunde bruge baade nu og endmere i Fremtiden, men Hovedsagen var dog at Rytteriet kom affted „Landet dermed at aabne“, „siden blev her vel gode Midler baade til Ved og anden Nødtørftighed“. Kun vare de fleste af dem i Forlegenhed for Penge, de ønskede derfor Betænkningstid, for baade selv at overveje Sagen og tale med de undergivne om den.

Efterat en saadan Raadslagning var holdt den følgende Dag, enedes man om mod Forsikring at udlove en

Sum¹⁵⁷) til Fragtning af „Skiberum“, hvilken ogsaa kort efter blev forlangt indbetalt, „forat de, som seilfærdige ere, strax kan blive kontenteret“¹⁵⁸). Da det imidlertid var Professorernes Dnske selv at maatte udbetale Pengene til vedkommende, blev det Dr. Povl Moth overdraget at sørge for, at dette skete¹⁵⁹), hvorpaa Dr. Ostensfeld og Defanus M. Binding begav sig ud paa Holmen og i egen Person betalte den hidtil indkomne Sum, 162 Rdlr., til Skibsfolkene¹⁶⁰).

Istedetfor den Forsikring, som Universitetet havde forlangt for sine udlovede Penge, tilbød tre af Byens Kjøbmænd Jens Lassen, Søren Lavritsen og Søren Pedersen, som Mellemhandlere for Regjeringen, at dersom Universitetet strax vilde erlægge 1200 Rdlr. til Skibsfolkene, vilde de forskaffe det inden 3 Maanedes 600 Favne stakket jydsk Bed eller ogsaa usejlsbarligen tilbagebetale Pengene med paa løben Rente. Paa dette Forslag gif Professorerne ind, og Kontrakten med Kjøbmændene blev opsat overensstemmende hermed¹⁶¹).

157) A. C. 7 Juli. Hvor stor Summen var, og hvilken Forsikring der fordrøedes, kan ikke angives, da Kopibogen, hvori dette var indført, er forsvunden.

158) Kgb. af 11 Juli til Proff. (Sjæll. Tegn. Nr. 35 fol. 304).

159) I et Kgb. af 14 Juli til Dr. Moth om at levere Sørgen Ravn Penge til Skibsfolkene hedder det: „Og eftersom de højskærde ej skal ville udgive deres Penge, med mindre de ser Folkene, som Pengene bekommer, da haver I hos de højskærde at tilvejebringe, at en af deres Middel sig med bemeldte Sørg. Ravn begiver, ubi hvis Narværelse Pengene kan blive uddelte“ (Sjæll. Tegn. Nr. 35 fol. 321).

160) A. C. 14 Juli 1659.

161) At dette er blevet Resultatet kan sluttes af A. C. 15 Juli, hvor det, efterat Forslaget er refereret, hedder: „Hvad herpaa blev sluttet kan erfares af den Obligation, forn^e Kjøbmænd herpaa have givet, hvis Kopi findes i Kopibogen indført paa det 32te Blad“, — og af senere Forhandlinger.

14. Med Freden traf det bestandigt i Langdrag, midt i Juli 1659 sluttedes den anden haagffe Koncert, men Vilkaarene behagede lige lidt nogen af de krigførende Magter; dog havde man paa danff Side endnu ikke opgivet Haabet om, at Belejringen snart skulde være tilende. Imidlertid var Tiden for den af Stænderne udlovede Kontribution udløben, derfor henvendte Sten Brahe sig paa Regjeringens Begne 29 Juli til Universitetet, og begjærede, „at Professores og Academiae Supposita vilde vel gjøre og endnu paa en Maanedstid til Garnisonens Underholdning gjøre Forstrækning mod Forsikring i Kronens Gods, efterdi Nøden er høj, Freden nu snart formodelig, og denne derfor den sidste Begjæring, som i sliig Maade ske skulde, og de andre Stænder og sliigt have vedtaget“. Efter afholdt Møde indvilligede Universitetet i Begjæringen paa det Vilkaar, at intet videre blev forlangt af det. Det blev paalagt Rektor at give Sten Brahe tilkjende, „at Hs. Kgl. Mj. vilde i Naade optage, at ingen videre Hjælp af Universitetet kan formodes, eftersom Hs. Kgl. Mj. af forrige Universitetets underdanigste Remonstration noksom om vores høist besværlige Vilkaar naadigst er informeret“¹⁶²).

Det var imidlertid saa langt fra, at der blev taget noget Hensyn til denne Tilkjendegivelse, at Sten Brahe atter 17 August henvendte sig til Rektor og forlangte nok en Maanedes Kontribution. Rigtignok fik han det Svar, at Universitetet henholdt sig til sin sidst afgivne Erklæring; men da de borgerlige Stænders udvalgte nogle Dage efter (19 August) vare samlede med Rigsraadet for at forhandle et Fredsforflag, greb Rigshofmester Gerstorff Lejlighed til indtrængende at lægge dem Sagen paa Hjærte; og efter nogen Betænkning bekvem-

162) A. C. 29 og 30 Juli. Sfr. Rektors Rundskrivelse til Supposita. (Konfist. Arch.).

mede den største Del af Professorerne og de mere bemidlede Supposita sig til at forny Vøstet om en Maanedes Forstrækning til Garnisonen¹⁶³).

Skjønt den umiddelbare Sammenhæng ikke kan vises, staar hermed dog maasse i Forbindelse et Forslag, som Borge-mestrene kom med til Rektor og gjorde Universitetet, nemlig „at Professorerne vilde holde god Korrespondens og fortroligt Vennskab med dem og kommunikere med dem ubi de Sager, som deres fælles Gavn og Interesse kunde angaa, paa det, naarsomhelst de deres Resolution i fælles angaaende Sager, som om Kontributioner og andet mere, skulde give, de da ej skulde være saa meget ulige i deres Resolutioner, dem selv til Præjudice og Skade“¹⁶⁴). Da Rektor M. Brochmand i Konsistoriet opfordrede Professorerne til at udtale sig herom, erklærede Biskop Svane, som var tilstede, først, „at han ikke kunde give sit Betænkende herudi; thi eftersom han paa Ministerii Begne fordres i alle de Konsulter, som med Stænderne kommunikeres, vilde det blive Ministerio præjudicerligt, dersom han dennem uadspurgt i slige Tilfald gav sin Betænkning“; forøvrigt mente han „raadeligt at være, at man holder god Enighed med de Dannemænd, som saadant ere besgjærendes“. De andre tilstedeværende Professorer gif viligt ind paa Forslaget, forsaavidt det kunde ske „den høje

163) A. C. 17 og 20 Avg. I Konsist. Archiv findes en Rundstr. angaaende denne Sag til Supposita, dat. 23 Avg., hvorpaa de flestes Vota ere indførte.

164) Nøglen til dette Forslag kan maasse findes i nogle tidligere Ytringer af Chr. Skeel (i hans Dagbog, Danske Mag. 3 Række IV, 327). Der var Personer, som „indbildte“ Kongen, „at Stænderne vel havde Middel, om de dem vilde forstrække“, saadanne fik formodentlig en Støtte for deres Paastand i de enkelte Stænders forskjelligt affattede Erklæringer. — Mærkeligt er det, at Biskop Svane, som ellers næsten albrig „lod sig finde“ paa Konsistoriet, netop var tilstede i dette Møde.

Dyrighed og Universitetets Privilegier i alle Maader upræjudicerligt¹⁶⁵).

Efterat Professorerne i nogen Tid havde været fri for ny Paalæg, fik de 15 September Befaling at lade deres befuldmægtigede „sig forsamle med de andre Stænders deputerede her i Staden for at gjøre fornøden Indkvartering, at fire Kompagnier af det hollandske Fodfolk, som fra Skibene hid indkomme, med tilbehørig Officerer bekomme fornøden Kvarter, eftersom de befindes stærke at være¹⁶⁶). Da dette Kongebrev læstes i Konfistoriet, var det samtlige Professors Betænkning: „Efter som Universitetet saa længe nu med Indkvartering havde over Formue været og endnu er graveret, idet at en god Del af vore fornemste Suppositis, somme ved Døden¹⁶⁷) og somme formedelt andre Aarsager, os ere fragaaede, og deres indkvarterede iblandt de andre Professores og Supposita ere blevne delte, saa det er Universitetet umuligt ny Onera med Indkvartering at paatage, nu i Sønderlighed mod denne tilstundende haarde Vinter, og hvor besværligt det vil falde at kontinuere udi den allerede indhavende Indkvartering, kan enhver fornufteligen vel dømme, som eragter vores Lejlighed imod andres meget slet og ringe at være, eftersom vi hverken nogen borgerlig Næring, Brug, Underholdning eller anden Indkomst have i nogen Maade eller forvente kunne: at da Magnificus Rector med Dr.

165) A. C. 10 og 12 Sept. 1659.

166) Orig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

167) I Konfist. Archiv findes en Mundskriftelse dat. 20 Okt. 1659, skrevet med Dr. Scavenius's Haand, undertegnet af Notarius M. Stenbuch, hvorpaa enhver Prof. og Supp. bedes at antegne, hvormange hollandske Soldater, han har i Kvarter, da der skulde ske en Dmlægning af dem paa Grund af Mette Dr. Niels Pedersens og Kirsten M. Søren Pedersens og andres dødelige Afgang. De forskjellige Erklæringer ere paa-tegnede (Sfr. A. C. 16 Okt. 1659).

Scavenio, som Indkvarteringen den ganske Tid haver forestaaet, vilde communicere med de andre Byens Stænder, naar de forsamlede vorder, og foreholde dennem vores meget flette Bilskaar, og i Særdeleshed communicere med Borgemeisterne herom efter sidste conclusum consistorii, saa tvivler vi ikke paa, at Universitetet jo enten bliver ganske forskaaet for sliq ny onere, eller ogsaa i det ringeste Professores med deres viduis, exemplo omnium omnino Academiaram, quocunqve vel gravissimo casu bliver exempl¹⁶⁸). — Naar det paa-tænkte Stændermøde er afholdt, og hvad Udfald det har faaet, berettes ikke udtrykkeligt, men at det ikke er lykkedes Profes-sorerne at sætte deres Dasse igjennem, ses af en (udateret) Rundskrivelse, som Notarius M. Stenbuch omsendte til alle Universitetets „tilhørige“, hvori de opfordredes til at tilstille Dr. Scavenius „en rigtig Fortegnelse paa hvis hollandske Soldater, de nu virkelig til Indkvartering haver, at dermed kunde holdes iblandt alle en billig Proportion, og de forventede Soldater kunde strax blive affkommerede enten i deres forrige Kvarterer eller i andre“.

Da Tiden for den udlovede Hjælp til Garnisonens Underhold atter var udløben med September Maaned, blev ny Kontributioner forlangte, og Universitetet maatte, hvor stor end Nøden var, og hvor klageligen de enkelte end asmalede deres sørgelige Forsatning, „paa en Maanedstid“ atter bidrage sin Del¹⁶⁹) mod en Forsikring i Krongods, der dog betydede mindre, jo mere Godset behæftedes med Gjæld.

168) A. C. 16 Sept. Dr. Th. Bartholin afgav Separatvotum, ibet han forment, at det var raadeligt „at remonstrere in genere impossibilitatem, og sicut, hvis vi intet derved kunne obtinere, at da anholde, at Indkvarteringen maatte alene bestaa i Seng og Husky“.

169) Ifølge en udateret Rundskrivelse fra Notarius; den første Paategning (Dr. Bangs) er dateret 1 Okt. 1659.

Hvad der gjorde disse Byrder endnu tungere for den enkelte, end de i sig selv vare, var den — grundede eller ugrundede — Antagelse, at Indkvarteringen var ulige fordelt, og at saaledes flere bleve forurettede til Gunst for andre mindre betyngede. Forat afhjælpe Klagerne herover afholdtes et Stændermøde 14 November paa det islandske Kompagnihus. Rigsraad Axel Urup var tilstede og læste den fgl. Befaling, „at efterdi nogen Urigtighed og Ulighed udi Indkvarteringen her i Staden befindes baade ved vores egen Soldateske og med den hollandske Garnison¹⁷⁰⁾, at da Stændernes deputati vilde træde sammen og gjøre en billig Regning dermed, og føre Alting til Rigtighed, at enhver Soldat sit visse Kvarter maatte vide og have, og at en vis Anordning sluttes, hvorledes i Særdeleshed med de hollandske Folks Service herefter skal forholdes“. Universitetets ny Rektor Dr. Joh. Bandal¹⁷¹⁾, som var tilstede, „erindrede, at efter som Hs. Kgl. Mj. Universitetet hidindtil for virkelig Indkvartering af vores egne Soldater naadigst haver været forskaanet, da forhaaber de paa det underdanigste, at de og fremdeles derfor maatte forskaanes“. Hvad de hollandske Soldaters Kvarter og Service (Ild, Lys) angik, blev bestemt, at Dr. Scavenius skulde anmodes om at konferere herom med de andre Stænders deputerede og med de fgl. Kommissærer Sten Brahe og Holger Wind. Han var ogsaa

170) Ifølge en „Extrakt-Rulle, indleveret 28 Okt. 1659, bestod den danske Del af Garnisonen af 327 Hoveder Kavalleri og 2307 S. Infanteri, den hollandske Del bestod af 2907 Hoveder, — tilsammen 5541 Hoveder.

171) Dr. Bandal havde tiltraadt Rektoratet i de første Dage af November; jfr. Engelstofts Afh. om N. E. Brochmans Rektorat; enkelte nøjagtigere Angivelser findes i mit Skrift om Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar S. 106—08.

villig til at overtage Hvervet, og gjorde derpaa i de følgende Dage Udkast til en ny Ordning af Universitetets Indkvartering, hvorved han dog ikke var saa heldig at behage alle, da M. Rasm. G. Brochmand nedlagde Protest imod sin Ansættelse for Indkvartering¹⁷²). — Da Scavenius 22 Novbr. efter de fgl. Kommissærers Forlangende var samlet med de øvrige Stænders befuldmægtigede paa det sædvanlige Samlingssted, kom Rigets Hofmester under Mødet ind, og foreslog paa Kongens Begue, „at eftersom de hollandske Penge, som vare med Flaaden forventede til vores Soldateskes Underholdning, ej endnu vare ankomne, og de fattige Soldater derudover led stor Nød, og af Hunger og Kuld vansmægtedes, at da samtlige Stænder vilde endnu paa en Maanedstid forskyde til bemeldte nødlidende Soldaters Ophold, saa vidt muligt kunde være, samt og hjælpe til, at de med Kvarter udi Husene kunde akkommoderes, og imod den forestaaende Vintersoulageres“. Der blev lovet Bederlag for de udlagte Penge, naar den hollandske Hjælp kom. — Da Dr. Scavenius afslagde Beretning herom, lovede de andre Professorer at efterkomme den fgl. Vilje „baade for at bevise Gud nogen Taknemmelighed for den af hannem udi Tyn naadelig forlente herlige Victoria, og for at beté deres underdanige Devotion og Velvillighed imod Hs. Kgl. Mj.“, og de besluttede „at omstikke samme deres Erklæring til Dn. Collegas absentes et

172) Udkastet er dat. 19 Nov. 1659. (Konfisi. Archiv). Brochmand beklager „den store Skade, jeg ved denne sidste Krig, baade i Skaane og paa mit Bøndergods, saa og her for Byen paa min Ejsdom, ej udi hundrede men udi nogle Tusindtal erlebet haver“. Han angiver sin Formue til 10,000 Rdlr. (jfr. Esterretin. om hvorledes han var kommet til denne Formue i Pontoppidans Ann. eccles. Dan. IV, 494—96, hvor den ansættes til 40,000 Rdlr.). B. havde tidligere saant Regjeringen en Sum Penge, for hvilken han under 1 Juni 1659 fik Forsikring paa 6 pCt. Rente (Sjæll. Tegn. Nr. 35, fol. 244).

Supposita Academiae, at enhver sig derpaa skriftlig kunde res-
 solvere, hvad han til samme Brug godvilligen vilde kontri-
 buere: nemlig at give enhver af vores fattige gemene Sol-
 dater, som dennem asfigneret vorder, hver Uge en Sletdaler
 paa en Maanedstid, og saa intet mere enten Kvarter eller
 Service dennem skyldig være; thi virkelig Indkvartering vilde
 de paa det underdanigste deprecere¹⁷³⁾.

Der blev da omsendt en Rundskrivelse, saaledes som
 paatænkt var, og Resultatet blev, at Universitetet i det hele
 tilbød at underholde 50 Soldater paa den fornævnte Maade,
 et Tilbud som forøvrigt flere af de andre Stænder ansaa for
 alt for ringe, baade hvad Antallet og hvad Forplejningen
 angik. Rigets Hofmester lod sig dog nøje hermed, og 3
 December blev der asfigneret Universitetet 50 Mand af
 Ditzhøvs Regiment¹⁷⁴⁾.

Hvorliden denne Hjælp imidlertid var tilstrækkelig, ses
 bedst af, at der igjen 5 December maatte afholdes et Stænder-
 møde. Rigets Hofmester og Rentemesteren Peder Reedtz vare
 tilstede og forestillede Forsamlingen, „at Garnisonen, som hidtil
 næst Guds Bistand havde beskyttet Staden mod fjendtlig
 Overlast, nu led stor Nød for Føde og Klæder, og man be-
 fandt, at det var intet bevendt at forlade sig udi saa Maader
 paa nogen fremmed Hjælp; men det var at befrygte, at hvis
 ej Stænderne selv vilde gribe sig an og komme den nødlidende
 Soldateffe til Hjælp med Underholdnings og Klæders For-
 strækning, da maatte samme vores Garnison forsmeltes og
 blive til intet“. For at der altsaa kunde skaffes en saadan

173) A. C. 22 Novbr. 1659.

174) Rundskrivelsen, dat. 22 Novbr., i Konfist. Archiv. Om de videre For-
 handlinger se A. C. 24, 25, 26 Novbr. Asfignationen paa Soldater,
 undertegnet af Sten Brahe og Holger Bind, i Konfist. Archiv.

Hjælp, og for at Byrden kunde blive ligeligt fordelt, opfordredes enhver Stand til at forfatte en nøjagtig Rulle over de under den hørende Familier. I den Mødet sluttedes, gave alle Stænders befuldmægtigede det Tilfagn, „at man af yderste Gyne, enhver efter sin Vilkaar, i denne besværlige Tid vil til bemeldte Fornødenhed kontribuere“.

Da Sagen samme Dags Eftermiddag var til Forhandling i Konfistorium, vedtog Professorerne at indgive den forlangte Fortegnelse, men tillige blev det overdraget Rektor og Dr. Bang ved Indleveringen af denne „paa det flittigste at rekommandere det betrængte Universitet til Hs. Exc. Hr. Krigens Hofmesters gode Gunst, at dets ringe Lejlighed maatte have udi Agt; og eftersom man vil gjerne af yderste Formue endnu godvilligen kontribuere til Garnisonens Underholdning, saa mange iblandt os, som nu nogen Middel dertil haver, at det da maatte afsværges, at ej Rodemesterne eller nogen af de andre Stænder skulde efter egen Lykke maatte paalægge os nogen Byrde, som kunde være os udragelig“. — Da denne Begjæring forebragtes Hofmesteren, lovede han „at være Universitetet beforderlig“, men gav derhos at forstaa, at den forlangte Hjælp til Soldaterne var paa 5 Maaneder. — Efterat endnu et Møde var holdt paa Konfistorium, hvor Supposita bleve gjorte bekfendte med Sagen, omsendtes som sædvanligt en Rundskrivelse, hvorpaa enhver tegnede, hvad han efter sin Gyne formaade at give¹⁷⁵).

Mangen Soldat kom derefter til at gaa i en lang aflagt Professorkjole, men under Forhold som de daværende maatte der staa en Streg over Munderingsreglementer, om ellers den

175) A. C. 5, 10 og 14 Decbr. Rundskr. er dat. 15 Decbr. 1659. Om den endelige Gifftærings Overlevering se A. C. 29 Decbr.

Tid kjendte sligt; Hovedsagen var at Kulden blev holdt ude, og det skulde der noget til paa Volden i de kolde Vinternætter.

15. Som det vil erindres, havde tre Kjøbmænd i Sommeren 1659 indstaaet Universitetet for, at hvis det gav en vis Sum Penge til Fragtning af Skibe, vilde de inden tre Maaneder erstatte dette Udlæg ved en Levering Brænde. Vi høre ikke noget om denne Sag, før det midt i Oktober ved Kongebrev blev tilkjendegivet Universitetet og Ministerium, at de kunde faa det Brænde, to hollandske Skippere havde bragt, mod at betale den Pris derfor, som paa den Tid almindeligt gaves for Ved i Kjøbenhavn¹⁷⁶). At dette Tilbud imidlertid, forsaavidt det skulde gjælde som en Erstatning for tidligere gjorte Udlæg, meget lidet kunde tilfredsstille Professorerne og Præsterne, er dog let at indse, og de søgte derfor ad Rettens Vej at tvinge Jens Lassen¹⁷⁷) og de to andre Kjøbmænd til at holde sig deres Kontrakt efterrettelig¹⁷⁸). Processen blev ført for Borgemeister og Raad og fik ved Dommen, som faldt i Begyndelsen af April 1660, det Udfald, at „de gejstliges“ Krav bleve kjendte gyldige. — Medens Sagen svævede for Retten havde der dog været Udset til, at den

176) Orig., dat. 15 Okt. 1659, i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

177) J. Lassen synes at have været et Slags Mellemhandler for Regjeringen, som han under Krigen gjorde betydelige Forstrækninger; ifølge et Kgbrev af 30 Juni 1660 havde han paa den Tid 30,517 Rdr. tilgode, hvorfor der gaves ham Forsikring. Han nævnes et Par Gange i Chr. Skeels Dagbog (Danske Mag. 3 Række IV, 317, 324). Jeg fremsætter som en Formodning, som jeg forøvrigt ikke videre kan begrunde, at han er den Jens Lassen, der døde 1706, 81 Aar gl., som Justits- og Admiralitetsraad, Landsdommer i Fyn og Ejer af Krumstrup (Danst Atlas III, 568); og at han endvidere er den Jens Lassen, for hvem der er oprejst en Mindesøjte paa Jægerspris (se Fortalen til Bandals Mindesmærker).

178) Jfr. A. C. 16, 17, 23, 24, 27 og 29 Okt. og 14 Decbr. 1659.

paa anden Maade kunde være bleven afgjort; thi 26 December lod Rektor paa Konfistorium læse en Kopi af Kongens skriftlige Ordre til Generalproviandmester Nikolaus Bennich om at lade levere Professorene og Ministerium 150 Favne dobbelt Brændevad af det, som nylig var kommet til Byen. Men da vedkommende ikke holdt sig denne Befaling efterrettelig, og Professorene kun erholdt en ringe Del af det dem tilkommende Ved, gif Sagen sin Gang og endte med, at de tre Kontrahenter bleve dømt til at tilbagebetale de Penge, for hvilke Professorene og Ministerium endnu ikke havde modtaget Ved¹⁷⁹⁾.

Den 29 December udløb den Maaned, for hvilken Stænderne 22 November havde udlovet den almindelige Kontribution til Garnisonen; thi den senere Fordring, som gjordes paa Stændermødet 5 December, angif en extraordinær Understøttelse navnlig paa Grund af Vinterens Strængthed. Samme Dag modtog Universitetet Kongebrev om at forny sit Løfte, denne Gang paa 4 Maaned, og efter nogen Forhandling indvilligede det i som forhen at underholde 50 Soldater, som da asfigneredes det af Duitzovs Regiment¹⁸⁰⁾.

Fordringerne, som stillede til Universitetet i Aaret 1660, begynde med et Kongebrev af 8 Januar, hvorved Rektor anmodedes om at anholde hos Professorene, „at de saamange rustede Heste med nødvendige Sadler og Pistoler, som mest muligt er, til vores og Kronens Tjeneste ville laane og færdig holde, saa de førstkommende Tirsdag, som er den 10 Januar, her

179) Jfr. A. C. 15, 26 og 29 Decbr. 1659, 4, 8, 14, 16, 18, 20 Jan., 1, 8, 25 Febr., 1 Marts og 5 Apr. 1660 (sml. Kgb. af 27 Febr. 1660 til Jens Pasjen i Sjæll. Tegn. Nr. 35 fol. 651).

180) A. C. 29 Decbr. 1659 og 4, 8 og 9 Jan. 1660. Asfignationen paa Duitzovs Soldater (af 20 Jan. 1660) i Konfist. Archiv.

paa vores Slotsplads kan tilhøbe af os vorde overset. Der-
som og nogen er, som haver Lyst selv at ride med af eders
Folk eller Tjenere, skal det staa dennem frit fore, efter som
vi en importante Anslag fore haver¹⁸¹⁾. De øvrige
Stænder modtog samme Opfordring, og mulig de have kunnet
gjøre den fyldest, thi Universitetet har neppe med sin bedste
Vilje kunnet stille ret mange rustede Heste, skjønt Rektor paa
bedste Maade anbefalede den fgl. Begjæring til sine Kollegers
Opmærksomhed.

Antallet paa de Soldater, Universitetet holdt, beløb sig
til 50, har de andre Stænder haft Indkvartering i Forhold
hertil, hvilket er at formode, er der endnu blevet en stor Del
af Garnisonen tilbage, for hvilken der ikke paa saadan Maade
var sørget. For at skaffe denne Hjælp blev et Stænder-
møde nødvendigt. Indkaldelsesbrevet til dette Møde taler i
en bestemt Tone end noget tidligere, idet det hedder, at da
Kongen ikke ved noget Middel til Garnisonens Underholdning,
saa henvender han sig til sine tro Undersaatter, og opfordrer
derfor Universitetets befuldmægtigede tilligemed de andre Stæn-
ders at give Møde for at træffe billig Proportion efter Gaar-
dene eller andet Fundament, „paa det at vi ikke, hvor
ugjerne vi det og gjorde, skulde nødes til Garni-
sonen selv at lade indkvartere“. Dog tilføjes: „Vi
tvivle ikke paa, at enhver sig jo godvillig lader finde, efter-
som det enhveres Velstand tilligemed det gemene bedste især
angaar¹⁸²⁾“.

181) Orig. i Konst. Archiv. (A. b. Sv.).

182) Orig. smts. Det ser ud, som om der har fundet nogen Forvirring
Sted ved Udsættelsen af Brevene i Rancelliet, idet der i dette Brev
(af 19 Jan.) indkaldes et Møde til 21 Jan., medens der i Brevet al-
deles intet Hensyn tages til det Møde, som samme Dag holdtes om

Stænderne samlede 19 Januar paa Slottet; paa Universitetets Begne mødte Rektor Bandal og Dr. Bang. Da alle vare tilstede, bleve de indkaldte i „det grønne Gemak, hvor Hs. Kgl. Mj. personlig med Rigens Raad lod sig finde“. Peder Reedtz førte Ordet paa Kongens Begne og forestillede Stænderne, „at efterdi Garnisonen her i Staden lider Mangel for deres nødtørstige Livsophold, og det falder Hs. Kgl. Mj. ej alene hest høibesværligt, medens og umuligt, den Del deraf, som Stænderne hidindtil ej haver til Underholdning antagen, med nødtørstig Traktament at forsyne, som Hs. Mj. ellers naadigst vilde, dersom man de forhaabede Pengesmidler fra vores alliereede med den formodede lidelige Kondition kunde have bekommet: paa det derfor at af saadan Garnisonens store Mangel ingen mærkelig Ulempe eller Ulykke skulde forarsages, ej heller at vi ved denne haarde Tids Konjunktur skulle tvinges til en skadelig og usikker Fred at antage, da var Hs. Kgl. Mj. naadigst begjærendes, at samtlige Byens Stænder sig endnu vilde angribe, og i denne store Nød sekundere Hs. Mj., og imod god Betaling i Kronens Gods fremdeles forstrække til al Garnisonens nødtørstige Underholdning“. — For at naa dette Maal foresloges da en almindelig Grundskat, men herpaa vilde Borgerstanden ikke gaa ind, og da heller intet af de mange andre foreslaaede Midler vandt alle Stemmer for sig, og Mødet var trukket langt ud, adskiltes Forsamlingen, for atter om nogle Dage at optage Forhandlingerne. Men heller ikke paa det følgende Møde (23 Jan.) førtes disse til Ende; de affluttedes først

samme Spørgsmaal. Da der nu ikke blev noget af Mødet 21de, har jeg betragtet dette Rgbr. som det egentlige Indkaldelsesbrev eller som det, der indeholdt Motiverne til Mødet d. 19de, isjont dette Møde aft d. 18de var mundtligt indvarslet.

31 Januar, efterat Stænderne sex Gange havde været samlede. Den endelige Erklæring indeholdt Tilbud om at holde 4336 Soldater i 3 Maaneder med en Sletdaler om Ugen¹⁸³⁾. Universitetet fik heraf 200, et Antal, som, hvorlidet det end forholdsvis kunde synes, dog var vanskeligt nok for det at underholde, saa det fandt sig besøjet til at ansøge om, at Arvingerne efter de under Belejringen afdøde Supposita maatte forpligtes til ogsaa hertil at bidrage deres Kvotadele, i Forhold til de dem tilfaldne Arvelodder, en Begjæring, som under 8 Februar blev bevilliget¹⁸⁴⁾.

16. Siden September 1659 havde de direkte Fredsunderhandlinger mellem Danske og Svenske været afbrudte: i Marts 1660 knyttedes de atter, efterat de hollandske Ambassadører havde forelagt den danske Konge det strænge Vilkaar, „at hvis han ikke strax vilde resolvere sig til Fred, uden nogen videre Bæfjed fra Holland eller andensteds med den længe forventede Post at afvarte, da vilde de ej alene uundtage ham al Hjælp og Assistance, men ogsaa strax blive hans aabenbare Fjender“. Hvis han derimod vilde erklære sig for strax at ville indgaa Traktaterne, da lovede de, ligesom de selv havde sluttet en Stilstand med Svenskerne, saaledes ogsaa at tilvejebringe en Stilstand mellem disse og de Danske, navnlig til Bånd, hvor det var mest nødvendigt. — Disse Betingelser vare til Forhandling i et Rigsrådsmøde den 12 Marts, hvortil ogsaa de borgerlige Stænders udvalgte vare indkaldte,

183) Der var endnu omtrent 1000 Mand af Garnisonen, som ingen Hjælp fik. Om Forhandlingerne se A. C. 19, 23, 25, 27, 28 og 31 Jan. (jfr. 1, 4 og 25 Febr. og 4 Apr. 1660). Jfr. en udateret Rundskrivelse i Konfist. Arch., hvorpaa Proff. og Supp. have erklæret sig.

184) Jfr. A. C. 28, 31 Jan. og 4 Febr. Proff.s Andragende til den fgl. Sekretær findes i Sjæll. Indlæg. 1660 A. Afbrevet i Drig. i Konfist. Archiv (A. b. Sv.).

og omendffjønt Udfigterne til en gunstig Fred ikke vare store, besluttedes der dog her, at man burde give efter for Hollændernes bestemte Fordring¹⁸⁵).

Det var de Forhandlinger, som nu toge deres Begyndelse, og forttes i et dertil opført Hus midt imellem Karlstad og Kjøbenhavn, der endelig medførte Freden 26 Maj 1660. Medens Underhandlingerne stod paa, fornyedes Professorernes Haab om at faa de tabte skaanske Godsfer tilbage. Tanken herom vakttes ved en Grindring, Rigets Hofmester gav Rektor om at varetage Universitetets Interesse i denne Sag hos Fredsmæglerne¹⁸⁶), og Haabet næredes ved de velvillige Svar, som de hollandske, engelske og franske Gesandter gave de Professorer, som henvendte sig til dem om Sagen¹⁸⁷); det udsluktes endnu ikke ganske, da Freden affluttedes, uden at Godsfernes Tilbagegivelse omtaltes i Traktaten; man haabede nemlig ved direkte Henvendelse til Stokholm endnu at udrette noget¹⁸⁸); men da ogsaa denne sidste Udvej glippede,

185) A. C. 14 Marts 1660.

186) A. C. 9 Apr. — Som karakteristisk kan det bemærkes, at en af Professorernes første Betragtninger, efterat de havde faaet Haab om at vinde de skaanske Godsfer tilbage, var, om det ikke skulde kunne lykkes dem tillige at beholde, hvad de alt havde faaet i Erstatning for disse.

187) A. C. 11, 15 Apr. og 19 Maj 1660.

188) A. C. 31 Maj 1660: „Rektor havde talet med Hr. Rigens Hofmester om Universitetets Gods i Skaane, begjærende at vide, hvorvidt derom i Fredsartiklerne var afforderet, og hvad Hs. Excellences Betænkende var om derom noget videre skulde negotieres. Hs. Exc. mente, at Artiklen om denne Materie saaledes generaliter var forfattet, at Universitetet nofsom kunde holde sig til sin Possession udi bemeldte Gods, og at Universitetets Interesse videre kunde reformmanderes til mediatores legatos, som nu skulle forrejse til Stokholm, at man om samme Godsens Beholdelse videre kunde forsikres. Og lovede D. Scavenius og D. Th. Bartholinus derom mediatores at ville anmode og erindre.“ Maafe hørte Universitetets Sag til de „private Supplikationer“, som Hannibal Sehested „iisinnerede“ paa sin Gesandtfsabsrejse til Stokholm i Juni 1660 (jfr. Danske Magaz. 3 Række, I, 315).

og de fornyede Underhandlinger i Malmø (Marts 1661), hvori Dr. Ostenfeld paa Universitetets Vegne deltog, heller ikke førte til noget gunstigt Resultat¹⁸⁹), maatte Professorene lade sig nøje med den Erstatning, den danske Konge i Juli 1658 havde tilsagt dem, som de da ogsaa efter Landets Besættelse fra Fjenden esterhaanden kom i Besiddelse af.

Skjønt Fredsunderhandlingerne førtes, maatte Fæstningsværkerne endnu holdes vedlige og Garnisonen underholdes, enkelte ny Begjæringer til Universitetet maa derfor endnu omtales. Rektor modtog saaledes Kongebrev (af 13 April) om at forsamle alle Professorene og anvende al Flid paa at overtale dem til istedetfor de Folk, de forrige Aar havde holdt til at arbejde paa Voldene, nu at bevillige noget til Fæstningens Fortifikation¹⁹⁰). — I et Møde, som herom holdtes i Konsistoriet (15 April), skete der Forslag fra Borgerskabet om, at Universitetet vilde give en Sletdaler for hver Karl, det forrige Aar havde holdt til Volarbejde, da der var nogle Hollændere, som man kunde faa at leje til at overtage Arbejdet. Forslaget forekom Professorene ret antageligt, og de lovede at gaa ind derpaa, naar de først havde modtaget et Overslag over, hvad Fæstningsværkernes Ubedring i det hele kunde koste. — Hvad Garnisonens Underholdning angaar, modtog Universitetet fgl. Befaling (af 20 April) om næste Dag at sende sin Fuldmægtig til et Møde med de andre Stænders deputerede paa det islandske Kompagnihus for at

189) Jfr. Bindig: Reg. Acad. Hafn. p. 418. Pontoppidan: Ann. eccl. Dan. IV, 408. A. C. 13 og 23 Febr. og 6, 8, 9, 17, 18 og 30 Marts 1661. Alle Dokumenter vedkommende disse malmøske Forhandlinger have været i Konsist. Archiv ifølge en Registratur over en Del af dette, ifrevet, saa vidt jeg kan se, med Prof. Dr. Ped. Solms Gaand (Additam. paa Univ. bibl. Nr. 102, fol.), men de ere nu forsvundne.

190) Orig. i Konsist. Arch. (A. b. Sv.).

skaffe Midler hertil for nogle Maaneder mod Forsikring som hidtil¹⁹¹⁾. Paa den fastsatte Tid afholdtes Mødet i Overværelse af Rigsraaderne Mogens Høg og Henrik Ranzow, men da der ikke forud havde været Tid til at forhandle Sagen i de enkelte Stænders Forsamlinger, blev den endelige Beslutning udsat til et nyt Møde 28 April, inden hvilket der, idetmindste for Universitetets Bedkommende, blev givet enhver af dets tilhørende Lejlighed til skriftlig at erklære sig. De fleste af dem bestemte sig da for endnu en Maaned at svare den almindelige Kontribution, og Rektor erklærede som Følge heraf paa Stændermødet, at Universitetet var villigt til at holde 100 menige Soldater i en Maaned. Dette Tilbud blev dog ikke anset for tilfredsstillende, og da Regjeringen formodentlig lige saa lidt kunde lade sig nøje med flere af de andre Stænders Tilbud, maatte et nyt Møde afholdes paa det islandiske Kompagnihus 4 Maj. Herved blev Universitetets Andel forøget til 142 Mand, som nogle Dage efter assigneredes det af Generalmajor Fr. Ahlefeldts Livregiment¹⁹²⁾. — Det var den sidste Assignation, Universitetet modtog i denne Krig, og ikke længe efter sluttedes Freden, efter at Stænderne i Møder, der afholdtes paa Rigsraadets Raadstue 18 og 21 Maj, havde bifaldet Betingelserne¹⁹³⁾.

Freden medførte ikke umiddelbart Universitetets Befrielse for alle Krigsbyrder. For Udtømmelsen af de fjendtlige Tropper var sat en Frist af 6 Uger; inden den Tids Forløb

191) Sjæll. Tegneser Nr. 35, fol. 697.

192) A. C. 21, 25 og 28 Apr. og 5 Maj 1660. To Rundskrivelser fra Rektor til Proff. og Supp. med de orig. Paategninger findes i Konfist. Archiv tilligemed Holger Winds Assignation (dat. 10 Maj 1660).

193) J A. C. 19 og 23 Maj 1660 findes Rektor Dr. Vandals Beretning om Møderne.

kunde Kjøbenhavns Garnison ikke forløves¹⁹⁴), og den stærke Indkvartering vedblev derfor endnu en god Stund; ogsaa Fæstningsværkerne maatte holdes vedlige, og endnu 5 Juli opfordredes Universitetet tilligemed de øvrige Stænder til „godvillig at contribuere noget til Voldene og Fortifikationens Forsærdigelse her paa Fæstningen efter den tidligere Proportion¹⁹⁵“. Godserne ude paa Landet blev først lidt efter lidt tilbagegivne Universitetet¹⁹⁶), men i en Tilstand saa elendig, at det varede længe, inden Husbonderne kunde faa de lovlige Rettigheder og Afgifter af deres Bønder og Tjenere¹⁹⁷). — Efterhaanden lægedes vel de værste af de Saar, Krigen havde slaaet, men fuldstændigt fik Universitetet imidlertid aldrig sin Skattefrihed tilbage; den store Rigsdag i Kjøbenhavn i Efteraaret 1660 (aabnet 8 September) havde den Opgave at tilvejebringe en ligelig Beskatning over hele Riget, dens Beslutninger gif derfor ikke

194) Jfr. A. C. 18 Juni 1660: „Blev talt om Bagtholb og den hollandske Indkvartering, om Universitetet nu ej kunde begjere derfra at befries, efter at Gud os Fred haver forlenet. Men de flestes Mening var, at det gjorde ej Gode, nu derom at anholde, førend at Fredens Rationifikation og derpaa følgende Evaluation er stet“.

195) Sjællandske Tegneser Nr. 35, fol. 804.

196) Jfr. Afbreve af 2 og 7 Juni 1660 til de fire Evaluationskommisærer i Sjælland, Oluf Brockenhuus, Jørgen Friis, Ove Junl og Hugo Lithov (Sjæll. Tegn. Nr. 35, fol. 744 og 761); i det sidstnævnte af disse Breve paalægges det de fire Kommisærer at sørge for, „at vort Kommunitets Bønder og Tjenere her i Sjælland ej ubilligen med militærif Dyng besværes, eller andensteds med Hovning belades end til vor Studtiigaard i Kbhavn, og som de af Aritbs Tid gjort haver, paa det vort Kommunitet i denne besværlige Tid ikke skulde undergaa“.

197) Jfr. Afbrev af 31 Juli 1660 til Hans Mule om, „at eftersom mange af Kommunitetets Bønder vare aldeles forarmede, Gaardene afbrændte, lidet eller intet faaet, skulde der optages Tingsvidne over, hvad der i Nar kunde ventes paa Afgrøde af deres Marker, og Afgiften derefter bestemmes“. (Sjæll. Tegn. Nr. 35, fol. 852).

alene ud over Adelen, men ogsaa over enhver anden privilegeret Stand eller Stiftelse.

Kaste vi til Slutning et Blik tilbage over Universitetets Beskatning og Trængsler i det omhandlede Tidsrum, da vil det ses, at Privilegierne ikke hjalp den lærde Stand noget; den maatte underkaste sig de samme Baalæg og Byrder som de uprivilegerede Stænder. Nøden brød alle Love, og de gamle Friheder maatte vige for den ny Nødvendighed. Dog Frihedens egentlige Kjerne, Retten til Selvbefatning, havde Universitetet ligesom de øvrige Stænder beholdt selv under de mest truende Forhold. Først da Faren var forbi, gav Folket, ligesom i beundrende Anerkjendelse af, hvormeget Kongens Fasthed og Udholdenhed havde bidraget til den efter Omstændighederne hæderlige Fred, frivilligt denne store og herlige Rettighed fra sig for først sent at gjenvinde den.

Tillæg.

Professorerne's originale Indberetninger om deres
Husstand og Baaben. (Sept. 1658).

(Af Konfistoriets Archiv).

1.

J Mester Mathiuse Enwoldsen Brochmands¹⁹⁸⁾ Gaard, findis
fon 2 Piger, wed Naun Gesche Jonaf Daatter, og Dorrete Srensf
Daatter, Och en Dreng Wed Naun Hendrich Meinertsen,
Hans E. Brochmand.

198) M. N. Brochmand var som bekendt blevet udelukket fra Byen ved
Evensfernes pludselige Komme; hans Broder, Præsten ved Nikolaj
Kirke, afgav Erklæring for ham.

J. Mester Rasmus Enevoldsen Brochmands Gaard findis
inted gewer uden en Flint Bøse.

Hans E. Brochmand.

Eghd.

2.

Lista paa de personer som allerede ere enten udj min

Familie eller nu nyf indtagen i denne Farligtid.

M. Johannes Bircherod¹⁹⁹).

Simon Petri Hoffius²⁰⁰), Baccalaureus, mine børns præceptor oc min amanuensis, som nu stedse hafver gaaed til volds, fden Kongl. Maytz. mandater til Universitetet udgic om Studenternis uforbigangelig tienniste paa samme sted i denne høste (sic!) nød.

Christianus Stockfleth²⁰¹), Episcopi Christianensis filius, har sigemaade verret præsiarius miles.

Petrus Georgii²⁰²) en prestis Søn udi Trundhiemb, sigemaade præsiarius miles.

Hactenus Studiosi.

Herforuden hafver indtaget nyligen i mit huus en Karl ved nafn Niels Christensen fød paa Sandsholm udi Thy²⁰³), som

199) M. Jens B., den ældre, der ikke længe efter, 3 Okt. s. A., blev kaldet til Prof. philos. (Vinding: Reg. Acad. Hafn. p. 428—30).

200) Se mit Skr. om Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar S. 165, 203—08 og 217; naar jeg paa sidstnævnte Sted efter Nova litt. mar. Balth. har sagt, at Hoff døde 1698, saa har jeg ikke lagt Mærke til, at denne Efterretning atter tilbagekaldes i Aargangen 1700, pag. 45. Han døde først 1708 (se H. H. Müller: Bidrag til Throndhjem Kathedralskoles Historie. Throndhj. 1855, S. 10, 11, 18 og 98).

201) Se mit anf. Skr. S. 52—55, jfr. Nyt hist. Tidsskr. I, 500.

202) Uden Tvivl Peder Jørgensen Schielberup, se mit anf. Skr. S. 159, 200 og 203 ff. og Erlandsens biogr. Efterr. om Gejsligheden i Throndhjem Stift, S. 188.

203) Med Hensyn til Spørgsmaalet om „Bewægelsen i den danske Befolkning“ er det ret interessant at lægge Mærke til, at næsten alle de Tjenestefolk, hvis Fødested i det følgende angives, ere fødte i Sjælland.

gaar til volds for min egen person, och holder ham til Kost oc derforuden hannem contenterer. Denne har tilforne været Soldat oc brugis paa de farligste steder.

Noch holder en anden Karl som er nyss indtagen af mig til Vold=arbejd, ved navn, Søren Perßen barnsød i Jylland, oc ham baade med kost oc penge fornøjer for sin tienneste saa lunge som denne tiid staae paa.

Belangende vaaben oc gewehr, da findis inted saadant hos mig, uden huis som tiener til Musarum castra.

Hafn. 8 Sept. 1658.

Th. Bang mpp.

Ydermere hafver jeg i denne [tiid] En studiosum ved navn Jens Simonson Afens, som ieg efter R. M. ordre spiser, som jligemaade er miles præsiarius.

Noch tuinde Personer af scolen i deris store nød spiser ieg etc.

Noch foruden min hustru, 4 sønner umyndige oc smaa oc 1 dotter, oc min Søster Margerret S. D. Erick Montadg²⁰⁴) i mit hus.

Noch 1 Stupige Johanne Christensdotter sød i Jylland ved Nalborrig, Maren Olufsdotter stegerpige sød i Jylland ved Wi-borg, Kirsten Andersdotter sød i Halland ved Alsæc.

Paa en egen lille Seddel har Dr. Bang skrevet:

Mit huses gewehr er bønnen til vor herre, det ny oc gamle Testamente med andre bøger: Andet findis ey hos mig etc.

3.

Udi min Residenge findis esterskrevene personer.

1. Min Hustruis Moder, Magdalene²⁰⁵) S. Borgemeester, Rasmus Skriveris af Narhuus.

204) Forhen Biskop i Ribe.

205) Moder til den nedenansførte Matth. Broberg, se Giesjings Jubell. I, 270 f. og mit anf. Skr. S. 145 f.

2. Jeg oc min Hustrue, en Søn, oc en Daatter.
3. Min forrige C. Hustruis Søsters Daatter, Waren Dlusfs daatter af Randers.
4. Min Søns præceptor, Peder Jacobsson Wiinstof²⁰⁶) af Skaane.
5. Benedict Bentsson, Sognepræstens Søn af Garmund i Norge.
6. 2 Tieniste piger, Johanne Jens Daatter, oc Kirsten Dlusfs Daatter.

8 Sept. 1658.

J. Knudsson

egh.

Gewehr findis i mit Huus.

1. en gammel Bøsse, som min Suoger, Matthias Broberg tilkommer.
2. en gammel Bardisan, som den ene Vinge er af.
3. en Musquet, oc en Kaarde, med Vandeleer, som min Søns præceptor haver tagit af hans Mæhtz gewehr, at gaa til volds med; om ieg absente Rectore, kunde mist hannem af hust.
4. it. haver hand self en Kaarde.
5. Benedictus Bentsson haver af Kongl. Mæhtz gewehr, som hand tien paa Kongens Skib med; en Musquet, met Vandeleer og 1 Kaarde. 8 Sept. 1658.

J. Knudsson

egh.

4.

Jeg vnderstreffne haffver vdi mit hus forvden min hustrue och tre Smaae børn, disse efterstreffne Personer.

206) Stamsfaderen til de lærde Winsløver, se Bloch: Den fynske Geistligheds Hist. I, 492. Skandin. Lit. Selskabs Skr. 1815 I, 171 ff.

Mandsfölsch.

Jens Christensen W.²⁰⁷⁾ } Begge Studiosi, som gaaer til
 Oluff Lavrigson Grue } voldz med gevehr.
 Frederich Hanszen Resen²⁰⁸⁾, som gaaer vdi Scholen.
 Jacob Pederzen, min tiener, som holder vagt for mig paa
 Wolden.

Qvindfölsch.

Karen Seffrensdaatter.
 Bernille Lavrigdaatter.
 Dorethe Andersdaatter.
 Bodild Lavrigdaatter.
 Kirsten Michelsdaatter.
 Ellers ere der aldeles ingen fremmede personer vdi mit huß.
 Hvilket Jeg vidner med egen haand.

Johan Wandall D.

mppa.

Vdi D. Johan Wandalls huß findes effterschreffne gewehr och
 Munition forvden hveß trende Karle aff huset bruger paa Wolden,
 nemlig som følger,

En gammel Flintbyße.

● En gammel Degen.

En handelier med 4 patroner.

Tvende Styck Rugler, som aff Ewensten ere indstutte vdi
 hußet.

Denne antegnelse rigtig at vere, vidnes med egen haand
 vnderchreffven.

Kjøbenhavn den 5 Septembr. 1658.

Johan Wandall

mppa.

207) Wandal (se mit anf. Skr. S. 166).

208) Søn af Biskop Hans Hanssen Resen, døde som Præst ved Domkirken i
 Viborg (Zwergius: Sjæll. Cler. 242-43).

5.

Weissen Mein liebester Doctor Müller mit seinem Eltesten sohn anigo nacher rostock verreisset, bin ich in Meinen hause noch mit 6 kinderren nemlich 3 Döchter vndt 3 söhne, darvnter der eltester sohn nur von 7 Jahren dar bei ich einem preceptor habe, vndt dreii gesinde welschey sint frauenspersöhen.

Agneta Docter Müllers.

An gewerre habe ich nicht mehr in meinnem hauffe Als 1 Muschet 1 Degen Welches der gebrauchet, der vor mir auff die wacht gehet.

Agneta Docter Müllers.

6.

3 mit hus ere Ingen solch uden Een Student Johannes Harbort²⁰⁹).

En Tienere ved naffn Jonas, som daglig er paa voldene.

En piige.

Als Gewer har Jeg

1 Vhse, som min tienere har paa volden.

1 Morgenstjerne.

En pich.

Et harnisch med stormhat.

Hafniæ 4 Sept. 1658.

P. Scavenius.

7.

Anno 1658 7 Septemb.

Kiendes ieg vnderstreffne at disse efftersølgende ere vdi mit Huus, oc ingen flere:

209) Denne kaldes i et samtidigt Uddrag af Univ.s Notarius: „en tydsk Famulus“. Da en stor Del af Scavenius's Regnskaber ikke ere strevne med hans egen Haand, er denne J. Harbort formodentlig Koncipisten.

Frederich Plum Som gaaer i vor True Stole.

Christen Michelsdaatter }
 Riksebet Pedersdaatter } tjenstefiger.

Nels Jensen, som gaaer for mig paa Vollen.

Til viterlighed vnder egen hand. Datum ut supra.

Peder Resen
 egbd.

En rigtig Fortegnelse paa hvis over oc vnder Geveher ieg vnderstrefne hafuer vdi mit Huus, forvden den Byssse oc Kaare som min Karl bruger paa Vollen.

En Flinte Gyngte Byssse.

to Smaae Byssker.

En Byssse, som horer Maior Christian Wendelboe til.

Et par Pistoler.

Et par Pistoler, som herer min Broder D. Povel Resen²¹⁰⁾ til.

Et par Pistoler med Hylster, som horer min Broder Nels Resen²¹¹⁾ til.

Et par Pistoler, som horer Maior Christian Wendelboe til.

En Puffert, hvis Stock er i Støcker.

Et Slagsverd, som horer Cort Plum til.

En Stacket Krumsabel, som horer Cort Plum til.

En Krumsabel, som horer Maior Christian Wendelboe til.

En Stridshammer.

4 Pund Krud.

En Sadel met Stiltøylter vdi, vden Bidsel.

En Sadel vden Stiltøylter, oc Bidsel.

210) Se Zwergius Sjæll. Cler. S. 242. Døbe paa en Rejse i Palestina; jfr. Th. Bartholinus Carmina, Hafn. 1669, p. 193.

211) Ikke anført hos Zwergius, derimod nævnes han i Lengnick's Personalhist. Bidrag, vedf. Danmarks og Norges Gejslighed. 1847, 2 Afd. S. 21.

tvende Sædeler med Stikbøyer oc vden Bidseler, som hører
 5. Michel²¹²⁾ vdi Gladsaxe til.

Til viterlighed vnder egen hand. 7 Sept. 1658.

Peder Neesen
 egen hd.

8.

Fortegnelse paa de personer som paa denne tid er vdi

Experientissimi D. Thomæ Bartholini²¹³⁾ Hus.

1. Literati. Jochim Hansend Wandell²¹⁴⁾.
2. Jens Henningsen Lichtenberg.
3. En gammel bedagit Mand, ved navn Willads Nilfen, som med sin Hustru och deris søn (huis Alder er 12 Aar) effter Thomæ Bartholini begiering vdi denne tid opholdis vdi forebenefndis Hus.
4. Bartholini Xieniste pige, och en lille Dreng.

Gevehr er her flet intit vdi Bartholini Hus. 7 Sept. 1658.

Willads Nielsøn²¹⁵⁾

Egen haandt.

9.

Effter Rectores besalning haffuer Jeg Andtegnet huef Føld
 Jeg haffuer vdi mit hus:

Tuende Studenter den ene ved Raffen Niels. Hanssøn Doftrup,
 den anden ved Raffen Marcus Barnholt, som med dj andre Stude-
 denter gaar til volds.

Noch min Mandis Xiener som och Dag och Nat gaar
 til Volds

en liden Dreng som er hos Studenterne ved Raffen Niels.

212) Hr. Michel Sørensen Lemvig.

213) Var bleven ubeluffet ved Tjendens pludselige Ankomst for Kbhvn.

214) Blev faaret i Begyndelsen af Belejringen, og findes derfor iffe i
 „Kullen over Studenternes Regiment“ (jfr. A. C. 2 Dft. 1658).

215) Selve Optegnelsen er skrevet af en anden.

Noch min Faders Kusch som hand mig har lant (Efter som
ellers ingen Mand Folch er i huset mens Alle til Volds) Som
om Natten vaage og tager vare paa husit for Ildbrand.

Tuende Tienistpiger.

Ellers haffuer Jeg ingen i huset.

Syster D. Christen

Ostenfeldts.

Gevehr haffuer Jeg indtet udj mit hus videre en 5 Mus-
quetter som alle er vferdig Paa en Studenters Kammer som hand
er fra Reyft — 5 gamle vferdig Bøsser.

Noch en par Pistoller.

1 gamel Reffdegn.

Anno 1658 den 7 September.

Syster D. Christen

Ostenfeldts.

10.

Fortegnelse paa hviff personer, som ere i mit hus.

Jeg of min hustru of barn.

D. Jacob Matthiønff hustru Af Aarhusff.

Matthis Jacobson Aarhusiensis Studiosus.

Stephan Olesøn

Poul Jensen

Peder Jensen

} Skoleffpersoner.

of

Holger Tott } tvende smaa Herremænd S. Otte Tottiff

Tage Tott } Sønnen.

Jonas Pederson, Deriff Præceptor.

Herforuden quindfolk.

Anne Jenff Daatter.

Johanne Johans Daatter.

Maren Anderff Daatter.

Maren Nielsff Daatter.

København den 4 Sept. 1658

Erasmus Poulsøn Vinding.

- Vortegnelse paa hviff gever som nu er i mit huß.
- 3 Løser, som mine studiosis tilhører.
 - 1 musqvete som er hanss Kong. May.
 - 3 Kaarder.
 - 2 Børnekaarder.
 - 1 stridzhammer.

København den 4 Sept. 1658.

Erasmus Poulson Vinding.

11.

Udji mit huß befindis hos mig, min Datters liden Søn paa 7 Aar, hans Skollemester som læs for hannem en Student som med di andre Studenter gaar til wolds,

En Skriffuer som for mig Skriffuer Kirckens Regenschab²¹⁶) och andet, som om Natten vaager och seer til mit huß for Ildebrand.

En Karl, som Dag og Nat gaar til wolds,

En Kudsch (Efterdi mine heste til Kongens behoff er fra mig Kommet) er udji min datters huß om Natten och vaager for Ildebrand, och andet. Eftersom hindis Mand Doctor Christen Ostenfeldt er icke hieme, och alle di andre Mand Folsch er til wolds,

Noch er hos mig min datters liden datter och 2 Andre Smaa Piger som hører min Datters Mand Doctor Christen til, som nu udji denne tid er hos mig Eftterdi Doctor Christen som før om meldt er icke er hieme,

Noch Tuende Thieniste Piger.

Ellers loferer ingen Fremmede her udji huset.

Kjøbenhavns den 7 Septemb. A^o 1658.

Jacob Finck mpp.

Er udji mit huß 12 Musquetter med der tilhörige Bände-

216) M. Sal. Finck var Frue Kirkes Børge.

lerer, som bleff tilbage, der Hans Maytz, forleden Windter bekom
de 700 Musquetter af True-Kircks Pant.

Noch en Hob Musquette Piber heller Kob som ick er
Skefftet, ey heller Laafe til.

Noch findis her Et gammel Røstet harnist, och en Pick, 3
Andre Bøfer.

1 par Pistoler

1 Keyse Karde

Jacob Finck mpp.

12.

Foruden mig self oc mine Sex Børn, tre Sønner oc tre
Døttre²¹⁷), blaudt hvilke min Eldste Søn, Christian Spormand,
er Voluntaire under Oberste Wactmester Pølsen, oc hafver sit
Aidbefnect ved Nasn Beder Jensen, estersom hand opvarter hans
Mayt. med to Heste,

Cre udi mit Hus Eftersølgende Personer,
som hof mig hafver deris underholding.

En Jomfru som er Christian Sinclars Broderdaatter.

Min Syster en Encke.

Trende Piger.

En stor Knecht som Jeg holder paa waect Samt en Pige som
Jeg holder paa woldarbeide, Nock en liden Jydf Dreng, hvis
Broder har tænt mig tilføren, som derfor af Tillid til denne be-
sverlige Tid søger sit tilhold til mit Hus, estersom hand ellers
intet har at lesve af. Item ere to fengeliggende en ved Nasn
Anders Hegelund oc den anden Tomas Bederføn.

Herforuden

Er min Broder²¹⁸) for et Aar siden, der Sydeyne stætede

217) I Konstl. Retzprotokol (23 Marts 1661) findes nogle af Børnemes
Navne (Anne Kathrine, Eleonora, Hans og Jakob Sp.) og flere Op-
lysninger om den Spormandske Familie.

218) Det er formodentlig denne, som nævnes i Act. Cons. 12 Maj 1660,
hvor det hedder: „Kirsten, sal. Doct. Mortens, fornum Bistops

for Euenften her ofver til Sieland, kommen fra Randers med sin Hustru oc hendis Syster og fire Børn, sampt en liden Dreng oc en Pige, hvilcke endnu ere udi mit Hus.

Gevehr belangende som findis i mit Hus, da hafver Jeg icke widere end det som min Søn med hans Ride-Knecht bruger saa vel som hvis min Mosqvetterer gaar til Wolds med: uden en Mosqvette som Stocken blef i sønder skøt paa af en Euenst Kugel i det første Udfald for^{ne} min Knecht med de andre gjorde, sampt en Pistol oc en Kaarde hand tog fra en Euenst Rytter hvilcken hand felde. Min Broder bekiender sig at hafve to Pistoler oc to Stackede Byøser.

Hafniæ 1658 den 4 Septemb.

Peder Spormand.

Thd.

13.

Efter Hans Kongelig Mayestetis min Allernaadigste Herris och Kongis befalning, giffuer Jeg underschreffne underdanigst til

i Aarhus, Esterleverske havde ved hendes Svoger Christian Spormand ladet anholde hos Magnificam Rectorem, at hun under Universitetets Jurisdiction og Protection maatte annammes. Hvilket hende som en geistlig Enke blev bevilget, dog med saadan Vilkaar, at Universitetet nu ej bevaeres formedelst den Kontribution, som Byens Drørigheid af den Arvepart, som hende efter hendes sal. Moder, Ingeborg Matthiis Hanssens, er tilfalden, prætenderer og fordrer." — Dog havde M. Ped. Spormand ogsaa en anden Broder ved Navn David Sp. — Kirsten sl. Dr. Mortens er den Bispeinde i Aarhus, der er saa bekendt for sin tragiske Skjæbne; hun blev uskyldig anlagt baade for Trolddom og for Egtestabsbrud, og fik først efter mange Gjenwordigheder Dyprensning (see Zwergius: Sjæll. Ceresie S. 554 f.). Hun nævnes endnu i Konfist.s Retssprotokol 29 Juni og 6 Juli 1664. Med Hensyn til hvad Worm beretter (II, 26), at hun var en Datterdatter af den bekjendte Tolder Fr. Løvel i Helsingør (se Hist. Tidsskr. V, 457 ff), der nedstammede fra en stoff Adels-slæggt, vil jeg erindre om, at Familien Spormand ogsaa var fra Helsingør og paa fædrene og mødrene Side nedstammede fra stotske adelige Familier (se Binding: Reg. Acad. Hafn. p. 334 sq.).

fiende, att Jeg haver i mit Huus Rectorem scholæ Malmogianæ²¹⁹), som nogle dage føren Tienden ankom, var kommen hidoffuer med sin Søn, en ung scholens Person, sit fornøden ærende hus atschillige gott soldt att forette, och kunde siden icke komme offuer igen. Och hassuer Jeg Tre Studiosos, aff huilcke de tuende hus mig spiss, huilcke Tre Studiosi dag och nat søger deris post paa volden. Och er ubi mit Huus it Bige barn, huis Formynder Jeg er: Och hassuer Jeg to tieniste Biger, och derforuden giffuer Jeg en gammel almisse quinde sin ophold hus mig. Ydermehre haver Jeg til indquartering en Major offuer Attelleriet og en Støck Juncher.

Aff hiertet herhus ønschendis, att den Allsomnectigste Gud naadeligen vilde forlene hans Kongelig Mayestet en ønschelig Seyer offuer sine Tiender. Hafniæ den 9 Septemb. 1658

Hans Zoega.

mpp.

Effter Hans Kongelig Mayestetis, min Allernaadigste Herris och Kongis besalning anlangende huis Gewer ubi mit Huus findis, da haver Jeg foruden den Personis suldkommen gewer, som dagligen for mig gaar til volds, en Degen, en god lang byffe med sperlaais, en handeleer, en Pistol med dobbelt stud, och en Pistol med it schud, och en Sadel, med Krud och lod effter Kriegs maneer.

Ønschendes Hans Kongelig Mayestet en veldig Seyer aff Himmelen imod sine Tiender, Huortil Jeg ochsaa underdaanigt med lifff blod och formue schall lade mig findis aff yderste effne aldelis villig och redebøn. Hafniæ den 8 Septemb. 1658

Hans Zoega.

mpp.

219) M. Peder Hermanssen (se Riets: Slænske Skolvæsendets Historie. S. 370).

14.

Huis soldt der findes ubi M. Bartoli Bartholini²²⁰) hus i lille
Canicke strede.

Corfitz Braem.

Egidius Laurentii²²¹).

Anders Brun. Dreng

Mette Persdatter Kockepige.

Maren Riisbatter. Stupige.

Corfitz Braem²²²)

mpp.

Huis Gewehr der findes i M. Bartoli Bartholini hus i lille
Canicke strede.

To Musqueter som er Kongens.

To Karer som er wor egen.

To Vandelerer som er Kongens.

Corfitz Braem

mpp.

15.

M. Willum Langes originale Optegneller mangle, derimod Hayes føl-
gende Udbrug af dem ved Universitetets Notarius M. Chr. Stenbuch.

Personer: „Hans Hustru. Hans Broder, Ingenieur i
Kongel. Mai. tjeniste. 2 Karle oc en dreng med vaaben paa
vact. 3 piger.“

Vaaben: „Et par pistoler laante aff hans Kongel. Høi-
hed²²³). En reiselaare. 2 Kugler aff Suenfsen indstytte“.

220) Var bleuen udeluffet ved Fjendens pludselige Komme.

221) Døde som Præst i Bylberup (se Tørpager: Ripa Cimb. p. 626,
og Gehejmearchivets Marsberetning I, Till. S. 28).

222) Søn af Gøbert Braem, en meget rig og anset Kjøbmand i Akhon,
der døde 1655 (se Th. Bartholins Carmina, p. 93). M. W. Bar-
tholin var Sønnens Formyndet.

223) Kronprinds Christian, hvis Præceptor M. Lange var siden 1656.

16.

Wdi M. Jørgen Eilersøns Residenge findis høestegnede Gøld och Personer.

Foruden hannem self och hans tuende w-myndige smaa Børn, En Daatter och en Søn.

Tvende Dwindis Personer som huusit bettiner, Dend Gene hans Søster Daatter, Maren Mogensdaatter, Dend Anden Else Christensdaatter, som tiener for Kost och Løn.

En gaardkarll Jens Hansøn som nat och dag vacten bettiner paa Bøens volde.

Tvende Studiosi Dend Gene hans Børns Pædagogus Niels Rasmussen Thegelgaard. Dend Anden Johannes Eri Monradus²²⁴) som och iligemaade begge gaae til volds.

Tijre Discipler her aff Kjøbenhavns Schole, Dend Gene Jffuer Thommeføn Hans Søster Daatter Søn. Dend Anden Eiler Clausøn hans Søster Søn. Dend Tredie Niels Michelson aff Nachschov i Laaland. Dend Fierde Søren Henrichsøn Finche aff Malmøe i Schaane, som paa 6 Aars tiid haffuer gaaed her i Schole. Kjøbenhavn den 4 7br. 1658

Jørgen Eilersøn
Egen hand.

Wdi M. Jørgen Eilersøns huus, det gevær undertaget, som hans Karll gaar paa vagt med, och de tuende Studiosi bruger paa deris post, findis jnted, uden en liden reyhedeegn och et par gamle pistoler, paa huiltche stochen paa den ene er Sønder, och en Sadell. Till vitterlighed [under] min Egen haand, Kjøbenhavnu den 6 Sept. Anno 1658.

Jørgen Eilersøn
Egen hand.

224) Søn af Biskop Erik Monrad i Ribe; blev 1682 adlet, døde som Etatsraad og Landkommisær i Fyn, Ejer af Hillebjerg og Rallebølle (Gjesing: Subellærere III, 224). Af hans efterladte interessante haandskrevne Meddelelser om hans Liv ere Brudstykker meddelte af Nyernp i Freberik III.s Hist. S. 426—28, og af Werlauff i Efterrettn. om Borros Ophold ved det danske Hof S. 30 f., i Hist. An-tegnelser til Holbergs Lyffspil S. 122 f. og maasse flere Steder.

14.

Fortegnelse paa huus folk i eg underschrefne haver i mit huus.

Hans Olessøn Falk	} Studiosi som holbe vact paa volden under capitein Fredsis compagnie.
Peber Pedersøn Bergensis	
Nathanael Madssøn	
En tienistepige	

Kjøbenhavn den 4 Septemb. aar 1658.

Chr. Stenbuch.

